

25

SDÜ İKTİSADI VE İDARI BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

THE JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS ADMINISTRATIVE SCIENCES

İB

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADI ve İDARI
BİLİMLER FAKÜLTESİ
DERGİSİ

THE JOURNAL OF FACULTY OF
ECONOMICS
ADMINISTRATIVE
SCIENCES

Cilt/Volume 25 • Yıl/Year 2020 • Sayı/Issue 02

İB

ISSN 1301-0603

İB

ISSN 1301-0603

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

DERGİSİ

İçindekiler / Contents

Kadın Muhasebe Meslek Mensuplarında Stres Kaynaklarının
Belirlenmesi Üzerine İzmir İlinde Bir Araştırma
*A Survey On Determining Stress Sources Of Female
Accountancy Profession Members In Izmir Province*

Sinem Duygu KAPCI
Prof. Dr. Hayrettin USUL
125-151

Yerel Demokrasi Tartışmasında Mersin Basını
Mersin Press On Local Democracy Debate

Arş. Gör. Kandemir ATÇEKEN
153-166

Kadın Göçünün Yoksulluğa Etkisi: Isparta Örneği
The Effect Of Women's Migration On Poverty: Isparta Example

Öğr. Gör. Fatime Gül OKTAY
167-183

Tarımsal Ürün Pazarlaması ve Tarımsal İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
Agricultural Product Marketing And Accounting For Agricultural Transactions

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Serdar ATAY
Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL
185-201

Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Muhalefet Davranışına Etkisi:
Eğitim Çalışanları Üzerine Bir Araştırma

*The Effect Of Organizational Justice Perception On Organizational Opposition Behavior:
A Research On Educational Staff*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YILDIRIM
203-219

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

Editor / Editor-in-Chief

Prof. Dr.

Mehmet GENÇTÜRK

Editor Yardımcıları / Associate Editors

Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr.
Öğuzhan ÇARIKÇI

Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr.
Mahmut Sami ÖZTÜRK

Arş. Gör./Res. Assist.
Ramazan Furkan ÖZKUL

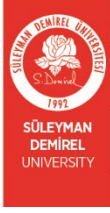
Danışmanlar Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE
Prof. Dr. Can Deniz KÖKSAL
Prof. Dr. Durmuş ACAR
Prof. Dr. Hayrettin USUL
Prof. Dr. Hüseyin GÜL
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR
Prof. Dr. Nuri ÖMÜRBEK

Prof. Dr. İlker Hüseyin ÇARIKÇI
Prof. Dr. İsa İPÇİOĞLU
Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU
Prof. Dr. Murat OKCU
Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ
Prof. Dr. Ramazan ERDEM
Prof. Dr. Şeref KALAYCI
Prof. Dr. Hakan DEMİRGİL

Bilim Kurulu / Scientific Board

Prof. Dr./Prof. Dr. A. Argun AKDOĞAN (TODAİE)
Prof. Dr./Prof. Dr. Abdullah Mesud KÜÇÜKKALAY (Osmangazi University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU (Medeniyet University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Ayşe ŞAHİN (Mersin University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Birdoğan BAKI (Karadeniz Technical University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU (İstanbul University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Falah F. ALSUBAIE (Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fatma Bahar ŞANLI GÜLBAHAR (İstanbul University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Adnan Menderes University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fuat SEKMEN (Sakarya University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma 17 Eylül University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Hasan BÜLBÜL (Ömer Halisdemir University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale University)
Prof. Dr./Prof. Dr. İdil KAYA (Galatasaray University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN (TODAİE)
Prof. Dr./Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mahmut GÜLER (Trakya University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mete YILDIZ (Hacettepe University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mohamed Gamal ABOELMAGED (University of Sharjah)
Prof. Dr./Prof. Dr. Muammer ZERENLER (Selçuk University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Murat KAYALAR (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Murat YILDIZ (Cumhuriyet University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Nurhan PAPATYA (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Selma KARATEPE (İnönü University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Semih BİLGE (Anadolu University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Tuncay ÇELİK (Erciyes University)

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Prof. Dr./Prof. Dr. Walailak ATTHIRAWONG (King Mongkut's Institute of Technology)
Prof. Dr./Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Abdulaziz H. ALGAEED (Dar al Uloom University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Abed Al-Nasser ABDALLAH (American University of Sharjah)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ahmet MUTLU (On Dokuz Mayıs University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Barış ÖVGÜN (Ankara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Can Umut ÇİNER (Ankara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Erbay ARIKBOĞA (Marmara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU (Sakarya University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Gökhan AKYÜZ (Akdeniz University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hacı KURT (Mersin University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hakan AY (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER (Yıldırım Beyazıt University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İbrahim Güray YONTAR (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İhsan KAMALAK (Mersin University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İlker Murat AR (Karadeniz Technical University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Khodakaram SALIMIFARD (Persian Gulf University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Menaf TURAN (Yüzüncü Yıl University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Naci KARKIN (Pamukkale University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Nasser ALOMAIM (Riyadh College of Technology)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN (Atılım University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Şenol BABUŞCU (Başkent University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Vesile ÖMÜRBEK (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Vural ÇAĞLIYAN (Selçuk University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Zahid SOBACI (Uludağ University)
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU (Kâtip Çelebi University)
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. İbrahim ARAP (Dokuz Eylül University)
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Mahmut SÖNMEZ (The University of Texas at San Antonio)
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Ozan ZENGİN (Ankara University)
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Sibel BİLGİN (Gazi University)
Dr./Dr. Neriman HANAHMEDOV (Azerbaijan State University of Economics)

Yayın Ofisi / Editorial Office

Arş. Gör./Res. Assist. Ramazan Furkan ÖZKUL | **Dergi Sekreteri / Secretary of the Journal**
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Murat KARA | **Kapak Tasarım / Cover Design**
Bil. İşl./Computer Op. Ramazan DAĞ | **Dizgi / Type Setting**

Baskı / Printing

SDÜ Basımevi Isparta / SDU Publication House Isparta

© SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Isparta – 2020 / Faculty of Economics and Administrative Sciences of SDU Isparta – 2020

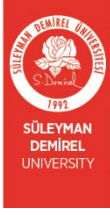
Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ISSN 1301-0603 Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere yılda dört sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Yazarlara nakit olarak telif ücreti ödenmez. Telif ücreti olarak yazının yayımlandığı dergi gönderilir. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi; EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, ASOS ve SOBİAD İndeks tarafından taranan dergiler arasında yer almaktadır.

Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences (ISSN 1301-0603) is an international refereed publication of Süleyman Demirel University, published every January, April, July and October. Editorial board claims no responsibility for the opinions, expressed in the published papers. The authors are responsible for the content of their papers. All rights are reserved. No parts of this publication may be reproduced, or transmitted in any forms or by any means without appropriate citation. No royalty will be paid for the published papers. Instead, a complimentary copy of the issue will be sent to the authors. The journal is indexed by EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, ASOS and SOBİAD index databases.

İletişim Adresi / Contact Info

Süleyman Demirel Üniversitesi / Süleyman Demirel University
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Faculty of Economics and Administrative Sciences
Dergi Yayın Komisyonu Başkanlığı / Head of Journal Publication Office
Doğu Kampüsü, 32260, Çünür / East Campus, 32260, Çünür
İSPARTA / İSPARTA, TURKEY

☎ : 0 246 211 04 01
Fax : 0 246 237 09 20
E-mail : iibfdergi@sdu.edu.tr
Web : <http://iibfdergi.sdu.edu.tr>

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

BU SAYININ HAKEMLERİ / LIST OF THE REFEREES OF THE CURRENT ISSUE

Prof. Dr./Prof. Dr. Engin DİNÇ
Prof. Dr./Prof. Dr. Murat KAYIKÇI
Doç. Dr./Assoc. Prof. Pınar GÖKTAŞ
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ummahan KAYGISIZ
Doç. Dr./Assoc. Prof. Vesile ÖMÜRBEK
Doç. Dr./Assoc. Prof. Yavuz AKÇI
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Hasan ŞENOL
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Hülya AĞCASULU
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Hüseyin ÇİÇEK
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Mücahit AVCI

Karadeniz Teknik University
Mehmet Akif Ersoy University
Süleyman Demirel University
Mehmet Akif Ersoy University
Süleyman Demirel University
Adıyaman University
Isparta University of Applied Sciences
Süleyman Demirel University
Mehmet Akif Ersoy University
Süleyman Demirel University

KADIN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINDA STRES KAYNAKLARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE İZMİR İLİNDE BİR ARAŞTIRMA¹

A SURVEY ON DETERMINING STRESS SOURCES OF FEMALE ACCOUNTANCY PROFESSION MEMBERS IN IZMIR PROVINCE

Sinem Duygu KAPCI*, Hayrettin USUL**

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, duyugkapcihmo@gmail.com.tr, <http://orcid.org/0000-0002-1657-0177>

** Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hayrettin.usul@ike.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-3930-0866>

ÖZ

Stres günümüz koşullarında çalışanları ve iş dünyasını etkileyen en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu doğrultuda, bireyde stres yaratan faktörler; kişilik yapısından, genel çevre unsurlarından ve çalışma hayatının niteliğinden kaynaklanmaktadır. Muhasebe mesleği de, işin niteliği itibarıyla stres unsurunun çok fazla olduğu meslek gruplarındandır. Bu çalışmada, mesleğin genel olarak karşılaşılan ve stres yaratan koşullarının yanı sıra kadın çalışan olarak karşılaşılan stres kaynaklarını belirlemek amaçlanmıştır. İzmir ilinde faaliyet gösteren 220 kadın muhasebe meslek mensubuna yapılan anketle meslek mensuplarının stres kaynakları belirlenmiş ve stres kaynaklarının demografik özelliklere (yaş, medeni hal, eğitim, unvan, çalışma süresi, çalışma şekli, kişilik yapısı) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği saptanmıştır. Araştırma sonucunda, muhasebe meslek mensuplarını etkileyen stres kaynakları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında “mesleki unvana” göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kadın çalışanlara karşı mesleki açıdan negatif bir bakış açısı varlığı sorgulandığında genel düşüncenin böyle bir durumun söz konusu olmadığı yönünde çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın Muhasebe Meslek Mensupları, Stres, Stres Kaynakları, Cinsiyet, Örgüt, Tekno-Stres

Jel Kodları: C12, C14, M40.

ABSTRACT

Stress, has become one of the major problems which affects employees and business world. Thus, factors that cause stress in an individual; originates from personality, general environment elements and quality of work life. Profession of accounting, as nature of the job, is one of the professions that element of stress is quite common. In this study, it is aimed to point out conditions of the profession faced with generally and causes stress along with the stress sources faced by female employees. By a questionnaire done with 220 female member of the accountancy profession, members' origin of the stress was identified and whether the origins of stress differ meaningfully according to demographic features (age, marital status, education, title, work time, working style and personality) or not, was established. Demographic features of the profession members were

¹ Bu çalışma “Kadın Muhasebe Meslek Mensuplarında Stres Kaynaklarının Belirlenmesi Üzerine İzmir İlinde Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

analyzed by frequency method. As a result of the survey, the stress sources that were identified that they affect the profession members were put in an order. Examining the relation between stress sources affecting profession members and demographic variables, statistically meaningful differences based on "profession title" was found. When it is examined, if a negative attitude to female membersexisted, it came out that the general opinion is that is out of question.

Keywords: *Female Members of The Accountancy Profession, Stress, Stress Sources, Gender, Organization.*

Jel Codes: *C12, C14, M40.*

1. GİRİŞ

Günümüzde her alanda olduğu gibi çalışma hayatında da farklı beklentiler, menfaatler ve amaçlar doğrultusunda yoğun bir rekabet ortamı vardır. Farklı meslek gruplarında faaliyet gösteren ve çalışma hayatında aktif rol üstlenen bireyler bu rekabet ortamının merkezinde bulunmaktadır. Kişisel başarı, yüksek gelir, iş tatmini ve saygınlık gibi hedefler beraberinde, bu yoğun rekabet ortamının olumsuz durumları ile karşı karşıya kalınmasını zorunlu kılmaktadır. Stres de, yoğun rekabet ortamının ve farklı çıkar gruplarının isteklerinin çalışanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden biridir. Günümüz şartlarında kişiler, zorlama ve stresin yaygın olduğu bir dünya ile karşı karşıyadırlar. (Hacıhasanoğlu ve Karaca 2014:154)

Bu noktadan hareketle bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının genel stres kaynakları ve kadın meslek mensuplarının bu stres yaratan durumlardan ne derece etkilendikleri üzerinde durulmuştur.

Strese neden olan faktörler demografik özelliklerle ilişkilendirildiğinde çeşitli bulgulara ulaşmak mümkündür. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde stres kavramı ve kapsamı incelenmiş, stresle demografik özellikler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların literatür taraması yapılmış ve araştırma bölümünde ise İzmir ilinde faaliyet gösteren kadın muhasebe meslek mensupları üzerinde strese neden olan faktörlerle demografik özellikler arasındaki farklılık incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

2. STRES KAVRAMI

Günümüz dünyasında stres üzerine yapılan birçok araştırma vardır ve stresin günümüzde oldukça önemli ve dikkat çeken bir konu olduğu görülmektedir. Buna karşılık stres kavramı farklı anlamlar yüklenmiş olsa bile insanlığın var olduğu günden beri insan hayatında yer almaktadır (Bağ, 2012: 5).

Selye (1977)'ye göre stres kişide enerji tükenmesine yol açmaktadır, hücrelere zarar vererek bireyin vücudunda yıpranmaya ve yaşlanmaya neden olmaktadır (aktaran Pekgörmüş, 2014: 7). Stres, hareket, olay ve durum karşısında kişinin üzerinde oluşturduğu psikolojik ve fiziksel zorlanmaya verilen tepkidir. Bu tepkilere yol açan koşullar da psiko sosyal stres vericiler olarak ele alınmaktadır. Selye stres ve stresör kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Bireyde tepki yaratan uyarıcıları "stresör" bu stresörlere verilen tepkiyi de "stres" olarak tanımlamıştır. Stresörler organizmanın dengesini bozabilecek etkenlerdir ve fiziksel (travma, sıcak, soğuk vb.), psikolojik (duygusal gerilimler, iç ve dış çatışmalar vb.) veya sosyal (çevresel, kültürel değişim vb.) olabilir. Bu stresörler karşısında vücudun denge mekanizmasının bozulmasına ve fiziksel, psikolojik veya biyokimyasal açıdan verdiği tepkilere "destres" denmektedir (Aydın 2006: 51).

Stresin oluşabilmesi için insanın bulunduğu, çalıştığı, hayatını sürdürdüğü çevrede bazı faktörlerin insanı etkilemesi gerekmektedir. Bulunulan ortamın insanı etkileme düzeyi ise bireyin kişilik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Sağlıklı kalabilmek, başarılı

olabilmek ve özellikle çalışma yaşamında iyi bir performans gösterebilmek için yaşamdaki stres düzeyinin belli sınırlar içinde (optimum düzeyde) tutulması gerekir (Kalay 2009: 42).

2.1. Stres Seviyeleri

Stresin üç seviyesi vardır. Bu seviyeleri Lazarus (2000); akut stres, episodik stres, kronik stres şeklinde tanımlamaktadır. Her stres seviyesi duygusal ve fizyolojik belirtilerle ilişkilidir (aktaran Toklu, 2011: 4).

2.1.1. Akut Stres

Lazarus (1966)'a göre akut stres kişi üzerinde yeni talepler, baskılar ve beklentiler oluştuğunda ortaya çıkar. Akut stres her bireyin yaşadığı ve yönetilebilir bir süreç olma eğilimindedir (aktaran Stuart 2011: 1).

2.1.2. Episodik Stres

Episodik stres, her şeye karşı yoğun tepki verme olarak karakterize edilir (Stuart 2011: 2). Bireyler sürekli telaşlı ve sinirlidirler, bazı durumlarda bu sinirlilik hali saldırgan bir tutuma dönüşebilir. Episodik stres yaşayan kişilerin davranışlarına karşı diğer

bireyler düşmanca tutum gösterdiklerinde ise onlarla olan ilişkileri giderek kötüleşmeye başlar (Sarıçam 2012: 26).

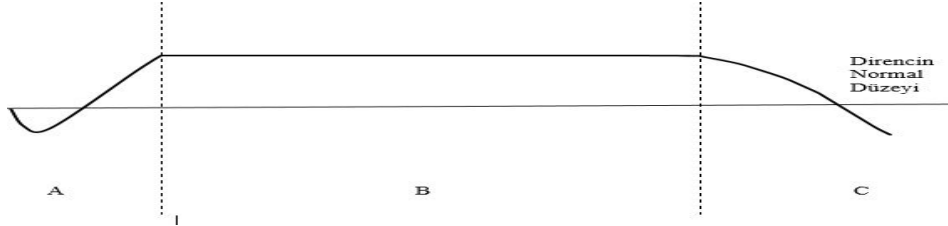
2.1.3. Kronik Stres

Kronik stres genellikle yoksulluk, ailevi sorunlar, başarısız evlilikler ve istenmeyen işler neticesinde çok sık görülür. Kronik stres, stresi yaşayan kişinin içinde bulunduğu olumsuz durumlardan kurtulabilmek için herhangi bir çıkış yolu bulamadığı zamanlarda ortaya çıkar. Bu nedenle stres yaşayan kişiler bir süre sonra bu durumdan kurtulmak için çözüm yolu aramayı bırakırlar (Sarıçam 2012: 27).

2.2. Stresin Aşamaları

Selye (1977) çeşitli laboratuvar çalışmaları sürdürmüş ve çeşitli stres oluşturucu uyarıcıların laboratuvar hayvanları üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerini incelemiştir. Stres oluşturucu uyarıcılara maruz kalan hayvanların faktörler değişse de tepkilerinin aynı kaldığını gözlemlemiştir ve bu sürecin üç aşamadan oluştuğunu ifade ederek, buna “*Genel Adaptasyon Sendromu*” adını vermiştir. Bunu Şekil-1.’deki gibi modellemiştir (Şahin 1998: 7).

Şekil 1: Genel Adaptasyon Sendromunun Üç Dönemi

Kaynak: H. Selye 1977 “*Stress without Distress*”, Teach Yourself Books, London (Baltaş ve Baltaş, 1990: 26)

2.2.1. Alarm Tepki Aşaması

Organizmanın dış uyarıcıyı stres olarak algıladığı durumdur. Alarm aşamasında vücut strese hazırlanır ve stres hormonlarının salgılanması, göz bebeklerinin büyümesi, kan basıncının yükselmesi ve terleme gibi çeşitli reaksiyonlar verir. Alarm aşamasında organizma stres ile mücadele etmeye veya stresten kaçmaya odaklanır (Aytaç 2009: 7).

2.2.2. Direnme Aşaması

Direnme aşaması, strese karşı koyma aşamasıdır. Bu aşamada, yaşanan stresle birlikte uyuma elverişli bir durum meydana geldiğinde oluşan dirençtir (Aytaç, 2009: 7). Direnç döneminde vücudun direnci normalin üzerindedir. Organizma dengeye kavuşunca uyum enerjisi biter, ardından tükenme ve bitkinlik dönemi başlar (Baltaş ve Baltaş 1990: 26).

2.2.3. Tükenme Aşaması

Gerilim kaynakları ve bunların yoğunluk dereceleri azalmadığı sürece ya da artış gösterdikleri durumlarda bireyin gayreti kırılır ve hayal kırıklıkları yaşanır. Eğer stres kaynağı ile başa çıkamaz ve uyum sağlanamaz ise, beden enerji rezervlerini tüketir, fiziksel kaynaklar kullanılmaz ve tükenme aşamasına geçilir (Güçlü 2001: 94).

2.3. Stres Kaynakları

Strese neden olan faktörlere, stres kaynakları denmektedir. İnsanların stres kaynakları, onların kişiliklerini ortaya çıkaran huyları, mizaçları, karakterleri ve yetenekleri olabilmektedir. Başka bir deyişle, stresin kaynağı bizzat bireyin kendi kişiliği olabilir (Gümüştekin ve Gültekin 2010: 150). Güney (2006)'e göre literatüre bakıldığında stres kaynakları çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Güney, stres kaynaklarını çalışma yaşamındaki stres kaynakları olarak dikkate almış ve "kişisel stres kaynakları", "örgütsel stres kaynakları", "grupsal stres kaynakları" ve "örgüt dışı stres kaynakları" olarak dört ana grupta toplamıştır (aktaran Koçyiğit vd. 2010: 256).

2.3.1. Kişisel Stres Kaynakları

İnsanların kişisel özelliklerinin stres oluşumuna etkisinin temelinde insanların farklı kişisel özellikleri neticesinde aynı olaylara farklı tepkiler vermesi yatmaktadır. İnsanların çevrelerini algılama biçimleri ve yaşadıkları olaylara verdikleri tepkiler kişilik yapıları ile ilgilidir (Okutan ve Tengilimoğlu 2002: 21). Stres kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Yüksek başarı güdüsü olan birisi için işle ilgili yaşadığı sıkıntılar onun başarısını tetikleyen bir durumken, bir başkası için bu durum başa çıkılması zor ve stres yaratan bir durumdur. Yaşanan stres ve algılama biçiminde kişisel farklılıklar önemli bir olgudur (www.isguc.org, 19.3.2003 aktaran Yıldırım vd. 2004: 3). Bireylerin kişiliklerini ortaya koyan huyları, mizaçları, yetenekleri, aynı zamanda onların stres kaynakları da olabilmektedir. Bazı kişilik özellikleri uyum sağlamayı zorlaştırmaktadır. Kişilik yapısıyla ilgili yapılan araştırmalarında Friedman ve

Rosenman (1974), "A tipi" "B tipi" kişilik özelliklerini belirtmişlerdir ve bu kişilik tiplerinin stresten ne ölçü de etkilendiğini açıklamışlardır. Yapılan çalışmalar bu iki tip kişiliğin strese yatkınlıkları arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir (aktaran Bozkurt vd. 2010: 18) "A tipi" kişilik özelliklerini taşıyan kişiler yüksek oranda stres yaşadığı belirlenmiştir (Şimşek 2005: 316). Buna karşılık "B tipi" kişilik sahibi bireyler; kaygısız ruh hali, zamana bırakan, sabırlı, kazanmak için değil eğlenmek için oynayan, zaman baskısı taşımayan, suçluluk duygusu taşımadan rahat olabilen, yumuşak huylu ve asla aceleci olmayan bireysel özellikler taşırlar(Akhtar 2005: 5,6).

2.3.2. Örgütsel Stres Kaynakları

Kişinin iş yaşamında belli bir hedefe ulaşmak, güç, saygınlık ve para elde etmek, kariyer gelişimini sağlamak yönündeki istek ve gereksiniminin örgüt tarafından sağlanamaması ve çeşitli biçimlerde engellenmesi çalışmada strese yol açabilir (www.isguc.org 19.3.2003 aktaran Yıldırım vd. 2004: 5). Örgütsel faktörler arasında sosyal stresörlerin (bireyler arası ilişkilerin zayıflığı, sosyal destek eksikliği vb.) önemli bir yeri bulunur. Güney (2006)'e göre iş hayatını etkileyen birçok faktör stres kaynağı olabileceği için örgütsel stres kaynaklarının çok detaylı olarak sınıflandırılması mümkündür. Güney'in örgütsel stres kaynaklarına ilişkin sınıflandırması;

- İş yükünün fazla olması,
- Yetki eksikliği
- Yöneticilerin astları desteklememesi
- Karar verme ve karara katılma,
- Monoton ve sıkıcı olması,
- Yükselme imkânının yetersizliği, (aktaran Koçyiğit vd. 2010: 256).

2.3.3. Grupsal Stres Kaynakları

Güney (2006) grupsal stres kaynaklarını; grupta birlik ruhunun eksikliği, sosyal destek eksikliği, çalışanların kendisinde, çalışanlar arasında ve gruplar arasındaki çatışma, iş ortamında huzursuzluk, yönetici-yönetilen ve çalışma arkadaşları ile

anlaşmazlık, grup desteğinin seviyesi, işyerinde dedikodu yapılması olarak belirtmiştir (aktaran Koçyiğit vd. 2010: 257).

2.3.4. Örgüt Dışı Stres Kaynakları

İşletmelerde örgütsel stres belirli sınırlar içerisinde örgüt dışı stres kaynaklarıyla kuşatılmış durumdadır. Çevresel etmenlerin etkisiyle hedeflerini değiştirmek zorunda kalan çalışanlar gerilim ve strese kapılmaktadırlar. Özellikle açık sistem anlayışı çerçevesinde yapılacak sağlıklı bir değerlendirme, iş stresinin kuruluşta geçirilen olaylarla sınırlı olmadığı sonucunu vermektedir. Çalışanların günlük yaşantısında karşı karşıya kaldığı toplumsal ve teknolojik değişmelerin, yaşanan kentin genel problemlerinin, ekonomik koşulların, politik gelişmeleri ve doğal felaketlerin birer örgüt dışı stres kaynağı olduğu açıktır (Ekinci ve Ekinci 2003: 110-111).

2.4. Literatür Taraması

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma konusu ile ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar üzerinde durulmuştur. Muhasebe meslek mensupları üzerinde ve stres kaynakları konusuna yakın çalışmalardan bazıları hakkında bilgiler verilecektir.

CAM (2004) “Çalışma Yaşamında Stres ve Kamu Kesiminde Kadın Çalışanlar” adlı makalesinde bir devlet dairesindeki kadın çalışanların yaşadıkları stres ve sonuçlarının ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini Bilet Kontrol Dairesi çalışan memurlar arasından seçilen 12 kadın oluşturmaktadır. Bu araştırma neticesinde kadın çalışanların stres sebepleri için toplumsal cinsiyet temelinde yapılan bir ayırımdan ziyade çalışma şartları, ücretler ve amirlerin davranışları olarak belirlemiştir.

ÖZEN (2013) “Çalışanların Cinsiyetine Göre Örgütsel Stresten Etkilenme Düzeyleri” adlı makalesinde hemşirelerin cinsiyetlerine göre stres faktör gruplarından etkilenme düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Zonguldak il merkezindeki hastanelerde görevli hemşireler oluşturmaktadır. Hemşireleri

cinsiyete göre incelediğimizde, aşırı iş yükü, rol çatışması, işin gerekliliğine inanmada eksiklik, iş konusunda kaygılanma, psikolojik yakınmalar, sağlık yakınmaları, şef destek eksikliği ve iş arkadaşlarından destek eksikliği boyutlarında kadınların ölçek skor puan ortalamasının erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın sonucunda cinsiyet değişkeninin örgütsel stres üzerindeki etkisi değişkenlik göstermiştir.

SÖKMEN (2005) “Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Stres Nedenlerinin Belirlenmesinde Cinsiyet Faktörü: Adana’da Ampirik Bir Araştırma” adlı makalesinde dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde görev yapan orta ve üst kademe yöneticilerinin stres nedenlerinin ve yoğunluğunun ortaya konulmasında cinsiyet faktörünün belirleyici olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgulardan, yeteneklerin kullanımı, iş arkadaşları ile geçimsizlik, üstlerle anlaşmazlık, müşterilerin haksız talepleri ve işyerinde dedikodu gibi stres kaynakları konusunda kadın ve erkek yöneticilerin farklı düşündükleri tespit edilmiştir. Kadın ve erkek yöneticilerin stres kaynakları genel olarak paralellik arz ettiği, elde edilen bulgulardan araştırmaya katılan erkek yöneticilerin kadın yöneticilere oranla daha yüksek stres içinde oldukları tespit edilmiştir.

YILDIRIM, TEKTÜFEKÇİ ve ÇUKACI (2004) “Modern Toplum Hastalığı Stres ve Muhasebe Meslek Elemanı Üzerindeki Etkileri” adlı makalede muhasebe meslek elemanları üzerinde stres kaynaklarından hangisinin daha etkin olduğunu belirlemek ve kişilik özelliklerinin hangi stres kaynaklarından daha çok etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın evreni İzmir ili Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyette bulunan işyerlerinde muhasebe departmanında çalışan muhasebe meslek elemanlarıdır. Çıkan sonuçlara göre muhasebe meslek elemanlarının en çok çevresel faktörlerden etkilendiği saptanmıştır. Örgütsel etkilerin daha az olduğu görülmüştür ve bu da iki sonuca bağlanmıştır; Birincisi örgütsel etkilerin

muhasebe elemanlarını olumsuz etkilemiyor olması ikincisi ise; bağımlı çalışan elemanlar olduğu için gerçek görüşlerini yansıtamıyor olmalarıdır.

YILDIRIM (2008) “Muhasebe Meslek Mensupları İle Öğretim Elemanlarının İş Yaşamında Stres Düzeyi Üzerine Bir Araştırma” adlı makalede muhasebe meslek mensubu ve öğretim elemanlarının mesleki stres düzeylerini belirlemek ve mesleki stres düzeyinin unvan, cinsiyet ve yaşa göre değişip değişmediğini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmanın evreni muhasebe meslek mensubu ve muhasebe eğitimi veren öğretim elemanlarını kapsamaktadır. Cinsiyete göre meslek mensuplarının stres seviyesinin farklı olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan t-testi sonuçları kadın meslek mensuplarının stres seviyesinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Unvan değişkenine göre stres seviyesinin değişmediği, muhasebe meslek mensupları ile muhasebe öğretim elemanlarının stres puanları arasında fark olmadığı tespit edilmiştir.

ZEYTİN ve GÖKGÖZ (2011) “Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi: Yalova ve Bilecik İlleri Örneği” adlı makalede muhasebe meslek mensuplarında strese neden olan faktörlerin ağırlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu düzenlenmiştir. Yapılan anket çalışmasında muhasebe meslek mensuplarında strese neden olan faktörlerin önem derecesi tespit edilmeye çalışılmış ve muhasebe mesleğinde strese neden olduğu düşünülen faktörler istatistiki olarak ortalamalarına bakıldığında önem sırasına göre iş yükünün fazlalığı, tahsilatların zamanında yapılamaması, mevzuatın sık sık değişmesiyle gece gündüz çalışma zorunluluğu, meslektaşların daha ucuz defter tutması, kendisine, ailesine ayrılacak zamanın azlığı, gelirin azlığı faktörleri oluşturmaktadır.

BEKÇİ, ÖMÜRBEK ve TEKŞEN (2007) “Muhasebe Meslek Mensuplarında Stres Kaynağının Belirlenmesine Yönelik Araştırma” adlı makalede Isparta ve Burdur

illerinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının yaşamış oldukları stresin kaynağının işlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Veriler anket yöntemiyle elde edilmiştir. Friedman Çift Yönlü Anova testi yapılmıştır ve hipotezi test etmek için tek örnek t testi kullanılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının stresle ilgili düşünceleri genelde stres altında olduklarının farkında oldukları yönünde çıkmıştır. Meslek mensuplarına göre stresin kaynakları genelde iş yaşamlarından kaynaklandığı ve iş yüklerinin fazla olmasına bağlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte meslek mensupları yaşadıkları stresin kendi kişilik yapılarından kaynaklanmadığını düşünmektedirler.

AKGÜN ve TÜRE (2019); “The Relationship between Personality Type and Perceived Stress Level: Evidence from Independent Public Accountants” adlı çalışmalarında bağımsız çalışan muhasebe meslek mensuplarının kişilik özelliklerini tanımlamak ve stres kaynaklarını belirlemek için Eysenck Kişilik Anketi kullanılarak meslek mensuplarının kişilik ve algılanan stres düzeyi arasındaki ilişkiyi belirleyerek stresli durumlarda ortaya koydukları tavırları tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırmanın evrenini Kırıkkale’de faaliyet gösteren 87 bağımsız muhasebe meslek mensubu oluşturmaktadır. Araştırma bulguları kişilik tipi ile algılanan stres düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Dışadönük kişilik özelliği ile algılanan stres düzeyi arasında negatif, içedönük kişilik özelliği ile algılanan stres düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır.

JONES, NORMAN ve WIER (2010) “Healthy Lifestyle as a Coping Mechanism for Role Stress in Public Accounting” adlı çalışmalarında rol stresi (iş nedeniyle maruz kalınan stres) ve sonucunda ortaya çıkan iş sonuçları için başa çıkma mekanizması olarak muhasebeciler için sağlıklı yaşam tarzının etkilerini incelemektedirler. Araştırma sonuçları muhasebesi alanındaki profesyonellerin, özellikle yoğun sezonda hatırı sayılır bir stres yaşadıklarını ve bunun

sonucunda birçok yetenekli uzmanın işinden ayrıldığını göstermektedir. Büyük bir ABD ulusal muhasebe firmasında muhasebe uzmanlarından veri toplayıp ve rol stres faktörleri ile sağlıklı yaşam tarzının iş sonuçları üzerindeki nedensel ilişkilerini multidisipliner bir araştırma modeli kullanarak analiz edilmiştir. İş tükenmişliği ve psikolojik refah üzerindeki etkisinin aracılık ettiği rol stresinin iş sonuçları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, rol stresi ve iş tükenmişliğinin olumsuz etkileri, sağlıklı bir yaşam tarzı ve bunun neticesinde gerçekleşen canlılık ve psikolojik iyi olma hali ile hafifletilebilecektir. İş tükenmişliği kontrol altına alındığında, rol belirsizliğinin iş tatmini ve iş performansı üzerindeki doğrudan ve dolaylı olumsuz etkileri ve işten ayrılma niyetleri üzerindeki olumlu etkisi nispeten önemsiz hale gelecektir.

BAIRD, ZELIN VE MARXEN (1993); "Gender Differences in the Job Attitudes of Accountants" adlı çalışmalarında nitelikli çalışanları kaybetmenin şirketler ve firmalar için maliyetinin yüksek olduğunu özellikle kadın muhasebeciler için daha yüksek personel devir hızı görülmesi bu sorunun üzerinde durulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Kadın ve erkek muhasebecilerin mevcut iş tutumlarının daha iyi anlaşılması için, farklı pozisyonlarda çalışan 500'den fazla muhasebe bölümü mezununa anket uygulanmıştır. Sonuçlar, erkek ve kadın muhasebecilerin benzer, olumlu iş tutumlarına sahip olduklarını, ancak bazı önemli cinsiyetler arası farklılıklar olduğunu göstermiştir. Erkekler yaş olarak daha büyük oldukları ve kadınlara göre daha uzun süredir aynı işte çalıştıkları için işlerine olan bağlılıkları ve içsel tatminleri kadınlarınkine oranla daha yüksek çıkmıştır. Kadınlar için ise, erkeklerin aksine, görev süresinin uzunluğunun işlerine karşı duydukları memnuniyet veya daha fazla bağlılık duygularıyla ilişkisi olmadığı belirlenmiştir. Erkekler işlerinden daha çok keyif alarak kendilerini çalıştıkları kurumun parçası olarak hissediyorlardı, fakat kadınlar bunu yapamıyordu. Bu durumu önceki çalışmalara atıf yaparak kadınların

erkeklerle aynı hızda kariyerlerinde ilerleme gösteremedikleri için yaşadıkları görüşündedirler

3. KADIN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINDA STRES KAYNAKLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Kadın çalışanların çalışma hayatında daha aktif rol almasıyla sorumlulukları da artış göstermiştir. Mali müşavirlik, iş yükü ve sorumlulukları ağır bir meslek dalı olması nedeniyle kadın muhasebe meslek mensuplarının iş ve özel yaşamları arasındaki dengeyi kurarken yaşadıkları stres ve sorunları tespit etmek ve öneriler sunmak amaçlanmıştır. Araştırmada tanımlayıcı araştırma modeli kullanılmıştır. Tanımlayıcı araştırma odağındaki nesne ya da olgunun mevcut durumunun ifade edilmesi şeklinde gerçekleştirilir. Tanımlayıcı araştırmanın amacı bir örgüt, birey, grup, durum veya olgunun portresini çizmektir (Coşkun vd. 2015: 71). Tanımlayıcı araştırma modelinde amaç; mevcut problemi, bu problemle ilgili durumları, değişkenleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamaktır. Böyle bir tanımlama yapıldıktan sonra bu tanıma dayanarak ileriye dönük tahminler yapılabilmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Kütüphane ve internet kaynakları kullanılarak literatür taraması yapılmıştır.

Araştırmada veri toplamak için anket tekniği kullanılmıştır. Kadın muhasebe meslek mensuplarında strese neden olan faktörlerin belirlenmesi amacıyla geliştirilen anket araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir ve "Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Muğla İli Örneği", "Muhasebe Meslek Mensuplarının Örgütsel Stres Kaynaklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İli Örneği", "Farklı Sektörlerde Çalışan İşgörenlerde Örgütsel Stres Kaynakları: Kahramanmaraş ve

Gaziantep'te Bir Araştırma", "Çalışma Hayatında Stres Kaynakları Stres Belirtileri ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma" adlı makalelerde kullanılan anketlerden yararlanılmıştır. Buna ek olarak kadın muhasebe meslek mensuplarının stres kaynaklarını belirlemek amacıyla ekleme ve düzeltmeler yapılarak sorulara son şekli verilmiştir.

Anket iki bölümden oluşmakta ve toplam 40 soru yer almaktadır. Birinci bölüm, demografik özellikleri belirlemeye yönelik olup 9 adet sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise meslek mensuplarının stres kaynaklarını belirlemeye yönelik 31 adet sorudan oluşmaktadır. Uygulanan ankette 1-6 numaraları arasındaki sorular kişisel stres kaynaklarını belirlemek için eklenmiştir, 7-20 numaraları arasındaki sorular örgütsel stres kaynaklarını belirlemek için eklenmiştir, 21-31 numaraları arasındaki sorular da örgüt dışı (çevresel) stres kaynaklarını belirlemek amacıyla eklenmiştir.

Araştırmanın evreni İzmir il genelinde faaliyet gösteren İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı (Şubat 2017 tarihi itibarıyla) Kadın Serbest Muhasebeci (SM) Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler (SMMM) ve Stajyer Muhasebe Meslek Mensupları olmak üzere toplam 2100 meslek mensubundan oluşmaktadır. Bu muhasebe meslek mensuplarının tümüne ulaşmak mümkün olmadığından seçilen kolayda örnekleme yöntemi kapsamında, yüz yüze görüşme ve elektronik posta yolu ile 220 adet geçerli anket toplanmıştır. Örneklem alınmasında asıl amaç alındığı evreni temsil etmesidir. Bu durumda ne kadar büyüklükteki bir örneklemin evreni temsil edeceği konusudur. Temel kural evren ne kadar büyükse örnekleme o kadar büyük olmalıdır (Balcı, 2001: 107).

Anket formundaki stres kaynaklarını belirlemeye yönelik olan ikinci bölüm sorularına verilecek cevaplar için 5'li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu anketteki 5'li Likert Ölçeği; stres yaratma derecesi (1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum cümlelerinden meydana gelmektedir. Anket sonuçlarının değerlendirmesinde SPSS paket programı kullanılmıştır.

Anketin Cronbach Alfa değerleri hesaplanmış ve bütün maddeler ,935 çıkmıştır. Kabul edilebilir değerin en az 0,7 olması yeterli olduğundan, stres kaynaklarını belirlemeye yönelik olarak geliştirilen anket soruları geçerli bir şekilde uygulanmıştır. Ayrıca kadın muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerindeki farklılıklarla stres kaynakları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını araştırmak için hipotezler oluşturulmuştur.

3.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirmesi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesi için SPSS 18 (Statistical Package For Social Sciences-Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi) paket programı kullanılmıştır. Anket sorularına verilen cevapların değerlendirilmesi için Tablo-1'deki aralıklar kullanılmıştır. Aralıkların eşit olduğu varsayımından hareket edilerek, aritmetik ortalamalar için puan aralığı; 0.79 olarak bulunmuştur.

Puan Aralığı = (En Yüksek Değer-En Düşük Değer)/5 = (5-1)/5=4/5= 0.79'dur. Böylece Tablo-1'de verilen aritmetik ortalamaların değerlendirme aralığı elde edilmiştir (Gülğün vd., 2017: 460-478).

Tablo 1: Seçeneklere Göre Kodlanan Puan Aralığı

Puan	Katılma Derecesi	Puan Aralığı
1	Kesinlikle Katılmıyorum	1.00-1.79
2	Katılmıyorum	1.80-2.59
3	Kararsızım	2.60-3.39
4	Katılıyorum	3.40-4.19
5	Kesinlikle Katılıyorum	4.20-5.00

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı İzmir ilinde kadın muhasebe meslek mensuplarının stres kaynaklarını açıklamak ve bu faktörlerin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Bu nedenle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

H1: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H2: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H3: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H4: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H5: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H6: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H7: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu algısı ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H8: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H9: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H10: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H11: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H12: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H13: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H14: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H15: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H16: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu algısı ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H17: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H18: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H19: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H20: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H21: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H22: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H23: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H24: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H25: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu algısı ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H26: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

H27: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu hipotezlerin analiz edilebilmesi için öncelikle değişkenlerin normal dağılım ve homojen varyans ön koşullarını sağlayıp sağlamadığı test edilmiştir. Bunun için ilk olarak birinci koşul olan normal dağılım test edilmek üzere, Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi uygulanmıştır(Baştürk, 2010: 225). Kolmogorov-Smirnov test sonuçlarında anlamlılık değerlerinin 0,05'ten büyük olması durumunda ilgili değişkenin normal dağılıma sahip olduğu

söylenbilir. Çalışma kapsamında dikkate alınan değişkenlerde bu koşul sağlanmadığından her bir değişken için test puanlarının normal dağılım özelliği göstermediği belirlenmiştir. Bu sonuca göre bütün değişkenler için parametrik olmayan test uygulamasına gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Her bir hipotez için grup sayısı ikiden fazla olduğu için yöntem olarak parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H testi ve Mann Whitney U testi uygulanmıştır(Coşkun vd., 2015: 206-212).

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1 Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında elde edilen betimsel ve istatistik bulgulara temel teşkil eden veriler 9 adet demografik ve 31 adet stres kaynaklarına yönelik olmak üzere toplamda 40 adet anket sorusu yardımı ile sağlanmıştır. Araştırmaya katılanların cinsiyet, iş tecrübesi, yaş ve eğitim durumuna ilişkin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

		Meslek Mensubu Sayısı	Yüzde			Meslek Mensubu Sayısı	Yüzde	
Unvan	SM	17	7,7	Deneyim	1-- 10	128	58,2	
	SMMM	142	64,5		11--20	65	29,5	
	Stajyer	61	27,7		20>	27	12,3	
	Toplam	220	100		Toplam	220	100	
Medeni Hal	Evli	101	45,9	Negatif Bakış Açısı	Evet	69	31,4	
	Bekâr	119	54,1		Hayır	151	68,6	
	Toplam	220	100		Toplam	220	100	
Yaş	18-35	118	53,6	Stres Düzeyi	Yüksek	136	61,8	
	36-45	82	37,3		Düşük	17	7,7	
	45>	20	9,1		Orta	67	30,5	
	Toplam	220	100		Toplam	220	100	
Öğrenim Durumu	Lise	9	4,1	Çalışma Şekli	Bağımsız	74	33,6	
	Ön Lisans	10	4,5		İşletmeye bağlı	42	19,1	
	Lisans	171	77,7		Meslek mensubu yanında	104	47,3	
	Yüksek Lisans	28	12,7		Toplam	220	100	
	Doktora	2	0,9		Kişilik Yapısı	A Tipi	125	56,8
	Toplam	220	100			B Tipi	95	43,2
			Toplam	220		100		

Katılımcıların meslek unvanlarına bakıldığında, %7.7'sinin serbest muhasebeci (SM), %64.5'inin serbest muhasebeci mali

müşavir (SMMM), %27.7'sinin ise stajyer olduğu görülmektedir. Araştırma verilerinin elde edildiği muhasebe meslek mensubu

çalışanlarının medeni hallerinin % 45.9'u evli, %54.1'i ise bekâr olduğu görülmüştür. Katılımcıların %53.6'sı 18-35 yaş, %37.3'ü 36-45 yaş, %9.1'i 45 yaş üzeri yaş aralığında yer almaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumlarına bakıldığında %4.1'inin lise, %4.5'inin önlisans, %77.7'sinin lisans ve %13,6'sının lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri açısından dağılıma bakıldığında katılımcıların %58.2'sinin 1-10 yıl, %29.5'inin 11-20 yıl, %12.3'ünün 20 yıl üzeri çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların çalışma şekilleri açısından değerlendirildiğinde %47.3'ü muhasebe meslek mensubu yanında, %33.6'sı bağımsız olarak çalışanlar, %19.1'i işletmeye bağlı çalışanlar olduğu görülmektedir. Katılımcıların kadın

muhasebe meslek mensuplarına karşı negatif bakış açısı olup olmadığıyla ilgili düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların %68.6'sı hayır , %31.4'ü evet olarak cevaplamıştır. Katılımcıların stres düzeylerine bakıldığında, %61.8'i yüksek, %30.5'i orta, %7.7'si düşük olduğu görülmüştür. Katılımcıların kişilik yapılarıyla ilgili çıkan sonuçlarda %56.8'i A tipi, %43.2'si B tipi kişilik olduğu görülmüştür.

4.2. Katılımcıların Stres Kaynakları ve İstatistiksel Dağılımlarının Belirlenmesi

Yapılan araştırmadan elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının stres kaynaklarının sıralaması belirlenmiştir.

4.2.1. Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişisel Stres Puanlarının İstatistiksel Dağılımlar

Tablo 3: Meslek Mensuplarının Kişisel Stres Kaynağı Puanlarının Aritmetik Ortalamaları

	N	$\bar{X}$	SS	Katılım Derecesi
Yapılan iş ile kişilik arasındaki uyumsuzluk	220	3,1000	1,299	Kararsız
Mesleki yetersizlik	220	2,9000	1,302	Kararsız
Deneyim yetersizliği	220	2,9318	1,341	Kararsız
İş ve özel yaşam arasında denge sağlayamamak	220	3,2727	1,407	Kararsız
İş yoğunluğunun özel yaşama yönelik problemler doğurması	220	3,6545	1,278	Katılıyorum
Kişinin kültürel yapısı(doğup büyüdüğü yer, aldığı eğitim vb.)	220	3,3409	1,298	Kararsız

Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişisel stres kaynakları Tablo 3'te görüldüğü gibi stres kaynaklarının ortalama değerleri incelendiğinde; İş yoğunluğunun özel yaşama yönelik problemler doğurması (3,65) düşüncesi ön plana çıkarken yapılan

iş ile kişilik arasındaki uyumsuzluk (3,10), İş ve özel yaşam arasında denge sağlayamamak (3,27), Kişinin kültürel yapısı (doğup büyüdüğü yer, aldığı eğitim ve değerleri), (3,34) Deneyim Yetersizliği (2,93) düşüncelerinin kararsız olarak belirtildiği görülmüştür.

4.2.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Kişisel Stres Kaynakları Toplamları Farkları ya da Anlamlılıkları

Tablo 4: Meslek Mensuplarının Unvan Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Unvan	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
SM	17	130,21	2	2,433	,296	Red
SMMM	142	106,48			P<,05	
Stajyer	61	114,38				
Toplam	220					

H1: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 4'te SM, SMMM ve Stajyer çalışanların kişisel stres puanlarının unvan değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Tablodaki sonuçlara göre kişisel stres puanları çalışanların unvanlarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Yanık (2017) yaptığı çalışmada meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre stres düzeylerinin

karşılaştırılması için anova testi uygulanmış mesleki unvanlara göre stres düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hacıhasanoğlu ve Karaca (2014) muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleriyle ilgili yaptıkları çalışmada araştırmaya katılan meslek mensupları unvan değişkeni ile ilgili hipotez t testi ile test edilmiş Unvan değişkeni açısından hipotez reddedilmiştir. Bu hipotezin reddilmesi unvan değişkeninin stres düzeylerini farklılaştırmadığı sonucunu ortaya koymuştur.

Tablo 5: Meslek Mensuplarının Medeni Hal Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Medeni Hal	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
Evli	101	107,44	10851,50	5700,500	,510	Red
Bekâr	119	113,10	13458,50		P<,05	
Toplam	220					

H2: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 5 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının medeni durum değişkenine

göre kişisel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiştir ve tablodaki sonuçlara göre medeni durum ve stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 6: Meslek Mensuplarının Yaş Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Yaşınız	N	Sıra ort.	Sıra Toplamı	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
18-35	118	108,51	2	,859	,651	Red
36-45	82	115,23			P<,05	
45>	20	102,85				
Toplam	220					

H3: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 6 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının yaş değişkenleri ile kişisel

stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre yaş aralıkları ve kişisel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 7: Meslek Mensuplarının Öğrenim Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Öğrenim Durumu	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Lise	9	153,78	4	6,544	,162	Red
Ön Lisans	10	89,05			P<,05	
Lisans	171	111,49				
Yüksek Lisans	28	97,61				
Doktora	2	118,50				
Toplam	220					

H4: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 7 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları değişkeniyle kişisel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre öğrenim durumları ve kişisel stres

puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Yanık (2017) muhasebe meslek mensuplarının algıladıkları stres düzeyine yönelik yaptığı çalışmada meslek mensuplarının eğitim seviyelerine göre stres düzeylerinin karşılaştırılması için yaptığı anova testi sonuçlarına göre eğitim seviyeleri arasındaki stres düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığını belirtmiştir.

Tablo 8: Meslek Mensuplarının Deneyime Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Meslekteki Yılı	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
1-10	128	114,02	2	1,350	,509	Red
11-20	65	108,34			P<,05	
20>	27	99,02				
Toplam	220					

H5: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 8 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarında kıdem değişkeniyle kişisel

stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre kıdem aralıkları ve kişisel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 9: Meslek Mensuplarının Çalışma Şekline Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Çalışma Şekliniz	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Bağımsız	74	99,41	2	3,483	,175	Red
İşletmeye bağlı	42	118,49			P<,05	
Muhasebe Meslek Mensubu yanında	104	115,17				
Toplam	220					

H6: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 9 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri değişkeniyle kişisel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre çalışma şekilleri ve kişisel stres puanları

arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Yanık (2017) Muhasebe meslek mensuplarının algıladıkları stres düzeyine yönelik yaptığı çalışmada çalışma şekline göre stres düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan t testi sonuçlarına göre bağımsız çalışanlar ile bir firmaya bağlı olarak çalışan meslek mensuplarının stres düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını belirlemiştir

Tablo 10: Meslek Mensuplarının Kadın Çalışanlara Karşı Mesleki Açından Negatif Bir Bakış Açısı Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Bakış Açısı	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney u	Anamlılık	Sonuç
Evet	69	119,04	8213,50	4620,500	,178	Red
Hayır	151	106,60	16096,50		P<,05	
Toplam	220					

H7: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu

algısı ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 10’da gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde kişisel stres puanları, “kadın çalışana karşı negatif bakış açısı var mıdır sorusuna evet yanıtı veren ve hayır yanıtı veren gruplara göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiş sıra istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ağca ve Yalçın (2009) İstanbul ilinde kadın muhasebe meslek mensuplarının cinsiyete dayalı ayrımcılığa uğrayıp uğramadıklarını tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmalarında kadın muhasebe meslek mensupları birçok sorunla karşılaştıklarını bunlardan bir kısmının mesleğin genel problemleri olduğunu ancak bazılarının özellikle kadın olmaktan kaynaklandığını

tespit etmişlerdir. Muhasebe meslek mensubu kadınlar cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle mesleki sorunlar yaşamaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Koçyiğit, Bal ve Öztürk (2010) Ankara’da faaliyet gösteren 462 adet muhasebe meslek mensubuna yapılan anket ile meslek mensuplarının stres kaynakları demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği saptamışlardır. Muhasebe meslek mensuplarının stres kaynakları ile cinsiyet değişkeni arasındaki farklılaşma için istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Tablo 11: Meslek Mensuplarının Kendilerini Değerlendirdikleri Stres Durumuna Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Stres Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Yüksek	136	113,22	2	,674	,714	Red
Düşük	17	108,00			P<,05	
Orta	67	105,60				
Toplam	220					

H8: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 11’de Kişisel stres puanlarının “Kendinizi ne düzeyde stresli değerlendiriyorsunuz” sorusuna “yüksek”, “düşük” ve “orta”

düzeyde diye cevap veren gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Sıra ortalamaları incelendiğinde değerlerin birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 12: Meslek Mensuplarının Kişilik Yapısına Göre Kişisel Stres Kaynakları Dağılımı

Kişilik Yapınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
A Tipi	125	111,19	13898,50	5851,500	,854	
B Tipi	95	109,59	10411,50			
Toplam	220				P<,05	Red

H9: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile kişisel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 12’de gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları

incelendiğinde meslek mensuplarının stres kaynağının kişilik tipine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı A tipi ve B tipi cevabı veren kişi sayısının birbirine yakın sayıda olduğu görülmektedir.

4.2.3. Muhasebe Meslek Mensuplarının Örgütsel Stres Kaynakları Puanlarının İstatistikî Dağılımları

Tablo 13: Meslek Mensuplarının Örgütsel Stres Kaynağı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Aritmetik ortalama	Standart Sapma	Katılım Derecesi
İş yükünün fazla olması	220	4,1682	1,12420	Katılıyorum
Gelir ve yapılan iş arasındaki dengesizlik	220	4,0227	1,16824	Katılıyorum
Meslekte yükselmenin zor olması	220	3,6455	1,32131	Katılıyorum
Beklenen işlerin çok kısa bir sürede yapılmasının zorunluluğu	220	4,1000	1,11404	Katılıyorum
İşyerinin fiziki koşullarının yetersizliği	220	3,0136	1,35983	Kararsızım
Kullanılan araç-gereç ve donanım eksikliği	220	2,8091	1,33102	Kararsızım
Uzun ve yorucu çalışma saatleri	220	3,9591	1,20242	Katılıyorum
Yoğun bürokratik işlemler	220	4,0682	1,18201	Katılıyorum
Görevle ilgili yetki ve sorumlulukların açıkça belirlenmemiş olması	220	3,6045	1,31829	Katılıyorum
İşin monoton ve sıkıcı olması	220	3,1318	1,44800	Kararsızım
Meslek mensupları arasında yaşanan rekabet	220	3,8773	1,16197	Katılıyorum
Yetersiz yönetici desteği	220	3,6591	1,31280	Katılıyorum
Meslek mensuplarının bilgi paylaşımına yanaşmaması	220	3,3773	1,38433	Kararsızım
İş yerinde çalışanlar ve yönetici arasında çatışma	220	3,2500	1,35695	Kararsızım

Kadın muhasebe meslek mensuplarının örgütsel stres puan ortalamalarını genel olarak değerlendirdiğimizde Tablo 13'te de görüldüğü gibi; "İş yükünün fazla olması" (4,16), "Gelir ve yapılan iş arasında dengesizlik olması" (4,02), "Beklenen işlerin çok kısa bir sürede yapılmasının zorunlu olması" (4,10), "Yoğun bürokratik işlemlerin varlığı" (4,06), "Uzun ve yorucu çalışma saatleri"(3,95), "Görevle ilgili yetki ve sorumlulukların açıkça belirlenmemiş olması" (3,60), "Meslek mensupları arasında yaşanan rekabet" (3,87), "Yetersiz yönetici desteği" (3,65) düşünceleri ön plana çıkmıştır. Tablo 13'te görülen bu verilerden hareketle meslek mensuplarının genel kanılarının iş yükünün fazla olduğu, yapılan iş ve yüklenen sorumlulukların ağır olduğu fakat gelirin meslek mensuplarını tatmin etmediği yönündedir. Bununla birlikte

işlerin kısa sürede yapılmasının beklenmesi ve bunun uzun ve yorucu çalışma saatlerini beraberinde getirmesi, bürokratik işlemlerin yoğun olması ve sürekli değişime uğraması, meslek mensuplarının kendi içlerindeki rekabet sebebiyle mükellef kaybı yaşamaları gibi olumsuzluklar nedeniyle iş kalitesinin düştüğü görüşü hâkimdir. Tabloda görülen puan ortalamaları da bu sonucu destekler niteliktedir.

Bağımsız Değişkenlere Göre Örgütsel Stres Kaynakları ve Anlamlılıkları

Stres kaynaklarının demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Kruskal Wallis ve Mann Whitney testleri uygulanmıştır. Aşağıda bunlara ait bulgular tablolar halinde verilmiştir

Tablo 14: Meslek Mensuplarının Unvana Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Unvan	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
SM	17	144,12	2	5,317	,070	Red
SMMM	142	108,90			P<,05	
Stajyer	61	104,86				
Toplam	220					

H10: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 14’te SM, SMMM ve Stajyer çalışanların unvan değişkeniyle örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı **Yapılan Mann Whitney U Testi Sonuçları**

incelenmiştir ve tablodaki sonuçlara göre unvan ve örgütsel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Anlamlılık değeri anlamlılık seviyesi olan 0,07 sayısının sınır değer olan 0,05 sayısına yakın olması nedeniyle Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo15: Meslek Mensuplarının Unvan Durumuna Göre SM, SMMM ve Stajyerler İçin Yapılan Mann Whitney U Testi Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Unvan	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
SM	17	102,38	1740,5	826,5	0,034	Kabul
SMMM	142	77,32	10979,5		P<,05	
Toplam	159					
SM	17	50,74	862,5	327,5	0,021	Kabul
Stajyer	61	36,37	2218,5		P<,05	
Toplam	78					
SMMM	142	103,08	14637	4178	0,69	Red
Stajyer	61	99,49	6069		P<,05	
Toplam	203					

Tablo 15’te gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde SM ve SMMM’lerin meslek unvanlarının örgütsel stres puanlamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu anlaşılmıştır. Tablo incelendiğinde SMMM’lerin ve SM’lerin yaşadığı örgütsel stres düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. SM ve Stajyerlerin sıra ortalamaları ve anlamlılık puanları mesleki unvan değişkeninin örgütsel stres puanlamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu anlaşılmıştır. değerinin ,05 değerinden küçük olması muhasebe meslek mensupları açısından SM ve Stajyer

düzeyindeki unvan farkının stres düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sebep olduğunu gösterir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde SM’lerin yaşadığı örgütsel stresin Stajyerlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. SMMM ve Stajyerlerin meslek unvanlarının örgütsel stres puanlamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmıştır. Anlamlılık derecesini incelediğimizde ,690 değerinin ,05 değerinden büyük çıkması dolayısıyla bu fark istatistiksel olarak anlamlı değerlendirilememiştir.

Tablo 16: Meslek Mensuplarının Medeni Hale Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Medeni Hal	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann Witney u	Anlamlılık	Sonuç
Evli	101	110,30	11140,50	5989,500	,966	Red
Bekâr	119	110,67	13169,50		P<,05	
Toplam	220					

H11: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 16 incelendiğinde, muhasebe

meslek mensuplarının medeni durum değişkeniyle örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiştir ve tablodaki

sonuçlara göre medeni durum ve stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 17: Meslek Mensuplarının Yaş Durumuna Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Yaşınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
18-35	118	105,50	2	3,527	,171	Red
36-45	82	120,63			P<,05	
45>	20	98,45				
Toplam	220					

H12: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 17 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının yaş değişkeni ile örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre yaş aralıkları ve örgütsel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 18: Meslek Mensuplarının Öğrenim Durumuna Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Öğrenim Durumunuz	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Lise	9	134,22	4	1,432	,839	Red
Ön Lisans	10	106,20			P<,05	
Lisans	171	110,01				
Yüksek Lisans	28	108,36				
Doktora	2	96,75				
Toplam	220					

H13: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 18 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durum değişkeniyle örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre öğrenim durumları ve örgütsel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 19: Meslek Mensuplarının Mesleki Deneyime Göre Örgütsel Stres Kayn. Dağılımı

Meslekteki Yılıınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
1-10	128	109,23	2	,191	,909	Red
11-20	65	113,39			P<,05	
20>	27	109,56				
Toplam	220					

H14: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 19 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının kıdem değişkeni ile örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre kıdem aralıkları ve örgütsel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 20: Meslek Mensuplarının Çalışma Şekline Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Çalışma Şekliniz	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Bağımsız	74	102,95	2		,408	Red
İşletmeye bağlı	42	118,25		1,794	P<,05	
Muhasebe Meslek Mensubu yanında	104	112,74				
Toplam	220					

H15: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 20 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri değişkeni ile örgütsel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre çalışma şekilleri ve örgütsel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 21: Meslek Mensuplarının Kadın Çalışanlara Karşı Mesleki Açısından Negatif Bir Bakış Açısı Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Bakış Açısı	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
Evet	69	121,41	8377,00	4457,000	,086	Red
Hayır	151	105,52	15933,00		P<,05	
Toplam	220					

H16: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu algısı ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 21’de gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde örgütsel stres puanları, “Kadın çalışana karşı negatif bakış açısı var mıdır” sorusuna evet yanıtı veren ve hayır yanıtı veren gruplara göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiş ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 22: Meslek Mensuplarının Kendilerini Değerlendirdikleri Stres Durumuna Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Kendinizi ne düzeyde stresli değerlendiriyorsunuz?	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Yüksek	136	112,47	2	,658	,720	Red
Düşük	17	99,56			P<,05	
Orta	67	109,28				
Toplam	220					

H17: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 22’de örgütsel stres puanlarının “Kendinizi ne düzeyde stresli değerlendiriyorsunuz” sorusuna “yüksek”, “düşük” ve “orta” düzeyde diye cevap veren gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir ve anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 23: Meslek Mensuplarının Kişilik Yapısına Göre Örgütsel Stres Kaynakları Dağılımı

Kişilik Yapınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
A Tipi	125	110,82	13853,00	5897,000	,931	Red
B Tipi	95	110,07	10457,00		P<,05	
Toplam	220					

H18: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile örgütsel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 23’te gösterilen Mann Whitney

U testi sonuçları incelendiğinde mali müşavirlerin örgütsel stres kaynağının kişilik tipine göre istatistiksel olarak anlamlı

bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

4.2.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Çevresel Stres Puanları Toplamlarının İstatistikî Dağılımları

Tablo 24: Meslek Mensuplarının Çevresel Stres Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ortalama	Standart Sapma	Katılım Derecesi
Çalışanlar arasında dedikodu ve huzursuzluk	220	3,2545	1,37117	Kararsızım
Meslekteki değişme ve gelişmeleri takip etmekte yaşanan zorluklar	220	3,6364	1,26943	Katılıyorum
Bağlı bulunulan meslek odasının koyduğu kurallara uyma zorunluluğu	220	3,3136	1,26303	Kararsızım
Oda tarifesindeki ücretlerin yetersizliği	220	3,6727	1,31106	Katılıyorum
Resmi dairelerin muhasebe meslek mensuplarına karşı tutumları	220	3,8455	1,19119	Katılıyorum
İnternet ve bilgisayar sistemindeki arızalar	220	3,5455	1,30427	Katılıyorum
İlgili kurumların veri tabanındaki aksaklıklar(internet, V.D., SGK vb.)	220	3,8727	1,15951	Katılıyorum
Mesleki etik kuralları ile mükellefin etiğe aykırı istekleri arasında kalınması	220	3,7500	1,19979	Katılıyorum
Değişen muhasebe yazılımlarına uyum sağlayamama	220	3,0091	1,26776	Kararsızım
Mesleğin geleceği ile ilgili endişeler ve ekonomik kaygılar	220	3,9909	1,17427	Katılıyorum
Meslektaşların daha ucuza defter tutması	220	4,2909	1,10908	Katılıyorum

Kadın muhasebe meslek mensuplarının çevresel (dışsal) stres kaynakları ile ilgili düşüncelerini genel olarak değerlendirildiğinde Tablo 24’te de görüldüğü gibi; “Meslektaşların daha ucuza defter tutması” (4,29), “Mesleğin geleceği ile ilgili endişeler ve ekonomik kaygılar” (3,99), “İlgili kurumların veri tabanındaki aksaklıklar(internet, vergi dairesi, SGK vb.)” (3,87), “Resmi dairelerin muhasebe meslek mensuplarına karşı tutumları” (3,84), “Mesleki etik kuralları ile mükellefin etiğe aykırı istekleri arasında kalınması” (3,75), “Oda tarifesindeki ücretlerin yetersizliği” (3,67), “Meslekteki değişme ve gelişmeleri takip etmekte yaşanan zorluklar” (3,63) ve “İnternet ve bilgisayar sisteminde yaşanan arızalar” (3,54) ön plana çıkmaktadır. Bu düşüncelerden sonra ortalaması en düşük olan ve kararsız olarak ifade edilen;

“Değişen muhasebe yazılımlarına uyum sağlayamama” (3,00) düşüncesi yer almaktadır. Tablo 24’te görülen bu verilerde meslek mensuplarının düşünceleri; meslektaşlarının ucuza defter tuttuğu, mesleğin geleceğinden endişeli oldukları ve meslek kalitesinin artmasını beklerken her geçen gün geriye gittiği bunun da ekonomik kaygılara yol açtığı, meslek mensuplarının yoğun olduğu dönemlerde resmi kurumların sistemlerinde yoğunluk neticesinde yaşanan arızaların işlerini zorlaştırdığı, mesleğin sürekli yenilenen ve değişen kanun ve kurallara uyum sağlamayı gerektirmesi nedeniyle kendini yenilemekte ve adaptasyonda zorluklar yaşandığı, mesleğin etik kurallarının ve mükelleflerin isteklerinin çatışması meslek mensuplarını zor durumda bıraktığı düşüncesi hâkimdir. Tabloda görülen puan ortalamaları da bu sonucu destekler niteliktedir.

Tablo 25: Meslek Mensuplarının Unvana Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Unvan	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
SM	17	133,41	2	2,452	,293	Red
SMMM	142	107,86			P<,05	
Stajyer	61	110,26				
Toplam	220					

H19: Kadın muhasebe meslek mensuplarının sahip oldukları unvanları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 29 incelendiğinde SM, SMMM ve Stajyer çalışanların sahip oldukları unvanlarla çevresel stres puanları arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiştir ve tablodaki sonuçlara göre unvan ve stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 26: Meslek Mensuplarının Medeni Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Medeni haliniz	N	Sıra ort.	Sıra top.	Mann Witney u	Anlamlılık	Sonuç
Evli	101	110,00	11109,50	5958,500	,914	Red
Bekâr	119	110,93	13200,50		P<,05	
Toplam	220					

H20: Kadın muhasebe meslek mensuplarının medeni halleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 26 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının medeni durum değişkenleri ile çevresel stres puanları arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiştir ve tablodaki sonuçlara göre medeni durum ve stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 27: Meslek Mensuplarının Yaş Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Yaşınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
18-35	118	106,41	2	1,456	,483	Red
36-45	82	117,21			P<,05	
45>	20	107,13				
Toplam	220					

H21: Kadın muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 27 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının yaş değişkenleri ile çevresel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre yaş aralıkları ve çevresel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 28: Meslek Mensuplarının Öğrenim Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Öğrenim Durumunuz	N	Sıra Ort.	Sıra top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Lise	9	128,33	4	1,918	,751	Red
Ön Lisans	10	113,10			P<,05	
Lisans	171	110,99				
Yüksek Lisans	28	99,14				
Doktora	2	134,75				
Toplam	220					

H22: Kadın muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durumları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 28 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının öğrenim durum değişkenleri ile çevresel stres puanları arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre öğrenim durumları ve çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 29: Meslek Mensuplarının Deneyim Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Meslekteki Yılınz	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare(bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
1-10	128	108,68	2	,261	,878	Red
11-20	65	113,48			P<,05	
20>	27	111,93				
Toplam	220					

H23: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 29’da, muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyim

değişkenleri ile çevresel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre kıdem aralıkları ve çevresel stres puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 30: Meslek Mensuplarının Çalışma Şekli Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Çalışma Şekliniz	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Bağımsız	74	105,45	2		,576	Red
İşletmeye bağlı	42	118,31		1,104	P<,05	
Meslek Mensubu yanında	104	110,94				
Toplam	220					

H24: Kadın muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 30’da, muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekilleri değişkeni ile

çevresel stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiş ve tablodaki sonuçlara göre çalışma şekilleri ve çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir.

Tablo 31: Meslek Mensuplarının Kadın Çalışanlara Karşı Mesleki Açısından Negatif Bir Bakış Açısı Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Bakış Açısı	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann Witney u	Anlamlılık	Sonuç
Evet	69	116,51	8039,00	4795,000	,344	
Hayır	151	107,75	16271,00			
Toplam	220				P<,05	Red

H25: Kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki açıdan negatif bakış açısı olduğu algısı ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 31’de gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde çevresel stres

puanları “ Kadın çalışana karşı negatif bakış açısı var mıdır ” sorusuna evet yanıtı veren ve hayır yanıtı veren gruplara göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiş ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 32: Meslek Mensuplarının Kendilerini Değerlendirdikleri Stres Durumuna Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Stres Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Kay Kare (bağımsızlık testi)	Kruskal Wallis	Sonuç
Yüksek	136	113,31	2			
Düşük	17	119,88		1,720	,423	
Orta	67	102,41				
Toplam	220				P<,05	Red

H26: Kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Çevresel (örgüt dışı) stres puanlarının “Kendinizi ne düzeyde stresli değerlendiriyorsunuz” sorusuna “yüksek”,

“düşük” ve “orta” düzeyde diye cevap veren gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmış farklılaşmadığı test edilmiştir ve anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 33: Meslek Mensupların Kişilik Yapısına Göre Çevresel Stres Kaynakları Dağılımı

Kişilik Yapınız	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney u	Anlamlılık	Sonuç
A Tipi	125	111,74	13967,50	5782,500	,740	Red
B Tipi	95	108,87	10342,50		P<.05	
Toplam	220					

H27: Kadın muhasebe meslek mensuplarının kişilik yapıları ile çevresel stres kaynakları arasında anlamlı bir fark vardır. Tablo 33’te gösterilen Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde meslek mensuplarının çevresel stres kaynağının kişilik tipine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Yaptığımız çalışmada olduğu gibi kadın muhasebe meslek mensuplarının stres kaynakları ve etkilerinin ampirik olarak araştırılması önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle, İzmir ilinde yaşayan kadın muhasebe meslek mensuplarının stres düzeyleri ve kaynaklarının belirlenmesi yordayıcı istatistiksel analizlerle tespit edilmesi amaçlanmıştır. Analiz kapsamında 220 meslek mensubuna uygulanan anket çalışmasından elde edilen veriler Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testleri gibi istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. İzmir ilinde faaliyet gösteren kadın muhasebe meslek mensuplarının oluşturduğu araştırma evreninden seçilen örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Kadın muhasebe meslek mensuplarının cinsiyetlerine göre yaşanan farklılıklar temelinde, stres faktörlerinden etkilenme düzeylerini belirleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada, kişisel, örgütsel, çevresel ana başlıkları altında yer alan stres faktörlerinin etkileri, kadın muhasebe meslek mensupları üzerinde ölçülerek karşılaştırılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan meslek mensuplarının, araştırma kapsamında yer alan stres kaynakları temelinde cinsiyetlerine göre etkilenme dereceleri ölçülmüştür.

SONUÇ

İş yaşamındaki stres yoğunluğu ile çalışanların verimliliği arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Stresli iş yaşamı, çalışanların duygusal gerginlik yaşamalarına, iletişim sorunları ve uyumsuzluk gibi özellikler göstermelerine yol açabilmektedir. Günümüz çalışma şartlarında iş görenler daha yoğun stres yaratan koşullara maruz kalmaktadır. Bununla beraber bazı meslekler koşulları gereği daha yoğun stres yaşanmasını tetiklemektedir. Mali müşavirlik mesleği de bunlardan biridir. Mali müşavirlik mesleği geniş üye yelpazesine sahip mesleklerdendir. Meslek mensuplarının profili incelendiğinde her yaştan, her eğitim seviyesinden, her türlü çevreden meslek üyesinin mevcut olduğu görülmektedir. Böylesi zengin üye portföyüne sahip olan muhasebe mesleğini hem kadınlar hem de erkekler tercih ve icra etmektedirler. Ancak mesleği icra eden kadın ve erkek sayısı istatistiksel olarak karşılaştırıldığında kadınların sayıca az olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu farklılığın birçok faktörden kaynaklandığı söylenebilir (Ağca ve Yalçın 2009: 40).

Muhasebe meslek mensuplarının unvanları ile örgütsel stres puanlamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı incelendiğinde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Örgütsel stres kaynakları faktörlerinin stres yaratma dereceleri bakımından farklılık göstermesi unvan değişkenine ait gruplardan kaynaklanmaktadır. Bu gruplarda en dikkat

çekici sonuç Serbest Muhasebeci olarak çalışanlarda örgütsel etkenlerin diğer gruplara göre daha fazla stres yaratma derecesine sahip olmasıdır. SMMM'lerin ve SM'lerin unvan değişkenlerine göre örgütsel stres düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmüştür. Stajyerler ve SM'lerin yaşadığı örgütsel stres düzey puanları incelendiğinde de istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamalarını değerlendirdiğimizde ise SM'lerin unvan değişkenine bağlı olarak yaşadığı örgütsel stresin Stajyerlere ve SMMM'lere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre değerlendirme yaptığımızda eğitim düzeyinin meslek mensupları açısından önemli olduğunu görebiliriz. Eğitim düzeyi arttıkça ve unvanın da buna bağlı olarak değişmesiyle yaşanan örgütsel stres azalmaktadır. Bu açıdan meslek mensuplarının kendilerini iyi yetiştirmesi ve eğitim düzeylerini arttırması çok önemli bir faktördür.

Katılımcıların kadın muhasebe meslek mensuplarına karşı mesleki açıdan negatif bir bakış açısı varlığı ile ilgili düşüncelerini tespit etmeye yönelik ifadelerle verdikleri cevapları değerlendirildiğinde % 68,6 çoğunlukla kadın çalışanlara karşı negatif bir ayrımcılık veya tutumun olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Çalışmaya katılan kadın muhasebe meslek mensuplarına ilişkin kurulan hipotezler reddedildiğinden bu kişilerin stres kaynaklarına göre yargılarının ortaklaştığı sonucuna ulaşılabilir. Bu yargılara katılım düzeyleri çalışmada ele alınan herhangi bir bağımsız değişkene göre farklılaşmamaktadır. Kısaca stres kaynaklarının çalışmaya katılan tüm kadınlar için ortak olduğu söylenebilir.

Cinsiyet değişkeninin stres üzerine olan etkisi tartışmalıdır. Collins (1993), Amerika Birleşik Devletleri'nde 670 orta ve üst düzey yönetici ile muhasebe ve muhasebecilik mesleği hakkında anket çalışması yapmıştır. Stresin kadınlar için muhasebe mesleğinden erkekler göre daha yüksek düzeyde işten ayrılma ile ilişkili olup olmadığını ve çevresel stres kaynakları arasındaki

ilişkilerde cinsiyete bağlı farklılıkların olup olmadığını araştırmaktır. Sonuçlara göre, kadın muhasebecilerin, kariyer endişesi, zaman baskısı, rol çatışması ve aile-iş hayatı sorumluluk yükü nedeni ile erkeklerle oranla daha az iş tatmini yaşadıkları belirtilmiştir. Pendergast (2015), Urbach/Almanya'da 20 yıllık muhasebecilik deneyimi neticesinde kadınların, muhasebe mesleğini icra ederken karşılaştığı sorunları aktarmıştır. 25 yıl öncesinden başlayarak kadın muhasebecilerin mesleğe ilgi duymaya başladığını ve 2015 yılında %44 kadın muhasebeci sayısının sevindirici olduğunu ifade etmiştir. Kadın muhasebecilerin meslekte yaşadığı sorunlar ise iletişim tikanıklığı, esnek iş saatleri ve aile-iş dengesinin korunması olarak belirlenmiştir. Regan vd. (2017), 117 muhasebeci ile yaptığı anket çalışmasında muhasebecilik mesleğinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı araştırmıştır. Çalışma sonucunda, kadın muhasebecilerin genel olarak rahatsız oldukları konunun, aşağılanma ve hor görülme olduğu belirtilmiştir. Rampe ve Elliott (2016), 1983-2002 yılları arasında çalışan muhasebecilerin sosyoekonomik ve demografik durumlarını araştırmış, bunun yanı sıra kadınların muhasebe mesleğindeki konumlarına ilişkin bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, kadın meslek mensuplarının, meslekte yükselme ve terfi konularında ayrımcılığa yer verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Araştırma bulgularına göre kadın muhasebecilerin, erkeklerle oranla daha az maaş aldığı ortaya konmuştur (aktaran ÇETİN, 2019: 9). Koçyiğit, Bal ve Öztürk (2010) Ankara'da faaliyet gösteren 462 adet muhasebe meslek mensubuna yapılan anket ile meslek mensuplarının stres kaynakları demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği saptamışlardır. Muhasebe meslek mensuplarının stres kaynakları ile cinsiyet değişkeni arasındaki farklılaşma için istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Tepeli, Heybeli ve Kayhan (2014), muhasebe meslek mensuplarının iş yaşamındaki stres kaynaklarının neden olduğu stres derecesinin demografik özelliklere göre nasıl değiştiğinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada

cinsiyet değişkenine göre gruplar arasında farklılık gösteren, strese neden olan faktörler de beklenti ve rekabet faktörlerinin kadınlarda stres yaratma derecesi daha fazla olduğunu tespit etmiştir. tres kaynakları ile cinsiyet değişkeni arasındaki farklılaşma için istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Güney ve Kayışyapar (2020), Erzurum illindeki muhasebe meslek mensuplarının iş stresi düzeylerinin tespiti amacıyla yaptıkları çalışmalarında katılımcılara Haynes iş stresi anketi uygulamış, gruplar arası karşılaştırmalarda Kruskal Wallis testi kullanılırken, iki grup arasındaki karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi ve değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için Spearman Sıra Katsayı Korelasyonu kullanmışlardır. Bu bağlamda yapılan araştırma sonucunda iş stresi düzeyi demografik değişkenlere göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Muhasebe meslek mensuplarının iş stresi düzeyinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonucu incelendiğinde ise, iş stresi düzeyinin cinsiyet bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Meslek mensuplarının iş stresi düzeyleri kadın ya da erkek olmaları bakımından farklılık göstermemiştir.

Bazı araştırmalarda kadın ve erkeklerin stres düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Bazı araştırmalar kadınların, bazı araştırmalarda erkeklerin stresi daha yoğun yaşadığını göstermektedir. Bu bağlamda yaptığımız çalışmada meslekte kadın olmanın herhangi bir dezavantaj oluşturmadığı görüşü öne çıkmıştır. Bu çalışmanın sonucunda da literatürdeki diğer birçok çalışma gibi cinsiyet değişkeninin stres üzerindeki etkisi değişkenlik göstermiştir. Çalışma muhasebe meslek mensupları açısından cinsiyet değişkeni temelinde stresten etkilenme derecelerinin ölçümü adına literatüre katkı sağlayacaktır

KAYNAKÇA

1. AĞCA, A. ve YALÇIN, N. (2015). "Muhasebe Mesleğinde Kadın Olmak Bir Sorun Teşkil Eder Mi?", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24): 37-47
2. AKGÜN, A. ve TÜRE, N. (2019). "The Relationship Between Personality Type and Perceived Stress Level: Evidence from Independent Public Accountants", *Business and Economics Research Journal*, 10(4): 903-913
3. AKHTAR, M. M. S. (2005). "The Nature and Sources of Organizational Stress: Some Coping Strategies", *Journal of Elementary Education*, 21(2): 1-14
4. AKSOY, A. KUTLUCA, F. (2005). "Çalışma Hayatında Stres Kaynakları Stres Belirtileri ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49): 457-486.
5. AYDIN, Ş. (2006). "Örgütsel Stres Yönetimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3): 49-51
6. AYTAÇ, S. (2009). *İş Stresi Yönetimi El Kitabı İş Stresi: Oluşumu, Nedenleri, Başa Çıkma Yolları, Yönetimi*, Labour Ministry-CASGEM, Ankara.
7. BAĞ, V. (2012). *Gazetecilerde İş Stresi: Balıkesir İli Yerel Basımında Çalışan Gazetecilerin İş Stresi Kaynaklarına İlişkin Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
8. BAIRD, J. E. ZELIN, R. MARXEN, D. (1993). "Gender Differences in the Job Attitudes of Accountants" *Mid-American Journal of Business*, 13(2): 35-43
9. BALCI, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeleri*, Pegem Akademik Yayınevi, Ankara.
10. BALTAŞ, A. ve BALTAŞ Z. (1990) *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

11. BAŞTÜRK, R. (2010). Bütün Yönleriyle Spss Örnekli Nonparametrik İstatistiksel Yöntemler, Anı Yayıncılık, Ankara.
12. BEKÇİ, İ. ÖMÜRBEK, V. TEKŞEN, Ö. (2007). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Stres Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 12(1): 145-161
13. BOZKURT, T. ULUĞ, M. TURPOĞLU, A. ÇELİK, Z. O. İÇELLİOĞLU, S. ÖZDEN S. SOYSAL Ö. (2010). Stres, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
14. CAM, E. (2004). "Çalışma Yaşamında Stres ve Kamu Kesiminde Kadın Çalışanlar", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1): 1-10
15. COLLINS, K. M. (1993). "Stress and Departures from the Public Accounting Profession: A Study of Gender Differences", American Accounting Association Accounting Horizons, 7(1): 29-38
16. COŞKUN, R. ALTUNIŞIK, R. BAYRAKTAROĞLU, S. YILDIRIM, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
17. ÇETİN, A. A. (2019) "Kadının İş Yaşamı ve Etik",
https://www.researchgate.net/publication/337772077_MUHASEBE_MESLEGIN_DE_KADIN, 20.01.2020.
18. GÜÇLÜ, N. (2001). "Stres Yönetimi" G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(1): 91-109
19. GÜLGÜN, C. YILMAZ, A. ÇAĞLAR, A. (2017). "Fen Bilimleri Dersinde Uygulanan STEM Etkinliklerinde Bulunması Gereken Nitelikler Hakkında Öğretmen Görüşleri", Journal of Current Researches on Social Sciences, 7(1): 460-478
20. GÜMÜŞTEKİN, G. E. GÜLTEKİN, F. (2010). "Stres Kaynaklarının Kariyer Yönetimine Etkileri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (23): 147-158
21. GÜNEY, S. KAYIŞYAPAR, İ. (2020). "Davranışsal Muhasebe Çerçevesinde Muhasebe Meslek Mensuplarında İş Stresi (Erzurum İlinde Bir Araştırma)", İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, (1): 34-50
22. HACIHASANOĞLU, T. KARACA, N. (2014). "Bağımsız Çalışan Muhasebe Meslek Mensuplarının ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik, İş Tatmini ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(4): 153-170
23. JONES, A. NORMAN, S. C. WIER N. B. (2010). "Healthy Lifestyle as a Coping Mechanism for Role Stress in Public Accounting", Behavioral Research In Accounting American Accounting Association, 22(1): 21-41
24. KALAY, F. (2009). Bilişim Teknolojilerinin İş Stresi ve İş Doyumu Üzerindeki Etkileri: Kuram ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
25. KOÇYİĞİT, Ç. S. BAL, Ç. E. ÖZTÜRK, V. (2010). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Örgütsel Stres Kaynaklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İli Örneği", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1): 253-275
26. OKUTAN, M. TENGİLİMOĞLU, D. (2002). "İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi (3): 15-42
27. PEKGİRGİN, I. (2014). Beyaz Yakalı Çalışanların Sahip Oldukları Denetim Odağı İle Algılanan Stres Ve İş Doyumu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- 28.SARIÇAM, H. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Hemşirelerin Karşılaştığı Risk ve Tehlikelerin İş Stresi Düzeyleri Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- 29.SOYSAL, A. (2009). “Farklı Sektörlerde Çalışan İşgörenlerde Örgütsel Stres Kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep’te Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2): 333-359
- 30.STUART, M. (2004). “Promoting the Health and Well-Being of Families During Difficult Times Stress Management After a Disaster”,
<https://extension.arizona.edu/sites/extension.arizona.edu/files/pubs/az1341g.pdf>, 04.04.2017.
- 31.ŞAHİN, H. N. (1998) Stresle Başa Çıkma Olumlu Bir Yaklaşım, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- 32.ŞİMŞEK, Ş. (2005). Yönetim ve Organizasyon, Günay Ofset, Konya.
- 33.TEPELİ Y. HEYBELİ, B. KAYIHAN B. (2014). “Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Muğla İli Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7(35):748-762
- 34.TOKLU, T. A. (2011). İşyerinde Stres Oluşturan Faktörler: Özel Sektör Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- 35.YANIK, A. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Algıladıkları Stres Düzeyine Yönelik Bir Araştırma”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(1): 99-107
- 36.YILDIRIM, O. TEKTÜFEKÇİ, F. ÇUKACI, C. (2004). “Modern Toplum Hastalığı Stres ve Muhasebe Meslek Elemanlar Üzerindeki Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, 9(2): 1-20
- 37.YILDIRIM, S. (2008). “Muhasebe Öğretim Elemanları ve Meslek Mensuplarının Mesleki Stres Düzeyi Üzerine Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (38): 153-162
- 38.ZEYTİN, M. GÖKGÖZ, A.(2011). “Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi: Yalova ve Bilecik İlleri Örneği”,
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gumusso sbil/article/view/5000004278/5000004791>, 6.10.2017.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	1)Muhasebe meslek mensubu olarak unvanınız ( )SM ( ) SMMM ( )YMM 2)Medeni haliniz ( ) Evli ( ) Bekâr 3)Yaşınız: ..... 4)Öğrenim durumunuz ( ) Lise ( ) Ön lisans ( )Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktor 5) Meslekteki yılınız: ..... 6) Çalışma şekliniz ( ) Bağımsız ( ) İşletmeye bağlı ( ) Bir muhasebecinin yanında 7) Kadın muhasebe meslek mensuplarına karşı mesleki açıdan negatif bir bakış açısı bulunmakta mıdır? ( ) Evet ( ) Hayır 8) Kendinizi ne düzeyde stresli değerlendiriyorsunuz? ( ) Yüksek ( ) Düşük ( ) Orta 9) Kişilik yapınız; ( ) A Tipi (Aceleci, Kaygılı) ( ) B Tipi (Sakin)					
1.	Yapılan iş ile kişilik arasındaki uyumsuzluk	1	2	3	4	5
2.	Mesleki yetersizlik	1	2	3	4	5
3.	Deneyim yetersizliği	1	2	3	4	5
4.	İş ve özel yaşam arasında denge sağlayamamak	1	2	3	4	5
5.	İş yoğunluğunun özel yaşama yönelik problemler doğurması	1	2	3	4	5
6.	Kişinin kültürel yapısı (doğup büyüdüğü yer, aldığı eğitim ve değerleri)	1	2	3	4	5
7.	İş yükünün fazla olması	1	2	3	4	5
8.	Gelir ve yapılan iş arasındaki dengesizlik	1	2	3	4	5
9.	Meslekte yükselmenin zor olması	1	2	3	4	5
10.	Beklenen işlerin çok kısa bir sürede yapılmasının zorunluluğu	1	2	3	4	5
11.	İşyerinin fiziki koşullarının yetersizliği	1	2	3	4	5
12.	Kullanılan araç-gereç ve donanımın eksikliği	1	2	3	4	5
13.	Uzun ve yorucu çalışma saatleri	1	2	3	4	5
14.	Yoğun bürokratik işlemler	1	2	3	4	5
15.	Görevle ilgili yetki ve sorumlulukların açıkça belirlenmemiş olması	1	2	3	4	5
16.	İşin monoton ve sıkıcı olması	1	2	3	4	5
17.	Meslek mensupları arasında yaşanan rekabet	1	2	3	4	5
18.	Yetersiz yönetici desteği	1	2	3	4	5
19.	Meslek mensuplarının bilgi paylaşımına yanaşmaması	1	2	3	4	5
20.	İş yerinde çalışanlar ve yönetici arasında çatışma	1	2	3	4	5
21.	Çalışanlar arasında dedikodu ve huzursuzluk	1	2	3	4	5
22.	Meslekteki değişme ve gelişmelerin takip etmekte yaşanan zorluklar	1	2	3	4	5
23.	Bağlı bulunulan meslek odasının koyduğu kurallara uyma zorunluluğu	1	2	3	4	5
24.	Oda tarifesindeki ücretlerin yetersizliği	1	2	3	4	5
25.	Resmi dairelerin muhasebe meslek mensuplarına karşı tutumları	1	2	3	4	5
26.	İnternet ve bilgisayar sistemindeki arızalar	1	2	3	4	5
27.	İlgili kurumların veri tabanındaki aksaklıklar (internet, vergi dairesi, SGK vb.)	1	2	3	4	5
28.	Mesleki etik kuralları ile mükellefin etiğe aykırı istekleri arasında kalınması	1	2	3	4	5
29.	Değişen muhasebe yazılımlarına uyum sağlayamama	1	2	3	4	5
30.	Mesleğin geleceği ile ilgili endişeler ve ekonomik kaygılar	1	2	3	4	5
31.	Meslektaşların daha ucuza defter tutması	1	2	3	4	5

YEREL DEMOKRASİ TARTIŞMASINDA MERSİN BASINI¹

MERSIN PRESS ON LOCAL DEMOCRACY DEBATE

Kandemir ATÇEKEN*

* Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, kandemira@mersin.edu.tr
http://orcid.org/0000-0002-7131-0968

ÖZ

Günümüzde vatandaşlar, yerel yönetimlerin çalışmalarına bireysel katılım sağlayarak, yerel politikaların birlikte yapılmasına ya da en azından alınan kararları etkileyerek yerel demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Yerel basın, kent siyaseti ve yaşamı ile ilgili yaptığı haberler aracılığıyla kamuoyunun bu konuları öğrenmesine ve tartışmasına imkân sağlamaktadır. Öte yandan yerel basın - demokrasi ilişkisini görgül olarak sınamak için çok fazla veri bulunmamaktadır. Yerel basın üzerine yapılan çalışmalar, daha çok tahminler ve temenniler üzerinden ilerlemektedir. Bu nedenle çalışma, yerel demokrasi tartışmaları içerisinde önemli yeri olduğu düşünülen yerel basının, demokrasinin gelişmesine ve sürdürülmesine ne ölçüde katkı sağladığını saptamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, Mersin İmece ve Bugün Mersin gazetelerinin manşetten verdiği 638 haber üzerine bir içerik analizi uygulanmıştır. Yine, Mersin gazeteleri üzerine resmi kurumlardan elde edilen nicel veriler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Demokrasi, Yerel Basın, İçerik Analizi, Mersin.

Jel Kodları: Z00, R00, Y4.

ABSTRACT

Today, citizens help local democracy to develop local policies by providing individual participation in the activities of local governments, creating local policies together or at least affecting the decisions taken. Local press allows the public to learn and discuss these issues through the news about city politics and life. However, there is not much data to empirically test the relationship between local press and democracy. Studies on local media are mostly based on predictions and wishes. Therefore, the study aims to determine to what extent the local press, which is considered having an important place in the discussions of local democracy, contributes to the development and maintenance of democracy. In this context, the content analysis was applied on 638 news items that Mersin İmece and Bugün Mersin newspapers made headlines. Also, quantitative data obtained from official institutions on Mersin newspapers were examined.

Keywords: Local Democracy, Local Press, Content Analysis, Mersin.

Jel Codes: Z00, R00, Y4.

¹ Bu makale sorumlu yazarın “Kentsel Siyaset Bağlamında Yerel Basın: Mersin Örneği” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından [(BAP-SOBE KYB(KA) 2012-8 YL] numaralı tez projesi olarak desteklenmiştir.

1. GİRİŞ

Günümüzde vatandaşlar, yerel yönetimlerin çalışmalarına bireysel katılım sağlayarak, yerel politikaların birlikte yapılmasına ya da en azından alınan kararları etkileyerek yerel demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu şekilde, hemen her alanda artan yerelleşme taleplerinin sonucu olarak otoriter siyasal ve toplumsal örgütlenme modelleri, yerini demokratik yönetim modellerine bırakmaktadır.

Katılımcı demokrasi kavramıyla da ifade edilen bu tür yönetim modellerinin uygulanabilmesi noktasında yerel basına önemli görevler düşmektedir. Yerel gazeteler, kent siyasetinde etkin olan aktörlerin yaptığı çalışmaları, yerel yönetim uygulamalarını ve yerele ait kaynakların kullanımı gibi konuları gündemine taşır. Yerel basın, kent siyaseti ve yaşamı ile ilgili yaptığı bu tür haberler aracılığıyla kamuoyunun kent gündemini öğrenmesine ve tartışmasına yardımcı olur.

Yerel basın ve demokrasi ilişkisinde, gazetelerden beklenen; haber verme, bilgilendirme, denetleme, eleştirme ve kamuoyu oluşumuna yardımcı olma gibi işlevleri yerine getirebilmesidir. Bununla birlikte, yerel basının vatandaşlar için ulaşılabilir olması da gerekir. Böylece, yerel basının demokrasinin güçlenmesinde olumlu rol oynayacağı varsayılmaktadır (Atabek, 2005, s. 48; Girgin, 2001, s. 161; Gosselin, 2006, s. 12; Vural, 1998, s. 14). Fakat böylesi bir önermeyi görgül olarak sınamak için elimizde çok fazla veri bulunmamaktadır. Basın üzerine yapılan çalışmalar içerisinde, ulusal basın hakkında pek çok veriye kolaylıkla ulaşılabilirken, yerel basın üzerine tahminler ve temenniler üzerine bir ilişkilendirme söz konusudur. Bu nedenle çalışma, yerel demokrasi tartışmalarında önemli yeri olduğu düşünülen yerel basının, demokrasinin gelişmesine ve sürdürülmesine ne ölçüde katkı sağladığını saptamayı hedeflemektedir.

Çalışmada bu önermeyi sınamak için ulaşılabilirlik ve temel işlevlerini yerine getirebilme boyutu olmak üzere iki araştırma

konusu geliştirmiştir. Araştırma konularından ilki olan *ulaşılabilirlik* kısmında; Mersindeki gazetelerin baskı rakamları, dağıtım ve abonelik düzeylerinin vatandaşlar açısından yeterli olup olmadığı sorgulanmıştır. Bu kapsamda Mersin gazeteleri hakkında resmi kurumlardan elde edilen nicel veriler incelenmiştir. İkincisi olan, *temel işlevlerini yerine getirebilme boyutu* kısmında; katılımcı bir demokrasi anlayışının yerel ölçekte yaygınlık kazanması için gerekli olan görevleri ne kadar yerine getirebildiği incelenmiştir. Bu kapsamda, Mersin İmece ve Bugün Mersin gazetelerinin manşetten verdiği 638 haber üzerine; gazete içeriğinin haber konularına göre dağılımı, haberin düzenlenme biçimine göre dağılımı ve üretim bakımından haber kaynaklarının değerlendirildiği bir içerik analizi uygulanmıştır.

2. LİTERATÜR

2.1. Yerel Demokrasi Bağlamında Yerel Basın

Yerel ölçekte vatandaşlar, ekonomik güç, toplumsal kültürel kaynakların bölüşümü ve politik iktidar mekanizmasına yakınlık ya da uzaklık açısından, sınıfsal ve diğer eşitsizlikleri (Köker, 1997: 196) yerel siyaset alanı içerisinde deneyimlemektedir. Bu tür sorunların demokratik bir biçimde tartışılarak çözülebilmesi için, vatandaşların yerel gazeteler gibi araçlarla kent ile ilgili tartışma süreçlerinden haberdar olması gerekir. Yerel basının kendisinden beklenen bu işlevleri ne düzeyde yerine getirebildiği ise, yerel demokrasi kavramı ile ilişkilendirilmektedir.

2.1.1. Katılımcı Demokrasi

Günümüz dünyasında, toplumsal yaşamın ve düşünce biçimlerinin köklü değişim geçirdiği konusunda yaygın bir görüş birliği vardır (Tekeli, 1999: 7). Artık halka ait olan egemenlik hakkının yalnız seçim dönemlerinde, halkın seçtiği kişi ya da kurullar tarafından kullanılması görüşüne dayanan klasik temsili demokrasi (Belli &

Aydın, 2012: 136) kavramının yetersizliği tartışılmaktadır.

Klasik temsili demokrasi anlayışının yaşadığı bu tıkanıklık sonucu ortaya çıkan katılımcı demokrasi kavramı, ideal bir yaklaşım olarak düşünülmüştür. Katılımcı veya çoğulcu demokrasi kavramını genel olarak, bireylere kendileriyle ilgili kararlara katılabilme olanağının tanınması, bireylerin seçim dışı yöntemlerle de ortak kararlara başvurabilmesi olarak özetleyebiliriz (Çukurçayır, 2000: 14). Adından da anlaşılacağı üzere, çoğulculuk ve katılımcılık temel kavramlardır. Burada çoğulculukla ifade edilen, her türlü düşüncenin ve tüm toplumsal katmanların demokratik platformlarda temsil edilebilmesi, toplumsal kesimlerin her türlü hak ve çıkarlarını koruyabilmesidir (Öztekin, 2003: 67). Katılım boyutunda ise; ilk akla gelen seçimler olurken, yeni katılım mekanizmalarının geliştirilmesi ve kararların daha demokratik bir şekilde alınması için daha gerekli hale gelmektedir. Artık oy, temsil, seçim gibi anlayışlar eksikli bir demokrasinin yani *demokratura'nın* simgeleri olarak görünürken, günümüzün ihtiyacı temsil kavramından koparak *doğrudanlık* olgusuna vurgu yapılmaktadır (Tekeli, 1999: 18).

Katılımcılık ve çoğulculuk ilkeleri teoride sosyal grupların çıkarını gözeten, kent ölçeğinde koordinasyon ve merkezi-yerel yönetimler arası ilişkileri düzenleyen bir yapıda olmasına rağmen, uygulamada bu ilkelerin yeteri kadar demokratik hale getirilemediği düşünülmektedir (Polat & Aras, 2007: 177). Türkiye'de de 1980 sonrası ortaya çıkan ve 2000'li yıllarla birlikte önem kazanan yerelleşme ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi pratikleri, hizmetlerin en yakın yerel birim tarafından sağlanması ve yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi çabalarının bir sonucudur (Polat & Aras, 2007: 171). Fakat iktidarların yerel üzerinde kurduğu çeşitli yasal kısıtlamalar ve vesayet ilişkisi; yerel grupların siyasal süreçlere eşitsiz katılımı ve vatandaşların tartışma süreçlerine katılabilmek için gereken bilgiye erişebilme imkânlarının

yetersiz kalması, yerel siyasetin demokratik niteliğine gölge düşürmektedir.

2.1.2. Yerel Demokrasi Tartışması İçerisinde Yerel Basının Önemi

Yerelde alınan kararların demokratik hale gelebilmesi için tartışma süreçlerine katılmak isteyen vatandaşların tartışmalardan haberdar olması gerekir. Bu noktada, iletişim işlevini yerine getireceği varsayılan yerel basının bu işlevi ne ölçüde yerine getirebildiği demokratikleşme süreciyle yakından ilişkilidir.

Yerel gazeteler, merkezden çevreye, çevreden merkeze bilgi akışı içinde toplumun kılcal damarları gibi bir misyon üstlenmektedir (Demirsoy vd., 2013, s. 9). Ulusal basını da besleyen yerel basın, doğrudan doğruya belirli bir bölgedeki vatandaşlarla birlikte yaşadığı için gelişen olaylara çok daha yakındır (Vural, 1996, s. 1065). Ayrıca yerel basın, bir yandan vatandaşlara toplum içinde yaşadığı duygusunu vererek onların toplumsallaşmasına, diğer yandan vatandaşların yerel kimliğini güçlendirmeye ve yaşadığı çevreye katılımını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Vural, 1999: 114). Kente dair yayımladığı haberler, ele aldığı sorunlar, kentin gereksinimleri, kentteki kültürel ve sosyal etkinliklere ilişkin aktardığı bilgilerle; bireye *yaşanan yer* duygusunu, yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırmaktadır (Gezgin, 2009: 236).

Yerel basın, kentin tartışma süreçlerine bireyin katılımını teşvik etmek ve siyasetin bir yaşam biçimi olarak kurgulamasını sağlamak noktasında katılımcı demokratik rejimlerin önemli araçlarından birisidir (Atabek, 2005: 48). Çünkü yerel basının hedef kitlesi, yerel siyaset sürecinin tarafı olan bütün aktörlerdir. Bunlar aynı zamanda kent gündemini belirleyen ve kamuoyu oluşturan kesimlerdir. Onları şu şekilde sıralamak mümkündür; aboneler ve gazeteyi satın alanlar, yörede yaşayanlar, valilik, emniyet müdürlüğü, belediyeler, kamu kurumları, haber, araştırma ve yorum üretiminde rolü ya da ayrıcalığı olan gruplar, meslek örgütleri, siyasi partiler, sendikalar,

dernekler, rekabette olduğu diğer yayın kuruluşları ve reklam verenlerden oluşmaktadır (Vural, 1999: 111). Bu şekilde yerel basın, gündemine taşıyacağı haberler vasıtasıyla kenti yönetenlerle, söz sahibi olmak isteyenler arasındaki iletişim eksikliğini gidermeye yardımcı olmaktadır. Yerel basının, yerel siyasetin işleyişine yardımcı olabileceği konuları şu şekilde özetleyebiliriz:

Devletin etkinlikleri ve hükümet icraatlarını duyurmak, yerelde faaliyet gösteren her türlü kurumun çalışma ve faaliyetlerinin duyurulmasına çaba göstermek, onları kamu adına denetlemek, kent gündemini ilgilendiren belirli konularda kamuoyu oluşmasını sağlamak, kent kültürü ve bilincinin gelişmesine katkı sağlamak ve kentte demokrasi kültürünün yerleşmesine yardımcı olmaktır (Girgin, 2001: 49).

Yalnız, yerel düzeyde basının bu tür haberleri ne şekilde sunacağı da önem taşımaktadır. Bu noktada; ulusal basın için sayılan işlevleri, yerel basın için de kullanmak mümkündür. Bu işlevlerin başında *haber ve bilgi verme* fonksiyonu gelmektedir. Böylece, vatandaşların yaşadığı çevre ve gelişen olaylara karşı aydınlatılması, kanaatlerinin sürdürülmesi ya da değiştirilmesini sağlamak mümkündür (Vural, 1997: 113). Yine, demokrasinin bir gereği olarak yöneten-yönetilen ilişkisi çerçevesinde kamu hizmetlerinin sağlıklı ve doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığını araştırmak yani *denetim ve eleştiri* görevi vardır (Büyükbaykal, 2005: 85; Vural, 1997: 117). Diğer önemli bir görevi de; çeşitli çevrelerin kanaatlerini yansıtarak topluma bildirilmesini, duyurulmasını, yayılmasını ve böylece bu kanaatlerin hem yönetenler üzerinde hem de yönetilenler üzerinde etkileşim sağlamasına yardımcı olmak, kısaca *kamuoyu oluşturmaya* yardımcı olmaktadır (Atabek, 2005: 49). Yine, bireyin kültürel yaşamını zenginleştirici ve kültürün yayılmasını sağlayıcı *eğitime ve eğlendirme* (Vural, 1997: 140) işlevi de basının görevlerinden bir tanesidir.

Sonuç olarak, birey - siyaset ilişkisinin en yakın hissedildiği ve gözlemlenebildiği

yerin yerel siyaset alanı olması, demokrasi pratiğinin de en kolay gözlemlenebileceği ve uygulanabileceği alanın yerel olduğunu göstermektedir (Vetter, 2002: 3). Yerel basın ise, sadece kentin seçilmiş ve atanmışları hakkında değil, kentin diğer aktörleri ve vatandaşlar hakkında yaptığı haberlerle, onların açıklama, talep, istek ya da eleştirilerine yer vermesiyle; yasal-kuramsal bir çerçeveye sıkışmış demokrasi anlayışının gerçek anlamda çoğulcu ve katılımcı bir yapıya kavuşabilmesinde önemli bir boşluğu doldurabilecek mevcudiyete sahiptir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışma evreni olarak Mersin belirlenmiştir. Çalışmada ortaya atılan varsayımları sınamak üzere içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik analizi çalışmanın yapıldığı dönemde, Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından vasıflı gazete olarak nitelendirilen 16 gazete içerisinde; gazete içeriği, aktif çalışan sayısı, kadro durumu ve fiili satış ortalaması gibi kıstasları nispeten daha iyi yerine getirdiği düşünülen *Mersin İmece* ve *Bugün Mersin* gazeteleri haberlerinden oluşmaktadır. Gazetelerin incelenmeye başlandığı dönem, 12 Haziran genel seçimlerinin olduğu, 2013 Akdeniz Oyunlarının Mersin'e verildiği, Akkuyu Nükleer Santrali projesinin hayata geçirilmeye çalışıldığı ve Mersin İdman Yurdu (MİY)'nin Süper Lig'e çıktığı kent gündemi için oldukça hareketli bir sene olan 2011 yılı olarak belirlenmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Mersin İmece ve *Bugün Mersin* gazetelerinin, birinci sayfadan verdikleri haberlerde kentin sorunlarını nasıl ve hangi ölçüde gündeme taşıdığını anlayabilmek amacıyla içerik analizi tekniği uygulanmıştır. Bu kapsamda, 2011 yılının Ocak - Haziran dönemi, 6 aylık bir zaman dilimi içerisinde, her ayın ikinci Pazartesi gününden itibaren, Mersin'de gazetelerin son kez çıktığı Cumartesi gününe kadar ki

geçen 6 günlük süre olmak üzere; gazetelerin birinci sayfadan verdikleri toplam 638 haber incelemeye konu olmuştur.

Çalışmanın içerik analizi bölümünde iki gazetede temel olarak üç soruya cevap aranmak istenmektedir. Bunlar:

a- Gazete İçeriğinin Haber Konularına Göre Dağılımı

Gazete içeriğinin haber konularına göre dağılımını anlayabilmek için haber kategorisi oluşturulmuştur. Böylece birinci sayfadan verilen haberlerde kent gündemini hangi haberlerin daha çok meşgul ettiği ve hangilerinin daha çok gündemde tutulduğu anlaşılacak istenmiştir. Haber kategorisi, çevre, ekonomi, yaşam, sağlık, spor ve siyaset başlıklarından oluşmaktadır.

Çevre başlığı; altyapı, enerji, atık, kanalizasyon, kirlilik, yerleşim, ulaşım, yeşil alan yaratılması ve kent planlaması haberleri gibi konulardan oluşmaktadır. Ekonomi başlığı; istihdam, yatırım, üretim artışı, ihracat, turizm ve enerji gibi konularından oluşmaktadır. Yaşam başlığı; konser, sergi, açılış, kokteyl, özel gün aktiviteleri, yarışma, ören yerleri tanıtımı ve üçüncü sayfa haberleri gibi konularından oluşmaktadır. Sağlık başlığı; sağlık ürünleri, diyet ve tedavi yöntemleri haberleri gibi konulardan oluşmaktadır. Spor başlığı; futbol, basketbol, yüzme gibi sporlar ve onların başarı ve transfer haberleri gibi konulardan oluşmaktadır. Siyaset başlığı; yerel aktörlerin her türlü açıklama ve faaliyetleri, baskı grupları ve bireylerin protesto, eylem ve şikâyet haberleri gibi konulardan oluşmaktadır.

b- Haberin Düzenlenme Biçimine Göre Dağılımı

Haberin düzenlenme biçimine göre dağılımı, gazetenin bir haberi hangi tekniği kullanarak oluşturduğuna dair bilgileri edinmeyi sağlamaktadır.

Araştırma Haber: Tüm haber türleri için geçerli bir koşuldur. Ancak, bu tür haberler detaylı araştırmalara dayanan, özel bir çalışma ve çaba çerçevesinde ortaya konulan

haberleri anlatmak için kullanılmaktadır (Gürcan 2005: 29). Araştırma haberler, daha çok üstü kapalı kalmış olayların detaylarına inerek habere ilişkin gerekli bilgi ve belgeleri toplayarak geniş bir haber dosyası hazırlamayı içermektedir (Arslan 1997: 109). Örneğin, Mersin’de her yerden denize girilebilmesi için yapılması beklenen atık su arıtma tesisinin ihale bedelinin çok yüksek olduğunu belgelerle ortaya koyup, diğer şehirlerdeki örneklerle karşılaştırılması bu sınıfa girmektedir.

Derleme Haber: Değişik zamanlarda oluşmuş olayları çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgi ve belgelerle bütünleştirerek; diğer deyişle aynı konuyla ilgili haberleri derleyip toplayarak bir haber haline getirmedir (Gürcan 2005: 29). Örneğin, Akdeniz Oyunları’nın Mersin’e verilmesi sürecinden, tesislerin planlanması, organizasyonun yapılmasına kadar ki sürecin anlatıldığı haberler bu sınıfta yer almaktadır.

Bilgi Haber: Her alandaki bilgileri içeren ve gerekli değerleri taşıyan haberlerdir (Gürcan 2005: 30). Örneğin, Mersin’de yeni keşfedilen bir balık türünün incelenmesi ya da tarihi dönemlerden kalma bir mamut iskeletinin bulunduğu yer ve dönemle ilgili bilgilerin anlatıldığı haberler bu kategoride değerlendirilmektedir.

Olay Haber: Toplumu ilgilendirecek bir olay hakkındaki bilgilerin haber diline aktarılıp sunulmasına dayanmaktadır (Gürcan 2005: 30). Olay haberlerin içeriğinde sıcak gelişmelerin bulunmasının yanı sıra önceden düzenlenmiş, planlanmış etkinlik veya etkinliklerin haberleri de yer almaktadır (Arslan 1997: 110). Örneğin, Nevit Kodallı Güzel Sanatlar Lisesi’nde erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin birbirlerine belirli bir mesafede duracakları yönündeki haber ve Mersin’in 40 yıl sonra ilk defa Japonya’ya greyfurt ihraç etmesi haberi bu sınıfa girmektedir.

Öykü Haber: Habere konu oluşturan olayların dramatize edilerek yazılmasıdır (Gürcan 2005: 29). Habere konu olan olay, öyküleştirilerek, diğer deyişle olay bir öykü anlatım havasında verilmektedir. Örneğin;

üniversite mezunu işsiz bir gencin yaşadığı zorlukların dramatize edilerek anlatılması gibi...

c- Üretim Bakımından Haber Kaynakları

Haberin kaynağına göre dağılımı, gazetelerin bir olayı kendilerinin haberleştirip haberleştirmedini sorgulamamızda yardımcı olmaktadır. Gazetecilik alanında yapılan ilgili çalışmalarda haber kaynakları birinci el ve ikinci el kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Yalnız, çalışma esnasında haber kaynağının tam olarak kestirilemediği durumları açıklamak için gazete kaynağı kısmı eklenmiştir.

Birinci El Kaynaklar: Haberi olay yerinden, olayı gözleyerek ve birinci el kaynaklardan edinilen bilgiler oluşturur. Muhabirin bizzat olayı izlediği, haber kaynağına telefonla ulaşım bilgi aldığı ya da röportaj yaptığı haberler birinci el kaynaklardandır (Bayçu, 2005: 32).

İkinci El Kaynaklar: Muhabirin gözleyemediği haberlere ikinci el kaynaklardan ulaşmasıdır. Haber ajansları, çeşitli kurumların basın bültenleri, açıklamalar, kamu ve özel sektör kuruluşları ve her çeşit sivil toplum örgütlerinden elde edilen haberler ikinci el kaynaklara girmektedir (Bayçu, 2005: 32).

Gazete Kaynağı: Gazetenin bir haberle ilgili bilginin kendisine telefon, internet gibi yollarla ulaştırıldığı ya da gazetenin bu bilgiyi, birinci el kaynak şeklinde elde edip etmediğinin bilinmediği durumlarda haberin altına muhabir adı yazmak yerine, bilginin kaynağı olan gazetenin ismine yer vermesidir.

3.3. BULGULAR

3.3.1. Mersin'deki Yerel Gazetelerin Ulaşılabilirliği

Bu bölümde, Mersin ve çevresinde yayımlanan yerel gazetelerin kent geneline yayımlığı, gazete çeşitliliği ve baskı rakamları üzerinden ulaşılabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Mersin ve Çevresinde Faaliyet Gösteren Yerel Gazete Listesi

	Günlük Gazete	Haftalık Gazete	On beş Günlük Gazete	Aylık Gazete	Bölgesel Yayımlanan Gazeteler
Metropol İlçeler (Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir)	8	23	18	8	6
Diğer İlçeler (Anamur, Bozyazı, Çamlıyayla, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke, Tarsus)	9	35	8	4	-
Toplam	17	58	26	10	6

Kaynakça: (Mersin Valiliği, 2019)

Tablo 1’de, Mersin Valiliği’nden alınan Mersin ve çevresinde faaliyet gösteren yerel gazetelerin listesi yer almaktadır. Buna göre, kentte çok sayıda ve çeşitli sürelerle yayınlanan gazete olduğunu görmekteyiz. Mersin genelinde günlük 17, haftalık 58, iki haftalık 25, aylık 10 ve bölgesel yayın yapan 6 gazete olmak üzere toplam 117 yerel düzeyde gazete yayınlanmaktadır. Mersin’de bu denli fazla sayıda yerel gazete yayınlamasına rağmen, Mersin İmece gazetesinin internet sitesinde verdiği bir haberde; “Gazetemiz çok yakında Anamur,

Mut, Gülnar, Silifke, Aydıncık ve Bozyazı’daki okurlara da ulaşacak ve Mersin’in en geniş dağıtım ağına sahip gazetesi olacak” (Mersin İmece, 2013) diye bir duyurusu yer almaktadır. O zaman, Mersin’de yayınlanan BİK’in vasıflı gazete olarak adlandırdığı 8 gazeteden yalnız bir tanesinin bazı ilçelere de dağıtıldığını söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, Mersin’de farklı zaman aralıklarında, çeşitli ve çok sayıda gazete olmasına rağmen, kent çevresine yaygınlığının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Resmi İlan Almaya Hak Kazanan Mersin Gazetelerinin Baskı Ortalamaları Karşılaştırması

	Aylık Baskı Sayısı Toplamı	Fiili Satış Adedi Ortalaması
Akdeniz	14.300	407
Çukurova	14.300	433
Güney	14.300	470
Haberci	15.860	489
Hâkimiyet	14.300	426
Mersin	13.536	465
Mersin İmece	26.000	691
Yeni Güney	23.400	570
Toplam	135.996	3.951

Kaynakça: (BİK, 2020)

Mersin gazetelerinin kent geneline yaygınlığını daha iyi tartışabilmek için gazetelerin baskı sayılarını da dikkate almak gerekir. Mersin’de resmi ilan almaya hak kazanan gazetelerin kentte faaliyet gösteren diğer gazetelerden daha az ekonomik kaygı duyduğu ve dolayısıyla gazetecilik faaliyetlerini daha iyi yerine getirebileceğini varsayılmaktadır. Bu amaçla, Basın İlan Kurumu’ndan alınan verilerle resmi ilan almaya hak kazanan sekiz gazetenin 2020 yılı Ocak ayı baskı sayıları incelenmiştir.

Bir dönem yerel basın için fiili satış rakamı 1000 adet olarak belirlenmiş (Şeker, 2005, s. 106) fakat yerel basından gelen tepkiler üzerine bu rakam 500 adet seviyesine çekilmiştir (Atçeken, 2018, s. 29). 2018 yılında ise, “Kâğıt Krizine Basın İlan Kurumu Çözümü” başlıklı bir haberde, yaşanan kâğıt krizi nedeniyle satış rakamının 400’e düşürüldüğü dile getirilmektedir (Tr.sputniknews.com, 2018). 2019 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Mersin nüfusunun 1.840.425 kişi olduğu görülmektedir (Mersin.ktb.gov.tr, 2020).

Çalışmada, resmi ilan almaya hak kazanan gazetelerin toplam fiili satış adedi ortalamasının 500 civarı olduğu düşünüldüğünde, bu ortalamanın Mersin nüfus oranına göre çok yetersiz bir düzeye karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Yalnızca, Mersin İmece ve Yeni Güney gazetelerinin aylık baskı sayısının diğer gazetelerden yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Belki bu gazetelerin baskı sayıları dikkate alındığında, bir nebze kent geneline yayıldığını söylemek mümkün olabilir. Ne var ki, bu iki gazetenin diğer gazetelerle yakın fiili satış ortalamalarına sahip olması, Mersin’de vatandaşların gazetelere fazla ilgi göstermediğini ortaya koymaktadır.

3.3.2. Mersin Basınının Temel İşlevlerini Yerine Getirebilme Boyutu

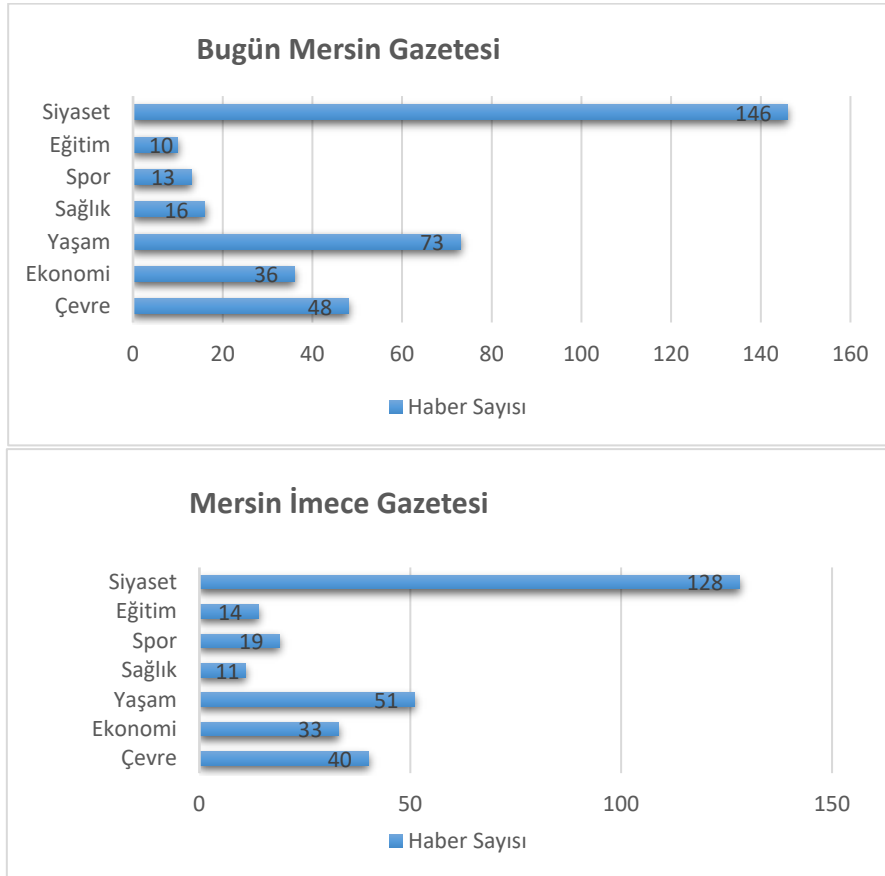
Bu bölümde çalışma, Mersin basınının kent düzeyinde katılımcı bir demokrasinin

oluşabilmesine yardımcı olmak için kendisinden beklenen özellikle haber yapma, bilgilendirme, eleştirme ve kamuoyunun oluşumuna yardımcı olma gibi işlevleri ne ölçüde yerine getirebildiğini tartışmak istemiştir. Bu amaçla, içerik analizinde gazete içeriğinin haberlerine konularına göre dağılımı, haberin düzenlenme biçimi ve haber kaynakları incelenmiştir.

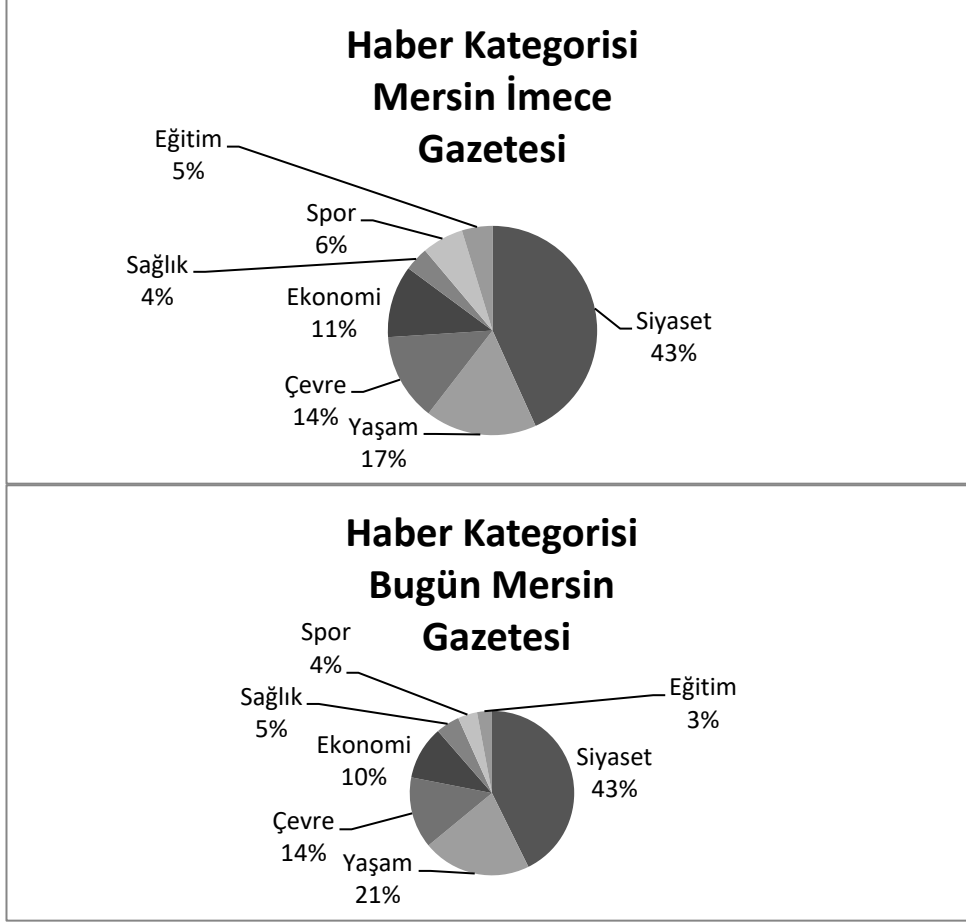
3.3.2.1. Gazete İçeriğinin Haber Konularına Göre Dağılımı

İncelenen iki gazetenin birinci sayfadan verdikleri haberlerin konularına göre dağılımı, söz konusu gazetelerin yerel siyasete ilişkin haberleri ne oranda verdiği ve gazetelerin haber konuları bakımından çeşitliliğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Şekil 1: Gazete İçeriğinin Haber Konularına Göre Dağılımı

Şekil 2: Gazete İçeriğinin Haber Kategorisine Göre Oranı

Haber kategorisinde incelenen çevre, eğitim, ekonomi, sağlık, spor, siyaset ve yaşam başlıklarına göre dağılımı Şekil 1 ve Şekil 2'de görülmektedir. Araştırmaya göre; *Bugün Mersin* gazetesinde incelenen 342 haberin ve *Mersin İmece* gazetesinde incelenen 296 haberin tamamı bu kategoriye dâhil olmuştur. Buna göre, siyaset başlığı, *Bugün Mersin* gazetesinde %43 (146 haber), *Mersin İmece* gazetesinde ise %43 (123 haber) olarak ölçülmüştür. Diğer alt başlıklarda, *Bugün Mersin* gazetesinde spor %4 (13 haber), sağlık %5 (16 haber), ekonomi %10 (36 haber), çevre %14 (48 haber) yaşam %21 (73 haber), eğitim %3 (10 haber) olarak yer almıştır. *Mersin İmece* gazetesinde ise spor %6 (19 haber), sağlık %4 (11 haber), ekonomi %11 (33 haber), çevre %14 (40 haber), yaşam %17 (51 haber), eğitim %5 (14 haber) olarak yer

almıştır. Genel olarak, gazetelerin birinci sayfadan verdikleri haberlerin konulara göre dağılımında oransal bir benzerlik olduğu görülmektedir.

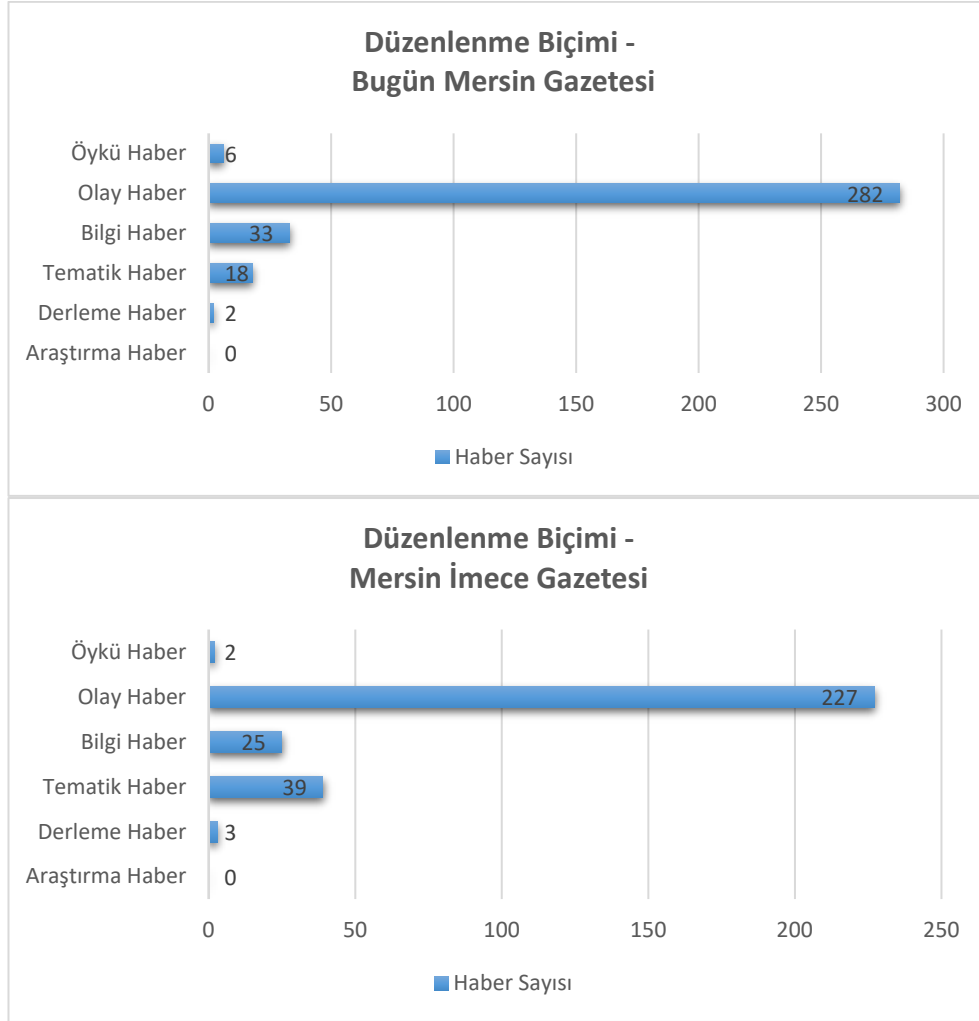
Diğer yandan, iki gazetede siyaset başlığının çok daha baskın olduğu görülmektedir. Bu başlıkta yerel aktörlerin her türlü faaliyet ve açıklamalarının yer aldığı göz önünde bulundurulursa, bu türden yüksek bir oranın çıkması mantıklı görünmektedir. Bu anlamda; incelenen iki gazetenin, kent siyasetinde yer alan birey ve grupların haberlerini gündemlerine taşıyarak, onların açıklama ve faaliyetlerine ilişkin konularda kamuoyunu bilgilendirme görevini yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Diğer başlıklar içerisinde ise, kent gündemini ilgilendiren konulara da yer vermeye çalıştıkları görülmektedir. Bu anlamda;

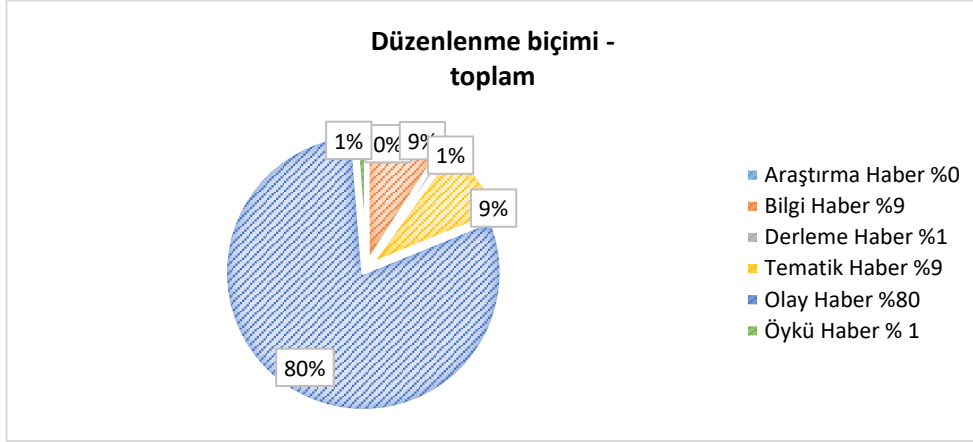
çevre, sağlık, ekonomi, spor, yaşam, eğitim gibi konularda, basının işlevlerinden olan haber yapma, bilgilendirme, eğitime ve eğlendirme görevlerini yerine getirdiklerini söylemek de mümkündür.

3.3.2.2. Haberin Düzenlenme Biçimine Göre Dağılımı

İncelenen iki gazetenin haberlerini düzenlenme biçimi, söz konusu gazetelerin haber yapma konusuna ne düzeyde önem gösterdiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Şekil 3: Haberin Düzenlenme Biçimine Göre Dağılımı

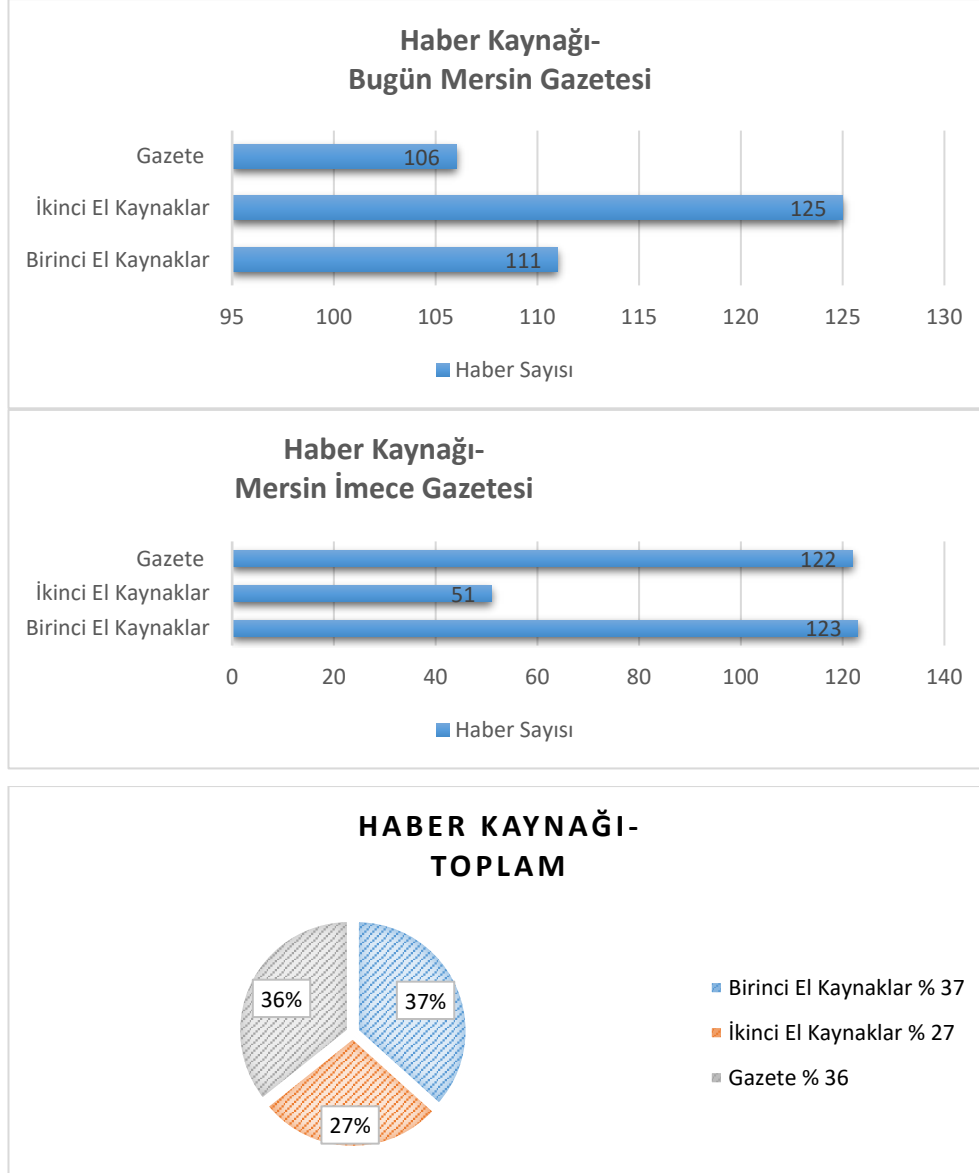
Haberlerin düzenlenme biçimine yer verilen araştırma, bilgi, derleme, tematik, olay ve öykü haber başlıklarının gazetelere göre dağılımı Şekil 3'de görülmektedir. Araştırmaya göre; *Bugün Mersin* gazetesinde incelenen 342 haber ve *Mersin İmece* gazetesindeki 296 haberin tamamı bu kategoriye dâhil olmuştur. Olay haber başlığı, *Bugün Mersin* gazetesinde %82 (282 haber), *Mersin İmece* gazetesinde %77 (227 haber) ve toplam gazeteler içerisinde %80 (638 haber) gibi bir oranla çok baskın şekilde yer almaktadır. Diğer başlıklar incelendiğinde; toplam gazeteler içerisinde bilgi ve tematik haber %9, öykü ve derleme haber %1 gibi çok az oranda yer alırken, kamuoyu oluşturmak açısından çok önemli özelliğe sahip araştırma haber başlığı iki gazetede de yer almamaktadır. Genel olarak, olay haber başlığının kategori içerisindeki diğer bütün başlıkların toplamının çok üzerinde çıkması, söz konusu gazetelerin, kent gündemini ilgilendiren konuları

derinlemesine tartışmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü olay haber, daha çok sıcak gelişmelerin aktarıldığı, konunun bütün yönlerini anlamamıza yardımcı olamayacak bir haber biçimidir. Ayrıca, araştırma haber başlığından başka tematik haber başlığının da çok az sayıda olması, kent gündemi için önem arz eden konular üzerinde, tarafların çeşitli görüşlerine yeterince yer verilmediğini ya da bilgi haber başlığının yetersiz oranda olması, uzmanlık gerektiren konularda daha az uzman görüşüne yer verildiğini göstermektedir.

3.3.2.3. Üretim Bakımından Haber Kaynakları

İncelenen iki gazetenin üretim bakımından haber kaynaklarının incelenmesi, söz konusu gazetelerin haberleri ne düzeyde kendilerinin ürettiği ya da başka kaynaklardan edindiğini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Şekil 4. Üretim Bakımından Haber Kaynakları

Haberlerin birinci el, ikinci el ve gazete kaynağına göre, dağılımı Şekil 4'de görülmektedir. Tabloyu açıklamadan önce bir noktayı vurgulamak gereklidir. Haber yazımında, bu kategori birinci el ve ikinci el kaynaklar olmak üzere iki başlıktan oluşmaktadır. Bu çalışmada üçüncü bir başlık olan gazete kaynağı eklenmiştir. Bunun nedeni, birinci el haber kaynakları başlığında yer alan haberlerde muhabirlerin adı, ikinci el haber kaynakları başlığında yer

alan haberlerde ajansın adı geçmekteyken, gazete kaynağı başlığında ise muhabir yerine gazetenin adı geçmektedir. Bu durumda, bir haberin bizzat gözlemlenerek mi yoksa haber merkezine ulaştırıldığı şekilde mi yayımlandığı bilinmemektedir. Bu yüzden haber kaynağı kategorisine gazete kaynağı başlığının eklenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Araştırmaya göre, *Bugün Mersin* gazetesinde incelenen 342 haber ve *Mersin İmece* gazetesinde incelenen 296 haberin

hepsi kategoriye dâhil olmuştur. Başlıklar içerisinde birinci el kaynaklar; *Bugün Mersin* gazetesinde %32 (111 haber), *Mersin İmece* gazetesinde ise %42 (123 haber) ve genel toplamda %37 (234 haber) olarak gözlemlenmektedir. Diğer başlıklarda; gazete kaynağı toplamda %36 (228 haber), ikinci el kaynaklar %27 (176 haber) oranında olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, asıl çalışma ve gazetecilik çabası gerektiren birinci el kaynaklar başlığının diğerlerine oranla daha ağırlıklı yer alması, sözü edilen gazetelerin gazetecilikte muhabirliğin önemine işaret ettiğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Günümüzde yerel demokrasi uygulamalarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, vatandaşların yaşadığı yere ilişkin konularda bilgi sahibi olma ihtiyacının karşılanması daha önemli hale gelmiştir. Çalışmanın yapıldığı Mersin’de, yerel gazetelerin çeşitli noktalardan bu ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

Çalışmanın ilk araştırma konularından birisi ulaşılabilirlik kısmıdır. Buna göre, Mersin ve çevresinde çok çeşitli sayıda ve farklı sıklıkta yayınlanan gazete bulunmaktadır. Yalnız, kent nüfusu iki milyona yaklaşan bir kentte, resmi ilan desteğiyle yayınlanan gazetelerin baskı sayıları ortalamasının bile günlük 500 dolaylarında kalması, yerel gazetelerin ulaşılabilir olma boyutundaki yetersizliği ortaya koymaktadır.

Çalışmanın diğer araştırma konusu da, Mersin basının gazeteciliğin temel işlevlerini ne ölçüde yerine getirebildiği, diğer bir ifadeyle kent gündemini ne kadar tartıştığıdır. Mersin İmece ve Bugün Mersin gazetelerinin birinci sayfadan verdiği haberlerde, kent gündemine ilişkin ekonomi, çevre, yaşam gibi haber konularına yer verilmesi, gazetelerin haber çeşitliliğini yansıtmaktadır. Ayrıca, haber kategorisinde siyaset başlığının baskın olması, yerel aktörlerin açıklama ve faaliyetlerine büyük

ölçüde yer verildiğini göstermektedir. Bu şekilde, yerel basının işlevlerinden birisi olan vatandaşları bilgilendirme görevinin yerine getirildiğini söyleyebiliriz. Yine, iki gazetenin de belli ölçüde kendi haberini ürettiği görülmektedir.

Öte yandan söz konusu haberlerin düzenlenme biçimleri de önem taşımaktadır. Çalışmada, gazetelerin kentlin çeşitli konularına değinmeleri ya da yerele ilişkin haberlere ağırlık vererek haber yapma, bilgilendirme ve eğlendirme fonksiyonlarını yerine getirmeleri yeterli değildir. Çalışmanın yapıldığı zaman diliminde, Mersin gündeminin çok yoğun olmasına rağmen, gazetelerde araştırma haber olarak değerlendirilebilecek hiçbir habere rastlanılmamıştır. Eğer vatandaşlar, kent gündemini meşgul eden bir olayın detaylarına yerel gazetelerde ulaşamaz ise, sözü edilen konular da kent siyasetinde yeterince tartışılmaz. Katılımcı demokrasi anlayışının bir kentte gelişebilmesi ve her şeyden önemlisi bu durumun sürdürülebilir olması, yerel gazetelerin araştırma haber yoluyla kent gündemini ilgilendiren bir olay hakkında daha detaylı çalışma yapması, üstü kapalı kalan olayların detayına inerek incelemesi ve bunları kamuoyu ile paylaşma arzusuyla paralellik taşır. Açıklanan durum, aynı zamanda, gazetelerin gazetecilik yapma çabasını da göstermektedir. Diğer taraftan, kentte kamuoyunun oluşmasına yardımcı olacak en önemli haber türü olan araştırma haberin gazetelerde yer almaması çok ciddi bir eksikliklerdir.

Sonuç olarak, Mersin’de oldukça fazla sayıda yerel gazete yayınlanırken, bu gazetelerin vatandaşlar tarafından ulaşılabilir olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Mersin basını kent gündemini yansıtmak noktasında faydalı olurken, bu olayları derinlemesine incelemek, araştırmak, eleştirmek ve bu yönüyle kamuoyunun oluşmasına hizmet etmek noktalarında yetersiz kaldığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

1. ATABEK, N. (2005). "Yerel Basın ve Demokrasi". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 22, 47-52.
2. ATÇEKEN, K. (2018). "Resmi İlan Desteği ve Yerel Basın İlişkisi". Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E- Dergi, 1(2), 25-32.
3. BELLİ, A., & AYDIN, A. (2012). "Yerel Demokrasi ve Katılım: Kahramanmaraş ve Hatay İllerinin Karşılaştırılması". II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş.
4. BİK. (2020). Basın İlan Kurumu Ocak 2020 Mersin Tiraj Verileri.
5. BÜYÜKBAYKAL, G. (2005). "Türkiye'deki Yerel Basının İşlevi ve Önemi". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 23, 83-88.
6. ÇUKURÇAYIR, A. (2000). Siyasal katılma ve Yerel Demokrasi. Yargı Yayınevi, Ankara.
7. DEMİRSOY, A., Dikener, O., & KARAKOÇ, E. (2013). "Axes Concept of Democratic Rethinking the Local Media". Journal of International Scientific Publications, 2, 4-13.
8. GEZGİN, S. (2009). Türkiye'de Yerel Basın. Der Yayınları, İstanbul.
9. GİRGİN, A. (2001). Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik. İnkılâp, İstanbul.
10. GOSSELİN, T. (2006). What Local Media Tell Us About Post-Communist Democracy. Central European University.
11. MERSİN İMECE. (2013). Mersin'in Tek Bölge Gazetesi. www.gazeteimece.com/
<http://www.gazeteimece.com/medya/mersinin-tek-bolge-gazetesi.htm>, 21.03.2014.
12. MERSİN VALİLİĞİ. (2019). Mersin Basın Kuruluşları Listesi. <http://www.mersin.gov.tr/>, 22.02.2020.
13. MERSİN.KTB.GOV.TR. (2020). Mersin. <https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73136/mersin.html>, 22.02.2020.
14. ÖZTEKİN, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. Öden, Ankara.
15. POLAT, S., & Aras, M. Ö. (2007). "Yerel Yönetimlerde Demokrasi Sorunsalı: "Yerel Katılım". Yerel Yönetimlerde Dönüşüm Sempozyumu, Ankara.
16. ŞEKER, M. (2005). "Yerel Gazeteler ve Resmi İlan". Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi, 4, 101-115.
17. TEKELİ, I. (1999). Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim. Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
18. TR.SPUNİKNEWS.COM. (2018). Kağıt Krizine Basın İlan Kurumu Çözümü: Gazete Boyutları Küçülecek, Satış Miktarı Azalacak. <https://sptnkne.ws/jAaj> (22.02.2020)
19. VETTER, A. (2002). "Local Political Competence in Europe: A Resource of Legitimacy For Higher Levels of Government?" International Journal of Public Opinion Research, 14, 3-18.
20. VURAL, A. M. (1996). "Yerel Kamuoyunun Kitle İletişim Aracı Olarak Yerel Basın". Yeni Türkiye, 12, 1053-1067.
21. VURAL, A. M. (1997). Bir İletişim Kurumu Olarak Yerel Basının Kamuoyu Oluşumu Sürecindeki İşlevi ve Yerel Basın—Kamuoyu İlişkileri. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
22. VURAL, A. M. (1998). "Yerel Basının Kamuoyu Oluşturma Gücü". Yerel Basında Arayışlar ve Antakya Durağı (ss. 7-18). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
23. VURAL, A. M. (1999). Yerel Basın ve Kamuoyu. T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

KADIN GÖÇÜNÜN YOKSULLUĞA ETKİSİ: ISPARTA ÖRNEĞİ

THE EFFECT OF WOMEN'S MIGRATION ON POVERTY: ISPARTA EXAMPLE

Fatime Gül OKTAY*

* Öğr. Gör. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Aksu Meslek Yüksek Okulu, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, fatimeoktay@isparta.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2108-0412>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, göç eden kadınların yoksulluk kavramına bakış açılarını ve yoksulluğa karşı tutumlarını incelemektir. Çalışma kapsamında "yoksulluğun nedenleri" ve "yoksulluk tutum" ölçekleri kullanılmıştır. Çalışma Isparta'da gerçekleştirilmiş olup, anket formu amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen Isparta'ya göç etmiş 1067 kadına uygulanmıştır. Araştırma sonucunda göç eden kadınların bazı demografik özellikleri ile yoksulluğa dair düşünce ve görüşleri arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada dünya genelinde göç olgusunun en çok kadınları etkilediği, yoksulluktan en çok kadınların etkilendiği, dünya genelinde hem göç hem de yoksulluk konusunda geliştirilen politikaların tam anlamı ile kadınlar için yeterli olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk nedenleri, yoksulluğa dair tutumlar.

Jel Kodları: F22, I30,

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the perspectives of migrant women on poverty and their attitudes towards poverty. Within the scope of the study, "causes of poverty" and "poverty attitude" scales were used. The study was carried out in Isparta, and was applied to 1067 women who migrated to Isparta selected by survey method. As a result of the research, a significant relation was found between some demographic characteristics of migrant women and their thoughts and opinions about poverty. In addition, the study concluded that the phenomenon of migration worldwide affects women the most, women are the most affected by poverty, and policies developed both in migration and poverty worldwide are not sufficient for women.

Keywords: Migration, poverty, gender inequality, causes of poverty, attitudes towards poverty.

Jel Codes: F22, I30,

1. GİRİŞ

“Göç” ve “yoksulluk” kavramları kendilerinden hareketle bakıldığında, net bir şekilde karmaşık iki olgu ve durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, birçok sosyal bilimcinin de kabul ettiği gibi çok etkenli ve aynı etkenin farklı zaman ve mekânda farklı sonuçlar doğurduğu ve tanımlanması oldukça karmaşık bir terimdir (Çağlayan, 2008). Yoksulluk ve göç başlı başına büyük birer sosyal sorun olmalarının yanı sıra, iki

kavram arasında karşılıklı etkileşimli bir süreç işlemektedir (Buz, 2003).

Dünya Bankası verilerine göre günümüzde dünya çapında yaklaşık 300 milyona yakın göçmen bulunmaktadır. Bunun neredeyse yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Birçok nedene dayanan göç unsuru beraberinde birçok sonucu da getirmektedir. Bunların en başında sağlık sorunları, sosyal adaptasyon sorunları ve yoksulluk gelmektedir. Kadının

ailedeki yeri düşünülürken özellikle göç olsun olmasın hane içerisinde yoksulluğu en çok hisseden kadındır. Hem ekonomik, hem siyasi hem de kişilik anlamında kendini var edebilmek adına göç eden kadınlar, göç sonrası yaşanan olumsuzlukları da daha çok hissetmektedirler. Eigelsreiter-Jashari (2000)'e göre küreselleşme sürecinde göç eden kadın iki cinsiyet arasında her zaman daha çok kaybedendir. Ancak tabii ki bu süreci tamamen olumsuz olarak ele almak yanlış olacaktır. Zira formalizmin kaldırılması ve işgücü piyasasının esnekliği kadınlar için yeni fırsatlar açmıştır. İhracata yönelik fabrikalarda kadın çalışanlar tercih edilmeye başlamıştır (Lecaj, 2019).

Küreselleşme sonrası günümüzde kadın hem yasal olarak hem de sosyal olarak her geçen gün daha da bağımsız hale gelmektedir. Literatürde özellikle yoksulluk konusunda en çok etkilendiği düşünülen kadın, günümüzde hala en çok etkilenen kesim olmasına karşın Franck ve Spehar (2010)'a göre her geçen gün yoksulluktan daha da az etkilenmektedir. Kadınların yoksulluğu hissetme şiddetlerinin yanı sıra, yoksulluğa ilişkin görüş ve tutumları da her geçen gün değişim göstermektedir. Özellikle ataerki toplum yapısının zayıflaması sonucu kadına sunulan koruma ve bağımlılıklarının (kocaya bağımlılık, çocuklara bağımlılık aileye bağımlılık vs..) azalması ile artık kadınlar kendi korumalarını üstlenmeye başlamıştır. Kadının kendi ayakları üzerinde durarak bağımlılıktan kurtulması ve kendi korumasını sağlaması da yoksullukla ilgili düşünce ve tutumlarının değişmesine katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, kadının göç sürecinde kentleşmeyle birlikte kente uyum süreci içinde yaşadığı değişikliklerin ortaya konması ve göç eden kadınların yoksulluk konusundaki görüşlerinin ve tutumlarının irdelenmesidir.

2. GÖÇ, YOKSULLUK ve KADINA DAİR LİTERATÜR TARAMASI

Yoksulluk ve göç arasındaki ilişki, çeşitli açılardan ele alınabilecek bir ilişkidir. Farklı

toplumlarda, göç edebilme eğilimleri arasında önemli farklılıklar bulunabilmektedir. Göç ile yoksulluk arasındaki ilişkide dikkate alınması gereken bir diğer önemli unsur da, yapısal uyum sürecinde ve zaman zaman yaşanan ekonomik krizler sonucunda büyük kentlerin kırsal nüfus için çekiciliğinin yitirmeye başlaması ve bunun da kentsel yoksulluk artışlarını bir nebze de olsa durdurmasıdır (Fielding, 1993'den Akt: Şenses, 2003; Jenissen, 2004).

Görüldüğü üzere, yoksulluk ve göç birbiriyle karşılıklı etkileşim içinde oluşan süreçlerdir ve çoğunlukla iç içedir. Yoksulluktan dolayı yapılan göç, aynı zamanda göç edilen yerde de yoksullukla karşılaşılmasıyla birlikte, büyük ölçüde bu yoksulluk kısır döngüsünün devam ettiğini göstermektedir (Buz, 2003). Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki konusunda da kolay genellemelere gidilmesi son derece zordur. Göç veren ve göç alan bölgelerin demografik ve sosyo-ekonomik yapısı, göçün mevsimlik mi sürekli mi olduğu ve göçmenlerin kişisel özellikleri ve göç sonrası istihdam edildikleri sektörler (ki bu göçler sonucunda birçok kişi enformel sektörde yoğunlaşmış ve enformel istihdamın yedek işçi ordusunu oluşturmuş) gibi etmenlerin göç veren ve göç alan yerleşim yerlerindeki yoksulluk göstergelerini yakından etkilemesi beklenir (Şenses, 2003). Göç, Türkiye'de birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Göç edenlerin bir bölümü belli bir refah seviyesini yakalarken, diğer önemli bir grup ise refah seviyesinde bir yükseliş yaşamamıştır. Göç eden ailelerin bir bölümü içine düştüğü kent sefaleti, kırsal alanda kalan aileleri korkutmamıştır. Aksine kırsal yoksulluktan dolayı kentlere göç ederek refah seviyeleri yükselenlerin, bu ailelerin dikkatini çekmiş ve kentlere göç etmelerini sağlamıştır. Bu aileler, kırsal alanın yaşamsal refahı azaltan özelliklerini görüp kente göç ederek bir anlamda kentte "tutturan/tutunanları" takip etmişlerdir (Şenyapılı, 2000). Şehirde "tutturamayanları" ise şehrin en zor ve tercih edilmeyecek işleri (kapıcılık, temizlikçilik, çöp toplayıcılığı, inşaat, hamallık ve

eskicilik gibi); gayri meşru ve gayri hukuki işlere (dilencilik, hırsızlık, kapkaççılık, gasp gibi) yönelmiştir (Kartal ve Demirhan, 2011).

Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, karşılıklı etkileşim içerisinde bir ilişki söz konusudur. Göç hem yoksulluğa neden olan bir faktör, hem de yoksulluktan etkilenerek ortaya çıkan sosyal bir hareketliliktir. Yoksulluğun, hem göçün nedeni hem de kısıtlayıcısı; göçün de hem yoksulluğun nedeni hem de sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Dünyanın belli bir bölgesinde, yoksulluk göçün temel nedeni ve insanları harekete geçiren en önemli etken iken, dünyanın bir başka bölümünde ise yoksulluk, göçün en önemli engelleyicisi olduğu söylenebilir (Çağlayan, 2008).

Yoksulluk sonucunda göç edenlerin bir bölümü göç ettikleri alanlarda yoksulluktan sıyrılarak refah seviyelerini yükseltirken, diğer önemli bir grup ise göç ettikleri bölgelerde daha da yoksullaşmaktadır. Özellikle kırdan-kentlere göç edenlerden önemli bir bölümü kentlerin gecekondu (varoş) mahallelerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu grubu; işsizlik, enformel sektörlerde kötü çalışma koşulları, yardıma muhtaç yoksullar, dışlananlar, beceriksiz, düşük yaşam standartlarından dolayı bazı araştırmacılar tarafından “altsınıf” olarak adlandırılmaktadır. Altsınıf üyelerinin önemli bir bölümü gecekondu alanlarında yaşamlarını sürdürmektedir. Diğer yandan göç olgusu, kentlerde yoksullaşma ve altsınıf oluşturan bir kitleyi ortaya çıkartmakla birlikte sosyal dışlanmaya da neden olmaktadır. Göç edenlerin toplumsal eşitsizliklere ve sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimali bir hayli yüksektir. Göç edenlerin kentlerde yerleştikleri yerler bile (özellikle gecekondu bölgelerinde) kentlerin çevresindeki kentsel alandan dışlanmış yerlerdir. Görüldüğü gibi kırdan tutunamayan çoğu yoksul aile göç ettikleri kentlerde kentsel dışlanmaya da maruz kalabilmektedir. Böylece göç edenlerin yaşadıkları mekânsal dışlanma kentle bütünleşmelerini engelleyen en önemli unsur haline gelmiştir (Altın, 2014).

Kırsal alandan göç edenlerin önemli bir bölümü büyükşehirlerin gecekondu bölgelerine yerleşmektedir. Kentin sınırlarının gelişmesine paralel olarak bazı bölgeler kentle bütünleşmekte ve yoksulluk görünürlüğü ortadan kalkmaktadır. Büyük şehirlerin bazı alanlarında ise önceden gecekondu bölgelerine yerleşenlerin bir bölümü sonraki göçten gelenlere ev kiralarak yoksulluktan sıyrılmaya çalışmakta ve diğer bölgelere göç etmektedir. Türkiye’de yoksulluk ve göç arasındaki ilişkiden hareket edilerek bu iki temel yapıyı ortaya çıkartmak amacıyla Işık ve Pınarcıoğlu (2001) tarafından yapılan “Nöbetleşe Yoksulluk” çalışmasında bu konuda özgün tespitler ortaya koymuştur. Çalışmada temel düşünce şudur; şehre yeni gelenlere, konut piyasası aracılığıyla bir önce gelenlerin yoksulluğu devredilmektedir. Ancak bu sistemin de artık farklılaştığı ve sınırların zorlanması nedeniyle kendi sınırlarına gelmesiyle nöbetleşmede devir teslimin olamayacağı artık kuralsız yoksulluk kavramının ortaya çıktığı belirtilmektedir” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Buz, 2003;).

Yoksulluk ve göç ilişkileri içinde “Sınıfaltı (Underclass)” ve “Sosyal Dışlanma” kavramları ön plana çıkmaktadır. İlk kez Gunnar Myrdal tarafından yapısal işsizliğe ve “giderek daha umutsuz bir biçimde geniş ulustan ayrı düşünerek onun yaşamını, hedeflerini ve başarılarını paylaşamaz hale gelenlere” işaret etmek üzere kullanılmıştır. Belli bir dönem sonra “sınıfaltı” kavramı ana akım medyanın da katkısıyla (topluma empoze ettiği) sosyal güvence ve refah uygulamalarında kesintiler yapmayı hedefleyen neoliberal politikaların elinde uygun bir argüman oluşturmuştur (Özbudun, 2002). Giddens’a göre “Aşağı sınıfın üyeleri, nüfusun çoğunluğuna kıyasla, ayırt edici derecede kötü çalışma koşulları ile düşük yaşam standartlarına sahiptirler. Bunların çoğunluğu uzun süredir işsiz olanlar, iş bulamayanlar arasında yer almaktadır” (Giddens, 2012a-2012b). Townsend, Weber “sınıf altında” kavramını daha çok devlet yardımlarına güvenenlerin yoksulluğunda kullanır. “Sınıf altında” ki

grup, aşağı statüleri nedeniyle toplumdan aşağı konumdadır. Bu grup varlıktan yoksunluğa geçmesinin yanı sıra itibardan da mahrumdur (Gül ve Sallan-Gül, 2008).

Dışlanma kavramı; “yoksulluğun yeniden farklı bağlamlarda ele alınması ve tanımlanmasında oldukça işlevseldir. Bauman göre iki tür dışlanan vardır. birincisi düzeni bozanlar; düzeni bozanların da norma uygun olmayanların da dışlanma nedenleri kendilerinden kaynaklandığı ileri sürmektedir. Dışlananlar uyum sorunu olanlar ve suça yatkın olanlardır. İkinci dışlanma türü ise norma uygun olmayanlardır. Bu grubun isteksizlikten çok kaynak yokluğundan dolayı dışlandıklarını belirtir. Yoksullar ekonomik ve sosyal donanımına sahip olmadıkları için, norma uyumamakta ve dışlanmaktadır. Norma uygun yaşamadıkları için dışlananları Bauman, “tüketim toplumunda tüketemedikleri için dışlananlar olarak da açıklar” (Erdem, 2003). Sosyal dışlanma bireylerin, temel eğitim becerilerden mahrum kalması ya da ayrımcılığa uğramalarından dolayı toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir (Keyder ve Yenal, 2013). Sosyal dışlanma yoksulluk gibi statik bir durumu değil, birçok yönüyle dinamik bir süreci ifade etmektedir. Sosyal dışlanmanın dinamik olmasının temel nedeni, geçmiş ve gelecekteki koşullardan etkilenmesindedir.

Yoksulluk üzerine literatür incelendiğinde göç ve yoksulluk ilişkisine dair birçok çalışma yoksulluk ve göç arası ilişkisinin bir çok farklı noktasına değinmişlerdir. Bu çalışmaların çoğunda kadın genel kitle içerisinde alınmış, özellikle cinsiyet ayrımına ise çok az çalışma girmiştir. Böyle olması yoksulluk ve göç kavramlarının kadın yoksulluğu üzerindeki etkilerinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Kadınların üzerinde daha çok duran bir çok çalışma ise yoksulluk ve göçün kadın yoksulluğu üzerine etkilerini bir çok boyutta ele almışlardır. Bu çalışmalarda; kadınların sosyal rollerinden dolayı aile içerisinde ekonomik eşitsizliklere maruz kalmaları, ailede bakım yükünü yüklenmeleri, eğitim

konusunda ikinci plana atılmaları, kadınların hem evde hem de dış dünyada daha çok mahrum kalmaları, iş hayatında emeklerinin karşılıklarını erkeklere nazaran alamamaları, aile bağlarına daha çok önem vermeleri, kadına yönelik ayrımcılığın artması, kadın erkek arası ücret farklılıklarının olması, (Landau, 2002; Rowland 1997; LeClere ve McLaughlin, 1997; Kumari, 1994; Samuel, 1994; Oishi, 2002; Boyle, vd., 2001; İlkaracan ve İlkaracan, 1999; Özyakışır, 2013; Kapur, 2004; Sørensen vd., 2003) kadın yoksulluğunun nedenlerinden bazılarıdır.

3. KADIN GÖÇÜNÜN YOKSULLUĞA ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, kadının göç sürecinde kentleşmeyle birlikte kente uyum süreci içinde yaşadığı değişikliklerin ortaya konması ve göç eden kadınların yoksulluk konusundaki görüşlerinin ve tutumlarının irdelenmesidir. Araştırmada ilk kez Pearce (1978) tarafından ele alınan “Yoksulluğun Kadınlaşması” temelinde göçün kadın yoksulluğu ve yoksulluk konusunda kadınların düşünce ve tutumları üzerindeki etkisi ele alınmıştır (Kim ve Choi, 2013).

Göç sürecinde kadının yoksulluğa dair görüşlerinin ve tutumlarının ele alındığı bu çalışmada Isparta il merkezinde farklı tarihlerde göç etmiş olan kadınlar evren olarak seçilmiş, tesadüfi örneklem yoluyla örneklem kitlesi oluşturulmuş 1067 kişiye anket ulaştırılmıştır.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Kadının yoksulluğu ya da yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk kez Pearce (1978) tarafından ele alınmıştır. Birçok araştırmacı konu hakkında çalışmalar yapsalar da kadın yoksulluğu ile özellikle göç arasında hala tam anlamı ile geliştirilmiş bir model ya da ölçek bulunmamaktadır. Bu araştırmanın bu eksikliğin giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünülmüş bu kapsamda araştırma göç eden kadınların yoksulluğa

dair nedenler ve yoksulluğa dair tutumları üzerine eğilmiştir. Araştırmada izlenmesi planlanan yol göç eden kadınların yoksulluğa bakış açılarını ele alarak göç ile yoksulluğun nedenleri ve yoksulluğa karşı tutumları arası ilişkiye dayandırılmıştır.

Araştırma 2 hipotez üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar aşağıda gösterilmektedir.

Ha “Katılımcıların demografik özellikleri ile yoksulluğun nedenlerine dair görüşleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

• **Ha1** “Katılımcıların demografik özellikleri ile YNA arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

• **Ha2** “Katılımcıların göç ile ilgili düşünceleri ile YNA arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

Hb “Katılımcıların demografik özellikleri ile yoksulluğa dair tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

• **Hb1** “Katılımcıların demografik özellikleri ile YTA arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

• **Hb2** “Katılımcıların göç ile ilgili düşünceleri ile YTA arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Ölçüm Araçları

Araştırma Isparta ilinde gerçekleştirilmiş olup ulaşılabildiği kadar çok örnekleme ulaşılmaya çalışılmıştır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemine başvurulmuş ve araştırma 11.05.2019-22.06.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada mümkün mertebede göç etmiş kadınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan anket formu 4 bölümden meydana gelmektedir. Anket formunun ilk bölümü 9 sorudan oluşmaktadır. Bu 9 soru katılımcıların temel demografik özelliklerini bulma amacı ile Yılmaz (2008), Solak ve Göregenli (2009), Doğan ve Çelik (2012), ve Ceren (2015) gibi araştırmacıların çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan

anket formunun 8 sorudan oluşan ikinci kısmı göç ile ilgili değişkenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların göç ile beraber hayatlarında yaşadıkları değişimi görmek için oluşturulan sorular Yılmaz (2008), Tuzcu ve Ilgaz (2015) ve Baş vd., (2017)’in çalışmalarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Araştırmanın tüm bölümler katılımcıların kendilerine uygun olan seçeneği seçebilecekleri şekilde çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Ancak 7. 8. ve 17-1. sorular açık uçlu olarak sorulmuştur. Araştırmada kullanılan anketin 3. Kısım ve 4. Kısımları çoktan seçmeli 6’lı Likert tipi olarak oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan anket formunun 15 soruluk üçüncü kısmı göç eden kadınların yoksulluğun nedenlerine dair görüşleri (YNA) yer almaktadır. Bu ölçekte Yılmaz (2008) ve Ceren (2015)’in çalışmalarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Ölçek 3 alt faktörden meydana gelmektedir. Bunlar: Yoksulluğun yapısalı nedenleri (1-5 arası sorular), Yoksulluğun kaderle ilişkisi (6-9 sorular) ve Yoksulluğun bireysel nedenleri (10-15 sorular)’dir.

Araştırmada kullanılan anket formunun 37 soruluk son kısmı ise katılımcıların yoksulluğa dair tutumlarına (YTA) yer verilmiştir. Bu ölçekte Yılmaz (2008) ve Ceren (2015)’in çalışmalarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Ölçek orijinal dilinde İngilizce olarak Atherton ve arkadaşları (1993) tarafından hazırlanmıştır.

Anket formunun geçerlilik ve güvenilirlik düzeyleri için Cronbach’s Alpha ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett’s Testleri uygulanmıştır. Yapılan Cronbach’s Alpha testi sonuçlarına göre yoksulluğun nedenleri anketi için α değeri 0,710 ve yoksulluk tutumları anketi için α değeri 0,691 olarak tespit edilmiştir. Yapılan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett’s Testi sonuçlarına göre ise yoksulluğun nedenleri anketi için KMO değeri 0,713 ve yoksulluk tutumları anketi için KMO değeri 0,754 olarak tespit edilmiştir

Anket formu ile elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 22 paket programı ile veri haline getirilerek analiz edilmiştir. Elde

edilen veriler için öncelikle geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine başvurulmuştur. Daha sonra verilerin betimsel istatistikleri değerlendirilerek frekans dağılımları incelenmiştir. Anket kapsamında kullanılan anketin 3. ve 4. bölümleri için öncelikle Cronbach's Alfa Katsayısı ve KMO and Bartlett's Testi ile geçerlilik ve güvenilirlik incelenmiş, daha sonrasında ise iki ölçek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)'ne başvurulmuştur. Son olarak elde edilen veriler, oluşturulan hipotezler kapsamında ANOVA, Bağımsız t testine ve regresyon analizine tabi tutulmuştur.

3.4. Araştırmanın Bulguları

3.4.1. Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik dağılımları verilmiştir. Buna göre katılımcıların demografik dağılımları kısaca aşağıdaki gibidir.

Katılımcıların çoğunluğu evli (% 72,4), lise ve altı eğitime sahip (%66,5), 35 yaş altı (%48,2), 3001 TL altı gelire (%72,4) sahiptirler. Meslek değişkeni açık uçlu sorularak toplamda 6 ana sınıflama içerisinde toplanmıştır. Buna göre katılımcıların çoğunluğu ev hanımıdır (%40,8). Katılımcıların eşlerinin ise değişkenlik göstermektedir (% 18,5'i

çalışan (n: 197), % 8,2'si emekli (n: 88), % 7'si işletme sahibi (n: 75), % 0,6'sı işsiz (n: 6), % 13,3'ü memur (n: 142), % 23,7'si serbest meslek (n: 253) ve % 28,7'si eşi yok (n: 306) şeklindedir.

3.4.2. Faktör Analizi

YNA'nin ve YTA'nin analiz edilmesinden önce geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve anket formu geçerli ve güvenilir bulunmuştur.

YNA için kullanılabilir maddelerin belirlenmesi için 15 maddeye faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonucu 15. değişken olan "Yoksulların eğitim seviyelerinin düşük olması" değişkeninin faktör yükü 0,5'in altında olduğu için analizden çıkarılmıştır. Açıklanan toplam varyansın analizi ve scree plot grafiği sonucu anketin 5 alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Faktörlerin beşi birden toplam varyansın %63,831'ini açıklamıştır. Birinci faktör 5, ikinci faktör 3, üçüncü, dördüncü ve beşinci faktörler ise ikişer maddeden meydana oluşmuştur. Literatür incelendiğinde Ceren (2015)'in çalışmasında YNA'nin; yoksulluğun yapısalı nedenler, yoksulluğun kaderle ilişkisi ve yoksulluğun bireysel nedenleri ile 3 ana bileşene ayırmıştır. Çalışmamızda buna paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Maddelerin faktörlere göre dağılımları aşağıda tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: YNA'ne İlişkin Faktör Analizi Sonuçları (Döndürülmüş Bileşenler Matrisi)

Bileşenler	1	2	3	4	5
3.Hükümetin vatandaşlarına eğitim sunamaması	,815				
4.Hükümetin vatandaşlarına sağlık hizmetlerini sunamaması	,791				
2.Hükümetin vatandaşlarına barınma hizmetlerini sunamaması	,759				
5.Hükümetin tarım faaliyetlerini desteklememesi	,461				
1.Hükümetin vatandaşlarına meslek sağlamada zorluk yaşaması	,435				
14.Yoksulların paralarını gereksiz şeylere harcaması		,823			
10.Yoksulların tembel olması		,769			
12.Yoksulların ahlak seviyelerinin düşük olması		,486			
11.Hane başına çok sayıda çocuk olması			,768		
13.Hastalık ve fiziksel engel			,705		
8.Kötü şans				,818	
9.Kader				,808	
7.Göç sorunu					,409
6.Toplumda uzman kişilerin olmaması					,692

YTA için kullanılabilir maddelerin belirlenmesi için 37 maddeye faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonucu 12. ve 18. değişkenlerin faktör yükü 0,5'in altında olduğu için analizden çıkarılmıştır. Açıklanan toplam varyans analizi ve scree plot grafiği sonucu anketin 10 alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Faktörlerin onu birden toplam varyansın %58,902'ini açıklamıştır. Buna göre çalışmada elde edilen F1, F4, F5 ve F6 faktörleri "Yoksulluğun Yapısal Boyutu (YYB)", F2, F3 ve F7 faktörleri "Yoksulluğun Bireysel Boyutu (YBB)" ve F8, F9, ve F10 Faktörleri "Yoksulluğun Kadereci Boyutu (YKB)" olarak nitelendirilmiş, analizler bu 3 ana faktörler üzerinden yapılmıştır. Literatür incelendiğinde yoksulluk tutumunun ölçülmesi konusunda MacDonald ve MacDonald (1972), Feagin (1972; 1975), Cozzarelli ve ark. (2001), Golding ve Middleton (1982) ve Rosenthal (1993) yoksulluk tutumlarını 3 ana unsur altında toplamışlardır. Maddelerin faktörlere göre dağılımları aşağıda tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: YTA'ne İlişkin Faktör Analizi Sonuçları (Döndürülmüş Bileşenler Matrisi)

	Bileşenler									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16.Yoksul olmak bir seçimdir.	,671									
8.Yoksul insanlar dürüst değildir.	,661									
10.İnsanların çoğu bir azınlık grubun üyesidir.	,601									
35.Yoksul insanların, yaşadıkları güçlükleri kendilerinin yaratığına inanıyorm.	,524									
15.Yoksul insanlar toplumun geri kalanından farklıdır.	,521									
29.Sosyal yardım alanlar arasında çok fazla dolandırıcı var.		,697								
1.Sosyal yardım alan bir kişinin arabası benimkinden daha güzel olmamalıdır.		,683								
13.Refahtaki insanoğlu kendi menfaatleri için çalışmalıdır.		-,557								
20.Refahtaki insanoğlu çocukları hiçbir şeyin değerini bilmezler.		,456								
14.İşsiz, yoksul insanlar daha fazla çaba gösterirlerse iş bulabilirler.			,728							
9.Yoksul insanlar daha çok gayret gösterirlerse yoksulluktan kurtulabilirler.			,606							
3.Sosyal yardımlar insanları tembelleştirir.			,519							
7.Güçlü-kuvvetli, sağlıklı kişilerin sosyal yardımlardan yararlanması sistemi çökertmektedir.			,508							
4.Bu ülkede herhangi bir kişinin kendini geliştirmesi/başarılı olması için bir engel yoktur.			,459							
24.Yoksul insanlar şanssızlıkları yüzünden suçlanmamalıdır.				,709						
6.Yoksul insanlar aldıkları sosyal yardımları istedikleri gibi harcayabilmelidir.				,677						
36.Yanımda çalışacağım yoksul bir insana güvenebileceğime inanıyorum				,621						
27.Devlet, yoksulluk programlarına gereğinden fazla para harcamaktadır					,716					
31.Yoksul insanlar yemek yardımlarını akıllıca kullanırlar.					-,651					
30.Yoksul insanlar için yaratılan olanaklar, devlet bütçesinin büyük bir kısmını tüketmektedir.					,568					
28.Bazı yoksul insanlar, benim sahip olduğumdan fazlasına sahip.					,553					
11.Yoksul insanlar koşullar onların kontrolünün dışında olduğu için yoksuldur.						,620				
21.Yoksul insanların tutum ve davranışları diğer insanlardan farklıdır.						,593				
34.Yoksul insanların diğer insanlardan farklı değerler sistemine sahip olduklarına inanıyorum.						,486				
33.Yoksul insanlar daha yakından takip edilmesi gereken bir miracaatçı grubudur.						,485				
22.Yoksul insanlar ayrımcılığa maruz kalırlar.						,407				
2.Yoksul insanlar için ne yapılırsa yapılıns yoksul kalacaklardır.							,684			
37.Yoksullukla ilgili programlar yüksek vergilere neden olsalar bile desteklerim.							-,652			
5.Yoksul insanlar sosyal yardım almaktan memnun olurlar.								-,687		
17.Yoksul insanların çoğu yaşam standartlarından memnundur.								,566		
19.Daha fazla yardım alabilmek için çocuk doğuran anneler var.								,455		
23.Yoksul insanların çoğu suça eğilimlidir.									,783	
32.Yoksul insanlar genellikle yoksul olmayanlardan daha düşük zekaya sahiptir.									,389	
26.İşsiz insanların kendilerine önerilen ilk işi kabul etmeleri gerekir.										,819
25.Yoksul olsaydım sosyal yardımları kabul ederdim.										,501

Her iki ölçeğe, faktör analizi sonrası verilerin çözümlenmesinde kullanılacak analiz yönteminin belirlenmesi için çarpıklık basıklık testi uygulanmıştır. Her iki

ölçeğinde çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 in içerisinde olduğu, ölçeklerin normal dağılım gösterdiği bulunmuştur. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,5$ aralığında

olması, değişkenlerin normal dağılım gösterdiği anlamına gelmekte ve analiz yöntemleri de parametrik testlere başvurulması gerektiğini gösterir (Tabachnick and Fidell, 2013).

3.4.3. Yoksulluğun Nedenleri İle Diğer Değişkenler Arası İlişki

Bu kısımda katılımcıların yoksulluk nedenlerine dair görüşleri ile demografik değişkenler ve göç ile ilgili değişkenler arası ilişki değerlendirilmiştir.

Değişkenlerin normal dağılmama özellikleri değerlendirildiğinde Kolmogorov-Smirnov testine göre normal dağılıma uymadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayılarının da tüm değişkenler için genellenebilir bir sonuç vermemesinden dolayı parametrik olmayan testler kullanılmıştır (Genç ve Soysal, 2018:19). Yapılan eşit varyanslılık sınaması sonucunda değişkenlerin bazılarının anlamlı ($p>0,05$) bazılarının ise anlamsız çıktığı ($p<0,05$) yani eşit varyanslılığın olmadığı görülmüştür.

Yapılan analizler sonucu Yoksul İnsanların Seçimi ve Kaderle ilişkili değişkenlerle medeni durum arasında bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Bunun yanı sıra Hükümet Politikaları ve Engellerle, medeni durum arasında ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları ve öğrenim durumu arasında bir farklılık vardır ancak gruplar arasında bir farklılık yoktur. Bunun yanı sıra Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engellerle, öğrenim durumu arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Hükümet politikaları ve yaş arasında bir farklılık bulunmaktadır ($p>0,05$). Bunun yanı sıra Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engellerle, yaş arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engellerle, aylık gelir arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engellerle, mevcut gelir arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engellerle, doğum yeri arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$). Hükümet Politikaları ve Kaderle çocuk sayısı arasında anlamlı ilişki bulunmazken ($p>0,05$) Yoksul İnsanların Seçimi ve Engellerle, çocuk sayısı arasında anlamlı ilişki mevcuttur ($p<0,05$).

Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine dair düşünceleri ile göç durumları ile ilgili değişkenler arası ilişki incelendiğinde; Hükümet Politikaları ile “Buraya Göçmeden Önce Ailenizde Sizinle Birlikte Kimler Yaşıyordu?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi ve Kader ile “Aileniz göç ettikten sonra küçüldü mü?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engeller ile “Buraya ne zaman (hangi yıl) geldiniz?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engeller ile “Buraya göç etmek ev içi kararlara katılımınız üzerinde etkili oldu mu?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Hükümet Politikaları, Yoksul İnsanların Seçimi ve Engeller ile “Kente göç etmek çocuklarınızla ilgili kararlara katılımınız üzerinde etkili oldu mu?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Yoksul İnsanların Seçimi, Kader ve Engeller ile “Göç etmeden önceki yaşamınızla şimdiki yaşamınız arasında fark var mı?” değişkeni arası anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

3.4.4. Regresyon analizi

Regresyon analizi, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkiyi ölçmek için kullanılan analiz metodudur. Aralarında sebep-sonuç ilişkisi bulunan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bu ilişkiyi kullanarak o konu ile ilgili tahminler ya da kestirimler yapabilmek amacıyla yapılır. Araştırmada göç eden kadınlara yöneltilen ve göçle ilgili

değişkenlerin, yoksulluğun nedenine ilişkin düşünceleri ve yoksulluğa karşı tutumları üzerindeki etkilerini görebilmek adına regresyon analizine başvurulmuştur.

Yapılan çoklu regresyon analizi sonucu, demografik özellikler ve göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların yoksulluğun

nedenleri ve yoksulluğa ilişkin tutumları üzerinde ne yönde etkilediğini belirlemek amacıyla demografik özellikler ve göç ile ilgili değişkenler bağımsız, katılımcıların yoksulluğun nedenleri ve yoksulluğa ilişkin tutumları ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Tablo 4.53: Demografik Özelliklerin Katılımcıların Yoksulluğun Nedenlerine Etkisi

	Hükümet Politikaları				Yoksul İnsanların Seçimi				Kader				Engeller			
	Katsayılar		t	Sig.	Katsayılar		t	Sig.	Katsayılar		t	Sig.	Katsayılar		t	Sig.
	B	Std. hata			B	Std. hata			B	Std. hata			B	Std. hata		
(Constant)	0,50	0,18	2,85	0,00	-0,84	0,18	-4,58	0,00	0,58	0,19	3,01	0,00	0,21	0,19	1,14	0,25
Medeni durum	0,19	0,06	2,89	0,00	0,11	0,07	1,59	0,11	-0,07	0,07	-0,96	0,33	0,02	0,07	0,31	0,75
Öğrenim durumu	-0,04	0,04	-0,98	0,32	0,10	0,04	2,44	0,01	-0,05	0,04	-1,20	0,23	0,06	0,04	1,45	0,15
Yaş	-0,02	0,03	-0,63	0,52	-0,03	0,04	-0,94	0,34	-0,11	0,04	-3,10	0,00	-0,08	0,04	-2,31	0,02
Aylık gelir	0,06	0,03	1,88	0,06	0,11	0,04	3,05	0,00	-0,02	0,04	-0,67	0,50	0,02	0,04	0,61	0,54
mevcut gelir	-0,17	0,03	-5,00	0,00	-0,11	0,03	-3,28	0,00	-0,05	0,04	-1,42	0,16	-0,11	0,04	-3,13	0,00
Doğum yeri	-0,11	0,02	-5,18	0,00	0,09	0,02	3,78	0,00	-0,01	0,02	-0,25	0,80	0,06	0,02	2,55	0,01
Çocuk sayısı	0,01	0,04	0,18	0,85	0,20	0,04	5,23	0,00	0,09	0,04	2,26	0,02	0,02	0,04	0,49	0,62
	$R = 0,304, R^2 = 0,093, \bar{R}^2 = 0,084, F: 9,091; 0,829; 0,000, DW: 1,623$				$R = 0,295, R^2 = 0,087, \bar{R}^2 = 0,079, F: 9,342; 0,9; 0,000, DW: 1,167$				$R = 0,166, R^2 = 0,028, \bar{R}^2 = 0,019, F: 3,006; 0,9; 0,004, DW: 1,669$				$R = 0,211, R^2 = 0,044, \bar{R}^2 = 0,036, F: 4,627; 0,9; 0,000, DW: 1,353$			

Tabloda görüldüğü gibi demografik özellikler ile katılımcıların cevapların yoksulluğun nedenine ilişkin düşünceleri arası anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Demografik özelliklerin katılımcıların yoksulluğun nedenlerini etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Tabloda yer alan determinasyon katsayılarının 0,304, 0,295, 0,166 ve 0,211 düzeyinde olması bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine Tabloda yer alan R-kare'nin

değerlerinin, bağımlı değişken olan Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin değişimlerin %9,3, %8,7, %2,8 ve %4,4 oranlarında bağımsız değişkenler olan demografik özellikler ile açıklandığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, örneğin katılımcıların Yoksul İnsanların Seçimi konusunda %8,7'si demografik değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların demografik özellikleri ile Yoksul İnsanların Seçimi arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve demografik özelliklerin katılımcıların Yoksul İnsanların Seçimi konusunu etkilediği söylenebilir.

Tablo 4.54: Göç İle İlgili Değişkenlerin Katılımcıların Yoksulluğun Nedenlerine Etkisi

	Hükümet Politikaları				Yoksul İnsanların Seçimi				Kader				Engeller			
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar			
	B	Std. hata	t	Sig.	B	Std. hata	t	Sig.	B	Std. hata	t	Sig.	B	Std. hata	t	Sig.
(Constant)	0,07	0,27	0,27	0,79	0,43	0,28	1,54	0,13	-0,04	0,29	-0,14	0,89	0,36	0,29	1,26	0,2
10. Buraya göçmeden önce ailenizde sizinle birlikte kimler yaşıyordu?	-0,14	0,06	-2,36	0,02	-0,16	0,06	-2,49	0,01	0,07	0,07	1,03	0,31	0,16	0,06	2,57	0,0
11. Aileniz göç ettikten sonra küçüldü mü?	-0,20	0,05	-4,15	0,00	-0,18	0,05	-3,66	0,00	0,05	0,05	0,90	0,37	0,21	0,05	4,10	0,0
12. Buraya ne zaman (hangi yıl) geldiniz?	0,02	0,02	1,02	0,31	-0,06	0,02	-2,95	0,00	-0,02	0,02	-1,15	0,25	0,00	0,02	0,21	0,8
13. Buraya göç etmek ev içi kararlara katılımınız üzerinde etkili oldu mu?	0,10	0,06	1,52	0,13	0,05	0,06	0,72	0,47	0,12	0,07	1,78	0,08	-0,16	0,07	-2,40	0,0
14. Kente göç etmek çocuklarınızla ilgili kararlara katılımınız üzerinde etkili oldu mu?	0,03	0,07	0,50	0,62	0,16	0,07	2,29	0,02	-0,02	0,07	-0,23	0,82	-0,15	0,07	-2,17	0,0
15. Göç etmeden önceki yaşamınızla şimdiki yaşamınız arasında fark var mı?	0,07	0,07	0,99	0,32	0,25	0,07	3,43	0,00	-0,21	0,08	-2,74	0,01	-0,27	0,07	-3,69	0,0
16. Aynı imkanlara sahip olsanız geri dönmek ister misiniz?	-0,08	0,07	-1,18	0,24	0,08	0,07	1,17	0,24	0,09	0,07	1,32	0,19	-0,19	0,07	-2,69	0,0
17. Buraya geldikten sonra giyim tarzınızda bir değişiklik oldu mu?	0,19	0,07	2,81	0,01	-0,17	0,07	-2,35	0,02	-0,05	0,07	-0,72	0,47	-0,01	0,07	-0,15	0,9
	$R = 0,249, R^2 = 0,062, \bar{R}^2 = 0,052, F: 5,369; 0,853 = 0,000, DW: 1,638$				$R = 0,250, R^2 = 0,063, \bar{R}^2 = 0,053, F: 5,801; 0,911 = 0,000, DW: 1,161$				$R = 0,157, R^2 = 0,025, \bar{R}^2 = 0,014, F: 2,363; 0,980 = 0,014, DW: 1,633$				$R = 0,276, R^2 = 0,076, \bar{R}^2 = 0,067, F: 7,301; 0,927 = 0,000, DW: 1,409$			

Tabloda görüldüğü gibi göçe dair değişkenler ile katılımcıların cevapların yoksulluğun nedenine ilişkin düşünceleri arası anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların yoksulluğun nedenlerini etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Tabloda yer alan

determinasyon katsayılarının 0,249, 0,250, 0,157 ve 0,276 düzeyinde olması bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine Tabloda yer alan R-kare'nin değerlerinin, bağımlı değişken olan Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin değişimlerin %6,2, %6,3, %2,5 ve %7,6 oranlarında bağımsız değişkenler olan göç ile ilgili değişkenler ile açıklandığını

göstermektedir. Bir başka ifadeyle, örneğin, katılımcıların Hükümet Politikaları konusunda %6,2'si göç ile ilgili değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların göç ile ilgili değişkenler ile Hükümet Politikaları arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların Hükümet Politikaları konusunu etkilediği söylenebilir.

Diğer taraftan değişkenlere ait korelasyon tablosu ve çoklu doğrusallık istatistikleri (VIF) incelenmiş ve araların yüksek dereceli ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra, tahmin edilen artıklar normal dağılıma sahiptir (Atan vd, 2012:160-169).

Böylece kurulan hipotezler ve elde edilen parametre anlamlılıklarına göre aşağıdaki hipotezlerin kabul edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Ha1 “Katılımcıların demografik özellikleri ile YNA arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

Ha2 “Katılımcıların göç ile ilgili düşünceleri ile YNA arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

Regresyon analizinin ikinci bölümünde, demografik özellikler ve göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların yoksulluğa ilişkin tutumları üzerinde ne yönde etkilediğini belirlemek amacıyla demografik özellikler ve göç ile ilgili değişkenler bağımsız, katılımcıların yoksulluğa ilişkin tutumları ise bağımlı değişken olmak üzere regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Regrasyon analizleri sonuçlarına göre demografik değişkenler ile katılımcıların cevapları ve Yoksulluğa İlişkin düşünceleri arasında Devlet Politikaları ve Olanaklar değişkeni hariç olmak üzere anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Demografik değişkenlerin katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarını etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarının her biri için

9 farklı regresyon modeli tahmin edilmiştir. Tablolarda yer alan determinasyon katsayılarının 0,301, 0,165, 0,252, 0,311, 0,216, 0,286, 0,196, 0,214 düzeyinde olması bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine Tabloda yer alan R-kare'nin değerlerinin, bağımlı değişken olan Yoksulluğa İlişkin Tutumlarına ilişkin değişimlerin %9,1, %2,7, %6,3, %9,6, %4,7, %8,2, %3,8 ve %4,6 oranlarında bağımsız değişkenler olan demografik değişkenler ile açıklandığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, örneğin, katılımcıların Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımı konusunda %2,7'si demografik değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların demografik değişkenler ile Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımı arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve demografik değişkenlerin katılımcıların Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımını etkilediği söylenebilir.

Regrasyon analizleri sonuçlarına göre göç ile ilgili değişkenler ile katılımcıların cevapları ve Yoksulluğa İlişkin Tutumları arasında anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarını etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarının her biri için 9 farklı regresyon modeli tahmin edilmiştir. Tablolarda yer alan determinasyon katsayılarının 0,404, 0,385, 0,250, 0,276, 0,259, 0,149, 0,379, 0,336, 0,307 düzeyinde olması bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine Tabloda yer alan R-kare'nin değerlerinin, bağımlı değişken olan Yoksulluğa İlişkin Tutumlarına ilişkin değişimlerin %16,4, %14,8, %6,3, %7,6, %6,7, %2,2, %14,4, %11,3 ve %9,4 oranlarında bağımsız değişkenler olan göç ile ilgili değişkenler ile

açıklandığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, örneğin, katılımcıların Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımı konusunda %16,4'ü göç ile ilgili değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların göç ile ilgili değişkenler ile Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımı arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve göç ile ilgili değişkenlerin Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımını etkilediği söylenebilir.

Diğer taraftan değişkenlere ait korelasyon tablosu ve çoklu doğrusallık istatistikleri (VIF) incelenmiş ve araların yüksek dereceli ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra, tahmin edilen artıklar normal dağılıma sahiptir (Atan vd, 2012:160-169).

Böylece kurulan hipotezler ve elde edilen parametre anlamlılıklarına göre aşağıdaki hipotezlerin Demografik özellikler ve Devlet Politikaları ve Olanaklar arasındaki regresyon tahmini hariç olmak üzere kabul edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Hb1 “Katılımcıların demografik özellikleri ile YTA arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindedir.

Hb2 “Katılımcıların göç ile ilgili düşünceleri ile YTA arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada göç sürecinde kadının yoksulluğa dair görüşleri ve tutumları ele alınmış olup, Isparta il merkezinde farklı tarihlerde göç etmiş olan kadınlar evren olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında hazırlanan anket formu örneklem kitlesinin niteliklerine uyan 1067 kadına uygulanmıştır. Araştırma kapsamında göçün kadın yaşamı üzerine etkileri, kadınlara göre yoksulluk nedenleri ve kadınların yoksulluk üzerine tutumları incelenmiş olup çalışma kapsamında ilk 3 bölümde literatür araştırması yapılarak; göç, kadın yoksulluğu ve göçün kadın yoksulluğu üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Kadının göç sürecinde kentleşmeyle birlikte kente uyum süreci içinde yaşadığı

değişikliklerin ortaya konması ve göç eden kadınların yoksulluk konusundaki görüşlerinin ve tutumlarının ortaya konmasını amaçlayan bu tez çalışmasında 11.05.2019-22.06.2019 tarihleri arasında uygulanan anket formu sonucu aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre demografik özellikler ile katılımcıların yoksulluğun nedenine ilişkin düşünceleri arası anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Demografik özelliklerin katılımcıların yoksulluğun nedenlerini etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Analiz sonucu bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. Katılımcıların Yoksul İnsanların Seçimi konusunda %8,7'si demografik değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Buna göre, katılımcıların demografik özellikleri ile Yoksul İnsanların Seçimi arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve demografik özelliklerin katılımcıların Yoksul İnsanların Seçimi konusunu etkilediği söylenebilir.

Göçe dair değişkenler ile katılımcıların cevapların yoksulluğun nedenine ilişkin düşünceleri arası anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p<0,05$). Değişkenlerin katılımcıların yoksulluğun nedenlerini etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişken ile regresyon analizinde yer alan bağımsız değişken arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. buna göre katılımcıların Hükümet Politikaları konusunda %6,2'si göç ile ilgili değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların göç ile ilgili değişkenler ile Hükümet Politikaları arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve göç ile ilgili değişkenlerin katılımcıların Hükümet Politikaları konusunu etkilediği söylenebilir.

Diğer taraftan değişkenlere ait korelasyon tablosu ve çoklu doğrusallık istatistikleri (VIF) incelenmiş ve araların yüksek dereceli ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra, tahmin edilen artıklar normal dağılıma sahiptir (Atan vd, 2012:160-169).

Demografik değişkenlerin katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarını etkilediğini incelemek üzere gerçekleştirilen doğrusal regresyon modellerinin tablosu, bağımlı değişken ile modelin arasındaki ilişkilerin kuvvetini göstermektedir. Katılımcıların Yoksulluğa İlişkin Tutumlarının her biri için 9 farklı regresyon modeli tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların yoksul insanların diğer insanlardan ayrımı konusunda %2,7'si demografik değişkenlere verilen cevaplara bağlıdır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, katılımcıların demografik değişkenler ile Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan Ayrımı arasında düşük güçlükte bir ilişki olduğu ve demografik değişkenlerin katılımcıların Yoksul İnsanların Diğer İnsanlardan ayrımını etkilediği söylenebilir. Regrasyon analizleri sonuçlarına göre göç ile ilgili değişkenler ve Yoksulluğa İlişkin Tutumları arasında anlamlı (tesadüfi olmayan) bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Diğer taraftan değişkenlere ait korelasyon tablosu ve çoklu doğrusallık istatistikleri (VIF) incelenmiş ve araların yüksek dereceli ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra, tahmin edilen artıklar normal dağılıma sahiptir (Atan vd, 2012:160-169).

Gelir düzeyi düşük ailelerde çocukların bakımı, beslenmesi, yaşlıların bakımı, ihtiyaçları karşılamak ve yardımlara ulaşım çabaları genel olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bora (2002) çalışmasında da kadınların sosyal yardımlara daha fazla başvurduğunu belirtmiştir. Yapılan birçok araştırma da kadınların eve gren ve kendi elde ettikleri gelirleri büyük ölçüde aileleri için kullandığını aktarmaktadır (Kloby, 2005; Ecevit 2003; Ocak, 2007; Körükmez, 2008; Rahnama, 2009; Açıkgöz, 2010; Uçar, 2011; Harvey, 2012; Tümtaş ve Ergün, 2014). Çalışmamızda benzer sonuçlara ulaşılmış

kadınların genel tutumları paralellik göstermiştir. Bu nedenle ülkemizde ve dünyada benzer şekilde tezahür eden bu durum için, küresel bir politika olarak kadın yoksulluğunun arttırılması önem arz etmektedir.

Kadınların iş hayatında da yaşadıkları problemler br çok çalışmada yer almıştır. Her ne kadar çalışmamızda kadının iş hayatında yoksulluğu üzerine derinlemesine inilmese de katılımcıların çoğunlukla çalışmıyor olması, kadın istihdamının ülkemizde hala yeterli olgunluğa erişmediğini göstermektedir. Ülkemizde kadın istihdamının arttırılması, kadınların iş hayatına özendirilmesi öncelikli politikalar arasında yer almalıdır.

Çalışmaya katılan kadınların eğitim düzeylerinin genel olarak düşük olması, genel olarak lise ve altı eğitim düzeyindedir. Kadınların istihdam da yer almamalarındaki önemli etkenler arasında eğitim düzeyi de yer alabilir. Kadın yoksulluğunda öneli bir unsur olan istihdamın arttırılabilmesi için ayrıca kadınların eğitim düzeylerini arttırıcı politikaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca kadınların istihdamında önemli ölçüde engel teşkil eden aile kurumu, günümüzde hala tutuculuğunu ve kadına karşı katı tavırlarını korumaktadır. Kadınların istihdamı için geleneksel aile bağları yerine kurumsal politikaların bireylerin kültürel yapıları, aile durumlarına göre spesifik olarak detaylandırılmalı ve kadınlar için pozitif ayrımcı söylemlerin arttırılması gerekmektedir.

Ülkemizde genel olarak sosyal yardımlar kısa süreli olarak sağlanmaktadır. Uzun süreli destek sağlanan yardımlar sınırlıdır. Yardımların bu şekilde sınırlı olması büyük sorun teşkil etmektedir. Zira işsizliğin ve gelir düzeyi düşüklüğünün uzun süreli olması durumunda yardımların etkisi çok kısa sürerek uzun vadede bir değişiklik yapamamaktadır. Bu yüzden bağımlılığı artıran, seçme şansını elinden alan sürekliliği olmayan, koşulları belirsiz aynı yardımlar yerine hak temelli, süreklilik, düzenlilik ve nakdi olma özelliklerini içinde

barındıracak bir biçimde yardım mekanizması yapılandırılmalıdır. Zihinsel ve bedensel enerjisini aile için daha az harcayan kadın, uzun soluklu politikalarla kendini istihdama yöneltebilir, geliştirebilir ve eğitim düzeyini arttırabilir.

Aile içerisinde hatta ve hatta toplum içerisinde bakım sorumluluğunun kadında olması, kadını yoksullaştıran bir diğer önemli unsurdur. Gerekli politikalar ile kadınların omuzlarından bakım yükünün kaldırılması kadınların daha yüksek refah

düzeğine daha hızlı ulaşabilmelerine, istihdama ve eğitime katılabilmelerine olanak tanır. Kadınların üzerinden bakım yükünün alınması için ülkemizde kapsamlı politika uygulamaları bulunmamaktadır. Kadınların bu yük altında ezilmelerini önlemek ve hem kendileri hem aileleri hem de toplum için artı değere oluşturmaları için elzemdir. Ayrıca bu sayede yoksul ailelerde yetersiz kaynak nedeni ile bakım ve beslenme sorunu yaşayan çocuklar ve yaşlılar daha iyi beslenme imkanı bulabileceklerdir.

KAYNAKÇA

1. AÇIKGÖZ, R., 2010. Kadın yoksulluğu üzerine bir inceleme. Yardım ve Dayanışma, Hakem Heyeti 45-60.
2. AKSU, H. Sevil, Ü. (2010), Göç ve kadın sağlığı. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2(3), ss. 133-138.
3. ALTIN, C., (2014). Mevsimlik göç ve yoksulluk: Ankara-Polatlı mevsimlik tarım işçileri örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
4. ARABACI, Z., Hasgül, E., Serpen, A.S., (2016), Türkiye’de Kadın Göçmenlik Ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 16 Sayı: 36 Tarih: Ocak-Haziran 2016 ss: 129-144
5. ATHERTON, C. R., Gemmel, R. J., Haagenstad, S., Holt, D. J., Jensen, L. A., O’Hara, D. F., ve Rehner, T. A. (1993). Measuring Attitudes toward Poverty: A New Scale. *Social Work Research and Abstracts*, 29(4), 28–30. doi:10.1093/swra/29.4.28
6. BAŞ, M., Molu, B., Tuna, İ.H. ve Baş, İ., (2017), Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın Ve Çocuk Yaşamına Etkisi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt 6, Sayı 3, s. 1680-1693
7. BORA A. (2002), Olmayanın Nesini İdare Edeceksin: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane, içinde Erdoğan N.(Der), Yoksulluk Halleri “Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, 2002, İstanbul
8. BOYLE, P., Cooke, T.J., Halfacree, K., Smith, D., (2001). A cross-national comparison of the impact of family migration on women’s employment status, *Demography*, Volume 38, Issue 2, pp 201–213
9. BUZ, S., (2003), Yoksulluk ve Göç, Yoksulluk 2 Cilt, Yoksulluk Sempozyumu 31 Mayıs-1 Haziran 2003, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul.
10. CEREN, F., (2015),. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algıları Ve Yoksulluğa Yönelik Tutumları, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
11. CHANT, S., (2003), Female Household Headship and the Feminisation of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies, <http://eprints.lse.ac.uk/574/1/femaleHouseholdHeadship.pdf>
12. COZZARELLI, C., Wilkinson, A., & Tagler, M. (2001). Attitudes toward the poor and attributions. *Journal of Social Issues*, 57(2), 207-227.
13. ÇAĞLAYAN, S., (2006), Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkileri, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, (17); 67-91.

14. ÇAĞLAYAN, S., (2008), Göç ve Yoksulluk: mutlak ve doğrusal olmayan bir ilişki Türkiye’de yoksulluk çalışmaları (derleyen Nurgün Oktik), İzmir, Yakın Kitapevi.
15. DEMİR, G. ve Arıöz, A. (2014), Göç eden kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(2), ss. 1-8.
16. DOĞAN, B.B. ve Çelik, Y., (2012), Diyarbakır’daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Analizi Dâhilinde Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2012, C.17, S.3, s.129-162
17. ECEVİT, Y., (2003) Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışabilir? C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), 2003 Özel Eki ss. 83-88
18. EIGELSREITER-JASHARI, G. (2000), A Feminist Point of View on Globalization and Gender. Hanover: International Woman's University .
19. ERDEM, T., (2003) Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma -Ankara Kent Yoksulları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara, 2003, ss. 30-35
20. FEAGIN, J (1975). Subordinating poor persons: Welfare and American beliefs. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
21. FEAGIN, J. (1972). Poverty: We still believe that God helps them who help themselves. Psychology Today, 6, 101-129.
22. FIELDING, A. (1993) “Mass migration and economic restructuring” in King, R. (ed.) Mass migration in Europe, Belhaven, London: 7-18.
23. FRANCK, A.K., Spehar, A. (2010), Women's Labour Migration In The Context Of Globalisation, Belgium : WIDE.
24. GIDDENS, A., (2012a) Modernliğin Sonuçları, Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
25. GIDDENS, A., (2012b) Sosyoloji –Kısa ama Eleştirel Bir Giriş-, Çev. Ülgen Yıldız Battal. Ankara: Siyasal Kitabevi
26. GÜNDOĞDU, B.G., (2018). Kadının soyadı, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
27. IŞIK, O., Pınarcıoğlu, M.M., (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.
28. İLKKARACAN, İ., İlkcaracan, P., (1999), 1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 305-332.
29. JENISSEN, R., (2004). Macroeconomic Determinants of International Migration in Europe, Rozenberg Publishers, Amsterdam.
30. KAPUR, D., (2004), Remittances: The New Development Mantra?, G-24 Discussion Paper Series, No.29, United Nations Conference on Trade and Development, UN: New York and Geneva
31. KARTAL, N., Demirhan, Y., (2011), Kırsal Yoksulluktan Kentsel Yoksulluğa, İstanbul, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu(1 cilt): Deneyimler ve Yeni Fikirler 13-15 Ekim 2010, SYDGM(Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü), Ankara.
32. KEYDER, Ç., Yenal, Z., (2013). Bildiğimiz Tarımın Sonu(Küresel İktidar ve Köylülük), İstanbul, İletişim Yayınları.
33. KIM, J.W. and Choi, Y.J. (2013). Feminisation of poverty in 12 welfare states: Consolidating cross-regime variations? International Journal of Social Welfare 22(4): 347-359.

34. KLOBY, J., (2005), Küreselleşmenin Sefaleti- Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma, (Çev: O. Düz), Güncel Yayıncılık, İstanbul.
35. KÖRÜKMEZ, L., 2008. Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları, OKTİK, Nurgün (Ed.),Yakın Kitabevi, İzmir, ss.207-244.
36. KUMARI, P.L., (1994). Social Mobility among scheduled caste women in kerala, A.K.G. Centre For Research and Studies.
37. LANDAU, J., (2002). The Loss of Innocence, Family Process, Volume 41, Issue 1, pp. 27-30.
38. LECAJ, F., (2019), Küreselleşme Göç ve Kadın, Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, cilt 3, sayı 1, ss. 49-58.
39. LECLERE, F. B. McLaughlin D. K. (1997) “Family Migration and Changes in Women’s Earnings: A Decomposition Analysis,” Population Research and Policy Review, 16:3 15-335.
40. MACDONALD, J. S., Macdonald, L. D. (1972). The Invisible Immigrants. London: Runnymede Trust. 62 pp.
41. OISHI, N., (2002). Gender and Migration: An Integrative Approach, The Center for Comparative Immigration Studies CCIS, University of California, San Diego, Working Paper 49; https://ccis.ucsd.edu/_files/wp49.pdf
42. ORTIZ V., (1996). Migration and Marriage among Puerto Rican Women, IMR Vol. xxx,No.2, pp. 460-484.
43. ÖZBUDUN, S., (2002), Küresel Bir „Yoksulluk Kültürü“ mü?. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara, TODAİE Yayını No:331.
44. ÖZYAKIŞIR, D., (2013), Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd., Şti
45. PEARCE, D., (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare, Urban and Social Change Review, 11, 1-2, pp. 28-36.
46. RAHNEMA, M., (2009), Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya, (Çev: Şule Ünsaldı), Ankara: Özgür Üniversite Yayınları,
47. ROWLANDS, J. (1997). Questioning empowerment. Working women in Honduras. Oxfam, Dublin.
48. SAMUEL, T.J., (1994). Asian and Pacific Migration: The Canadian Experience, Asian and Pacific Migration Journal, Vol. 3, Nos. 2-3, pp 465-495.
49. SOLAK, N., ve Göregenli, M., (2009), Yoksulluğa İlişkin Nedensel Atıflar Ölçeği’nin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi, Türk Psikoloji Yazıları, Aralık 2009, 12 (24), 72-89
50. SØRENSEN, C.A., Wood, B., Prince, E.W., (2003). Race & Ethnicity Data, Developing a Common Language for Public Health Surveillance in Hawaii, Californian Journal of Health Promotion 2013, Volume 1, Special Issue: Hawaii, pp. 91-104.
51. ŞENSES, F., (2003), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul, İletişim Yayınları.
52. ŞENYAPILI, T., (2000), Enformel Sektör: Devingenlikten Durağanlığa/ Gecekonduşmadan Apartmanlaşmaya Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu), Koordinatörler: Halis Akder ve Murat Güvenç, İstanbul: TESEV yayını, 2000
53. TABACHNICK, B.G., Fidell, L.S., (2013). Using Multivariate Statistics (sixth ed.)Pearson, Boston.
54. TUZCU, A. ve Bademli, K. (2014), Göçün psikososyal boyutu. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(1), ss. 56-66.

55. TUZCU, A., ve Ilgaz, A., (2015), Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2015; 7(1):56-67.
56. YILMAZ, S., (2008). Göç Sürecinde Kadın: Aile İçi Konumu Üzerine Bir Araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
57. YUN, S.H., Weaver, R.D., (2010). Development and Validation of a Short Form of the Attitude Toward Poverty Scale, Advances in Social Work Vol. 11 No. 2 (Fall 2010), 174-187

TARIMSAL ÜRÜN PAZARLAMASI VE TARIMSAL İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

AGRICULTURAL PRODUCT MARKETING AND ACCOUNTING FOR AGRICULTURAL TRANSACTIONS

Mehmet Serdar ATAY*, **Cihat KARTAL****

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman A.B.D., mehmetserdaratay@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8070-6166>

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama A.B.D., dr_cihat_kartal@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-2390-8268>

ÖZ

Gıda sektörü insan ihtiyaçlarının karşılanmasında stratejik bir öneme sahiptir. Günümüzde bir çok ülke, bütün dünya ekonomisini olumsuz etkileyen Covid-19 virüsü ve çeşitli savaşlar gibi beklenmeyen durumların telafisinde gıda sektörüne önemli yatırımlar yapmaktadır. Hatta bu durum bir çok ülkenin yaşamsal stratejisi ve devlet politikası olarak önemini hissettirmektedir. Hızla artan insan nüfusu, yaşlı insan sayısının genç insan sayısına göre oransal büyüklüğünün artması ya da çevresel felaketler gibi bir çok duruma paralel olarak tarımsal faaliyetlere ilişkin yatırımların değer kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bu özelliğinden dolayı bir çok ülkede tarımsal faaliyetlere olan yatırımlar küçük çiftçilerden ziyade önemli girişimler olarak görülmeye başlamış, aynı zamanda makine ve teçhizatlar gibi tarımsal girdilerin artan değerleri bu faaliyetleri küçük girişimcilik faaliyetlerinin dışına çıkartmıştır. Tarım sektörünün söz konusu kritik ve stratejik önemi; üretim/pazarlama ve tarımsal muhasebe gibi iki önemli uzmanlık alanında çalışmaların gerçekleştirilmesine sebep olmuştur. Bu makale ile, tarımsal ürünlerin pazarlanmasından yola çıkarak söz konusu kritik ayrımaya yönelik işlemlerin muhasebeleştirilmesine yönelik örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tarım, Tarımsal Pazarlama, Tarımsal Faaliyet, Tarım Muhasebesi, Besicilik*

Jel Kodları: *L11, Q13, Q14, N50*

ABSTRACT

The food sector is a sector of strategic importance to mee thuman needs. Today, many countries make significant investments in the food sector in compensating for unexpected situations such as Covid-19 virus and various wars, which negatively affect the whole world economy. Infact, this situation makes it felt its importance as the vital strategy and state policy of many countries. Rapidly growing human population, the proportion of elderly people increased proportionally compared to the number of young people or environmental disasters caused investments in agricultural activities to be valued in many countries began to appear, but also the increasing values of agricultural inputs such as machinery and equipment have taken these activities out of small entrepreneurship activities. The critical and strategic importance of the agricultural sector; It led to the realization of studies in two importantareas of expertise such as production / marketing and agricultural accounting. With this article, examples are given for accounting the transactions for the critical segregation based on the marketing of agricultural products.

Keywords: *Agriculture, Agricultural Marketing, Agricultural Activity, Agricultural Accounting, Breeding*

Jel Codes: *L11, Q13, Q14, N50*

1. GİRİŞVE KAVRAMLAR

Genel anlamda tarımsal ürünler; hayvanlar, bu hayvanların etleri, kümes hayvanları, yün, süt ürünleri, tahıllar, tohumlar, meyve ve meyve ürünleri, sebzeler ve sebze ürünleri, ağaç ürünleri, bal, tütün, odun veya herhangi bir ürünün herhangi bir sınıfı veya bir parçası anlamına gelmektedir (www.ontario.ca, 2019). Kimi kaynaklar bu tanımın yanı sıra tamamen veya kısmen bu ürünlerden herhangi birinden üretilmiş ya da türetilmiş, yiyecek, içecek maddeleri ve organik tarımsal ürünleri de çiftlik ürünleri olarak kabul etmektedir.

Tarımsal ürün kavramı çiftçinin ürünlerini hasat etmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Hasat gerçekleştiğinde ürün genellikle doğrudan tüketiciye gitmez. Öncelikle, ürünün yıl boyunca düzenli ve sürekli bir şekilde tüketilen yerden uzakta bulunması muhtemeldir. Ayrıca, talebi karşılamak üzere arzın ayarlanması için depolama gereklidir. Genelde bir ürün, hasat edildiğinde nadiren tüketiciler tarafından kabul edilir niteliktedir. Bu nedenle tarımsal ürün tüketiciye ulaştırılncaya kadarki süreçte çeşitli şekillerde sıralanmalı, temizlenmeli, işlenmeli ve tüketiciye satış için uygun kalite ve miktarlarda sunulmalıdır. Nihayetinde çiftçi, ürünün mülkiyeti elinden çıktığında kendisine bir ödeme bekleyecektir. Bu nedenle, perakendecinin; ürünleri nihai tüketiciye satana kadar tüm çeşitli aşamaları kapsayacak şekilde bazı finansal düzenlemeler yapması gereklidir. (Asogwa vd, 2012: 269). Pazarlama ise, üretim dahil tüm iş fonksiyonlarını ve en geniş anlamıyla üretim kararını da kapsar. Bu nedenle, tarımda yetiştirilecek ürün çeşitliliği veya hayvan türünün tutulması gibi bir kararın pazarlama kararları ile açıklanabileceği söylenebilir (Asogwa vd, 2012: 270).

Tarımsal ürün kavramından yola çıkarak ortaya konan tarımsal pazarlama ise; “çiftçilik faaliyetinde uğraşan kişinin ne miktarda ve hangi kalitede tarımsal ürün üreteceği ile başlayan, söz konusu çiftlik ürününün Pazar koşullarına sunulması için

hazırlığın yapılması, ürünlerin piyasa koşullarına uygun standardizasyon çalışmalarının yapılması, bu ürünlerin saklama koşullarına uygun olarak depolanması, nakliyat ve nihayetinde tüketiciye kadar süreçteki faaliyetlerin tümü” (Ekmeksiz, 2019: 2) bu kapsam içinde değerlendirilecektir. “Ritson ve Albisu'ya (1986 ve 2002) göre “tarımsal pazarlama; tarımsal pazarlamanın, amaçlarını yerine getirmek için bir işletmenin müşterisinin istek ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde tespit edip karşıladığı bir süreç olduğunu belirtmiştir” (Abdullah ve Hossain, 2013: 132). Kohls (1985), tarımsal pazarlamanın, mal ve hizmet akışında yer alan tüm ticari faaliyetlerin, ilk tarımsal üretim noktasından nihai tüketicinin eline geçene kadarki tüm süreçler çerçevesinde tanımlamıştır (Asogwa vd, 2012: 270). Bu tanımdan, temelde aynı olsa da farklı çıkar

gruplarının tarımsal pazarlamayı farklı şekillerde değerlendirebildikleri görülebilmektedir. Neticede tüketiciler açısından amacın düşük satın alma maliyeti, üreticiler açısından ise amacın yüksek gelir ile çerçevelenen bir bakış açısından bahsedilebilir.

2. TARIMSAL PAZARLAMA SİSTEMİ

Ürünlerinin pazarlaması; “ürün niteliğine göre farklılaşmaktadır. Meyve, sebze ve hayvanların pazarlanmasında özel sektör yer alırken, tahıl ürünlerinde kamu ve ticaret borsaları, fındık, pamuk, ayçiçeği gibi tarımsal varlıkların ise kooperatifler ve tüccarlar kanalıyla pazarlama sisteminde yer aldığı görülmektedir. Ürünün yapısı nedeniyle, kimi ürünler tamamen bir

sistemde yer alırken, kimileri de birçok kanalda yer alabilmektedir” (Ekmeksiz, 2019: 2). Bu sistem; ürünlerin çiftçilerden tüketicilere akışını, bu süreçteki birçok faaliyet ve sistem içinde bulunan sektörlerin yapısını içermektedir.

Tarımsal pazarlama sistemi standardizasyondan ambalajlamaya kadar pek çok konunun derinlemesine dikkatini gerektirmektedir.

• **Standardizasyon:** TSE'nin tanımına göre standardizasyon; Mevcut ve potansiyel sorunlar dikkate alınarak, ortak ve tekrar eden durumlar için en uygun düzenin elde edilebilmesi için gerekli açıklamaların oluşturulmasıdır. Bu çerçevede standardizasyon; standartların oluşturulması, yayınlanması ve uygulanmasını içerir (TSE). Standart üretim ile kayıplar azaltılabilmekte, depolama ve taşıma kolaylaşmakta, arz ve talep dengelenmekte, dış ticaret anlaşmazlıkları giderilebilmekte, dış satım gelişmekte ayrıca rekabete olan pozitif etkisiyle ürünlerin karşılaştırılma ve seçim kolaylığı sağlanabilmekte, fiyat ve kalite hileleri azaltılabilmekte ve satış sonrası hizmetlerinde geliştirilmesiyle tüketiciye çok sayıda fayda sağlanmış olacaktır (Ekmeksiz, 2019: 10).

• **Kalite Kontrolü:** Üretilmiş olan bir mamulün ya da hizmetin kullanıma uygun olamamasına neden olacak kusurların önlenmesi, tespit edilmesi ve düzeltilmesine yönelik işlemleri içermektedir (Elevli, 2018: 3). Pazarlama literatürü kaliteyi tüketici tatmini ile açıklamaktadır. “kalite, firmaların; ulusal ve uluslararası pazarlarda hayatlarını sürdürebilmesi, rekabet edebilmesi ve pazar paylarını artırabilmesi için önemli” (Ekmeksiz, 2019: 10) bir faktördür. Kalite ile işletmeler üretimin çeşitli aşamalarında hammadde maliyetini azaltabilecek, mamulün tüketici açısından tatmin edilebilir ve bir seviyede değerlendirilebilmesini sağlayacak, atık ve fire maliyetlerini aşağıya çekebilecek, satış sonrası olumsuzlukları ortadan kaldırarak üretici ve tüketici açısından beklenmeyen

durumların minimize edilmesini sağlayabilecektir.

• **Ambalajlama ve Etiketleme:** Ambalaj; gıda ürününü çevresel etkilerden koruyan, içindeki ürünleri bir araya getirerek, pazarlama işlemlerini kolaylaştıran, tüketiciyi içeriği hakkında bilgilendiren çeşitli malzemelerden yapılmış koruyuculardır (Örücü ve Tavşancı, 2001:4). Bilhassa gıda marketçiliğinde yaşanan gelişme, hükümetlerin insan sağlığı üzerindeki hassasiyetleri ve ambalaj sanayiindeki modern teknoloji kullanımı ambalajlara verilen önemi arttırmıştır. Yani sıra “Tüketicinin gösterişli malzemeye olan talebi ile pazardaki egemenliklerinin ve gelir düzeyinin artması, ürünün farklılaştırılması, raf ömrü ve saklama koşulları gibi bilgilere dikkat edilmesi, ailedeki bireylerin ve özellikle kadınların iş hayatına girmeleri sonucunda alışveriş sürelerinin azalması ambalajlamaya yönelik ilgiyi arttırmıştır” (Ekmeksiz, 2019: 11) Hangi ambalajların hangi biçimlerde kullanılacağı temelde yasalar ve yönetmelikler ile belirlenirken çevre koruma konusundaki bilincin artması, firmaların maliyet düşürmeye yönelik önlemler alması, gösteriş tüketimine yönelik tasarım fikirleri, ürün raf ömrünün artırılması gibi konular ambalaj seçiminde önemli yer tutmaktadır. Benzer şekilde artan tüketici bilincinin yanı sıra yasal düzenlemeler de ürün ve firma hakkında bilgi sunan etiket kullanımını ve etiket içeriğini belirlemektedir.

Son dönemlerdeki araştırmalar; satın alma kararlarında, etiket bilgilerinin önemini göstermektedir. Örneğin; Yeni Zelanda ve Avustralya’da yapılan bir araştırmada tüketicilerin bilinçli bir seçim yapmada etiketlerin önemi vurgulanmıştır (Özgül ve Aksulu, 2006: 2). Günümüzde çevreye karşı daha duyarlı olan tüketiciler için eko-etiket geliştirilmiştir. “Eko-etiketleme esas itibarıyla, tüketicileri hangi ürünlerin çevreye daha az zarar verdiği hususunda uyarmayı amaçlamaktadır. Yani, çevreyle dost ürünlerin, diğerlerinden ayırt edilebilmesi ve belirli bir standart çerçevesinde üretilebilmesi amacıyla

Uluslararası Standardizasyon Örgütü, (ISO) 14000 belgeleriyle, tüketiciler tarafından ekolojiye duyarlı ürünlerin tanımlanması sağlanmıştır (Yücel & Ekmekçiler, 2008: 329). Ayrıca başka bir tür eko-etiketlemeye de negatif eko-etiketleme ismi verilmektedir. Bu etiketleme ile tüketiciye ürünün zararlı yönleri konusunda bilgi verilir. Bu bilgiler, duyarlı tüketiciler vasıtasıyla eko-etiketli ürünlerin pazar paylarını artacaktır. Ancak eko-etiketi alabilmek için üretici yüksek bedel ödemekte bu da tüketiciye yansımaktadır. Yine de bu ürünlerin pazar payları daha da arttırılabilirse bu sorunda ortadan kalkabilecektir (Alagöz, 2007: 3).

Üretici işletmeler açısından etiket, ürünün satışına fayda sağlaması ve tüketicinin bilgilendirilebilmesi açısından çok önemlidir. Etiket üzerinde yer alan bilgiler, satın alma kararlarında yararlanılabilecek önemli bir bilgi kaynağıdır. İşletmeler bu etiketler sayesinde ürünün tüketicisine doğru ve aynı zamanda kullanımına yönelik yararlı bilgi verebilecektir. Bu nedenle pazarlama açısından önemli bir konudur. Standartlara uygun etiketleme ile tüketici sağlığı korunmuş olacak, hatalı anlamalar ortadan kaldırılacak, suiistimaller bertaraf edilebilecek aynı zamanda firmalar arasındaki rekabet düzenlenmiş olacaktır (Özgül ve Aksulu, 2006: 2).

• **Kalite Yönetim Sistemleri:** Pazarlama açısından müşteri tatmini ile açıklanabilen kalite teknik yaklaşımın gereksinimleri karşılamaya yönelik ürün karakteristiklerini tanımlamaktadır. Sunulan mal ve hizmetlerin hedeflenen özellikleri karşılanması ile tüketiciye güven verilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımın ortaya konan kalite güvenliği: “hammadde ve mamulün yürürlükteki standartlara uygunluğu, işletme araç-gereçlerinin tasarımı, üretim süreç hattının düzenlenmesi, ürünün raf ömründe etkili olan ambalajlama, depolama ve dağıtım kanallarını da kapsayan bir faaliyetler dizisidir. Bu uygulamalar arasında; “Kritik Kontrol Noktaları Risk Analiz Sistemi (HACCP)”, “İyi Üretim Uygulamaları Sistemi (GMP)”, “Engeller Teknolojisi (HT)”, “Belirleyici

Mikrobiyoloji Uygulamaları (PM), ISO 9000, ISO 22000” önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ürünün dizaynında HT, proses kontrolünde HACCP, proses geliştirmede PM gıdaların kalite güvenliğinde üç temel standart olarak görülmektedir (Erkan vd., 2008: 94).

3. TÜRKİYE’DE TARIMSAL ÜRÜNLERİN PAZARLAMA KANALLARI VE TUTUNDURMA KARMASI

Ülkemizdeki firmaların önemli bir bölümünün KOBİ niteliğinde olması ve hayvansal üretim ile birlikte genellikle bitkisel üretiminde birlikte yapıyor olması sebebiyle üretilen ya da satın alınan canlı varlıklar üretim yerinde ya da çevresindeki pazarlarda satılmaktadır. Hacimsel olarak küçüklük nedeniyle pazarlama organizasyonu niteliği olmayan yerlerdeki satışın oldukça yoğun olmasına sebep olmaktadır. Kırmızı et pazarlanmasında da çok miktarda aracı işletme bulunmaktadır. Piliç etinde, sözleşmeli üretim sebebiyle pazarlama faaliyetlerinin büyük çoğunluğu, kombine entegre firmalarına aittir. Üretilen sütün önemli bir bölümü mandıralarda işlem görmektedir. DPT verileri, süt sanayindeki işletmelerin büyük bir bölümünün özel sektörde olduğunu göstermektedir. Yumurta ve balcılıkla uğraşanlar ise ürünlerini, ya direkt olarak çiftliğinde tüketiciye vermekte ya da tüccar işletmelere satmaktadırlar. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasına aşağıdaki araçlardan yararlanılmaktadır (Emeksiz vd., 2019: 6-15 arasından derlenmiştir);

• **Geleneksel Araçlar:** Bu araçlar; reklam faaliyetlerinde kullanılan hemen her tür iletişim araçlarını ve kamusal hizmet duyurularını içermektedir. Bu iletişim araçları kullanılarak tüketiciye ulaşabilmek, onları bilgi sahibi yapabilmek ve sadakat duygusunu arttırabilmek gibi hedefler çerçevesinde amaçlara ulaşmaya çalışılmaktadır. Tarımsal ürün pazarlanmasında çoğunlukla basılı yayım araçları kullanılmaktadır.

• **Geçerli Araçlar:** Geçerli araçlar; şöhret cirosu, pazarlama temsilcisi, açık ev, konuşma, sunumlar ve slayt gösterilerinden müteşekkildir. Firmanın hedeflemiş olduğu müşterilere tanıtımını gerçekleştirebilmek için pazarlama temsilcilerinden, çeşitli sunumlardan, ilgili kesimlere açık ve net davranmayı hedefleyen açık ev gibi araçlardan faydalanılmaktadır. Bu şekilde müşteriler ile birebir iş birliğini temin edecek metotlar uygulanmaktadır. Tarafların tepkilerini anlayabilmek için bu araçlarla, işletme açısından daha doğru bilgilerin sağlanması da muhtemeldir.

• **İnternet Araçları:** Günümüzde elektronik ticaretin gelişmesiyle, internet araçlarının bilhassa gelişmiş ekonomilerin ticari faaliyetlerinde yararlandığı görülmektedir. Bu araçlar arasında; elektronik bülten tahtası, elektronik gazeteler, e-mail, diğer web sitelerine bağlantı, hizmet listesi ve internet siteleri yer almaktadır.

Pazarlamada kullanılan araçların sınıflandırılmasındaki tutundurma karması elemanları ise şu şekildedir (Emeksiz vd. 2019: 17);

✓ **Reklam Karması:** Gazete gibi basılı televizyon gibi sözel yayın araçları, doğrudan posta, açık ortam reklamları, ortak reklamların tamamı reklam karması elemanları arasında yer almaktadır.

Ayrıca yukarıda yer alan mecralardan farklı olarak internet üzerinden web sayfaları aracılığı ile gerçekleştirilen reklam faaliyetlerini içeren sanal pazarlama karması kavramı eklenmiştir. Efthymios Constantinides; sanal pazarlama karması olarak **scope** (kapsam), **site** (web sitesi), **synergy** (birliktelik) ve **system** (sistem) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan 4s modelini geliştirmiştir. Buna göre sanal pazarlama karması öğeleri fırsat, site, birliktelik ve sistemden oluşmaktadır (Yurdakul ve Kiracı, 2008: 166).

✓ **Kişisel Satış Karması:** Belirli bir satışın gerçekleştirilmesi amacıyla bireysel konuşma ve satış çabalarını içermektedir. Başka bir ifadeyle; piyasada bilinen bir

işletmenin pazarlama çabalarının, kişiler tarafından yüz yüze gerçekleştirilmesine yarayan, ikna temelli iletişim ve tutundurma faaliyetlerinin tamamı kişisel satış olarak tanımlanabilir (Tosun, 2014: 408).

Tüketicilere ve araçlara gerçekleştirilen kişisel iletişim, satış elemanının seçimi ve bu elemanların eğitimi, ödemeler ve satış bölgeleri gibi kavramlar bu karmanın içinde yer almaktadır.

✓ **Halkla İlişkiler Karması:** Halka ilişkilerin öneminden yola çıkarak yazarlar, halkla ilişkilerin pazarlama amacını gerçekleştirmeye yardım eden bir araç olduğunu ileri sürerek pazarlama içinde yer alması gerektiğini öne sürmektedirler. Ship ve Delozier, halkla ilişkiler faaliyetlerini diğer tutundurma karması unsurları olan, reklam, kişisel satış ve satış geliştirmeye yardımcı olan faaliyetler olarak belirtirken Phillip Kotler halka ilişkiler ve pazarlamanın iki ayrı disiplin olduğunu ancak halkla ilişkilerin pazarlama fonksiyonunun kontrolünde kullanılması gerektiğini söylemişlerdir (Yolaç, 2004: 193).

Bu karmanın içinde, basınla ilişkiler, çeşitli haberler, kurumsal kimlik ve reklam, duyuru, konuşmalar, editörlükler yer almaktadır.

✓ **Satış Tutundurma Karması:** Satış Tutundurma Ajansları Konseyi'ne göre satış tutundurma; "üretilen ya da satılan ürün/hizmet için, işletmeler tarafından tüketiciler üzerinde sayısal bir eylem ya da tepki oluşturmak üzere satışa yönelik teşvikler sunan pazarlama iletişimi aracı" olarak tanımlanmaktadır (Oyman, 2004: 56) Tanıma göre; kişisel satış faaliyetlerinin aksine genellikle süreklilik göstermeyen, kısa dönemli ve tüketici/müşteriler için ek değer yaratarak, pazara nüfusu arttıran, pazar geliştirmeyi destekleyen, kapasite kullanımını maksimize eden ve pazarlama programını farklılaştıran faaliyetlerin tümünü içermektedir (Oyman, 2004: 57).

Bu faaliyetler arasında kuponlar verme, müşteriye demo ürünler sunma, fuar ve

sergiler düzenleme, yarışmalar ve çekilişler yapmak, satış noktaları oluşturmak, indirimler ve primler oluşturma ve para iadeleri gibi eylemler yer almaktadır.

2- PAZARLAMA AÇISINDAN TARIMSAL PAZARLAMA MUHASEBESİNİN ÖNEMİ

Bir işletmenin belli bir mali dönemine ait olan muhasebe kayıtları, dönem içinde işletmede hangi mali işlemlerin yapıldığı ve bunların sonuçlarına ait bilgileri kullanıcılarına vermektedir. Ancak finansal muhasebe tek başına; tarım işletmelerinin, tarımsal faaliyetlerine yönelik üretim ve politikalarının oluşturulması konusunda yeterli bilgi vermeyecektir. Bu nedenle finansal, maliyet ve yönetim muhasebesi olmak üzere üçlü bir ayrıma tutulmaktadır ki tarım muhasebesi muhasebenin bu üç boyutundan da etkin biçimde yararlanmaktadır. Tarım muhasebesini, sektörel muhasebe içinde değerlendirmek gereklidir. Dolayısıyla bir büyük başın yavrulamasından, düşük rekoltenin sonuçlarına, teşviklerden desteklere kadar kendisine has birçok durumu da içinde barındırmaktadır.

Tarıma yönelik elde edilen veriler, üretim faktörlerin etkinliğinin ölçümlenebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Haliyle işlemlere ait kayıtlar olmazsa veri elde edilemez ya da doğruluğu üzerinde tartışmalar oluşur. Bilhassa tarımsal işletmelerde gerçekleştirilen üretim faaliyetleri çoğunlukla, birçok çeşidi içeren biyolojik nitelikler taşımaları sebebiyle de karmaşık bir yapıda bulunmaktadır. Bu nedenle, verilerin doğruluğu, diğer işletmelere kıyasla tarımsal faaliyet gösteren işletmelerde çok daha önemli olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, tarım işletmelerinin belirledikleri amaçlara ve kararlara ulaşabilmeleri için temel işlevlerini başarıyla yerine getirmelerini sağlayacak en önemli kaynağın muhasebe kayıtları tutularak veri sisteminin oluşturulması olduğu görülebilir (Fidan, 2018: 92).

Tarım muhasebesi, tarım işletmelerinin faaliyetinden doğan finansal işlem ve olayları kaydeden, daha sonra bu kayıtları amaca uygun şekilde özetleyen, analiz eden ve bunlardan faydalı sonuçlar çıkaran bir muhasebe dalıdır. Tarım sektörünün giderek artan stratejik önemi, tarımsal faaliyetlere ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemelerin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla farklı ülkelerde faaliyet gösteren tarım işletmelerinin muhasebe uygulamalarında birlik sağlamak amacıyla 01.01.2003 tarihinde 41 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS/IAS 41) yürürlüğe girmiştir (Kıllı ve Hatunoğlu, 2016: 2). *(Ülkemizde buna bağlı olarak 2006 yılında TMSK tarafından 41 nolu "Türkiye Muhasebe Standardı" yayınlanmıştır)*. Tarım muhasebesine ait bu amaçların yanı sıra başka amaçlarından da söz edebilmek mümkündür (Tokay ve Deran, 2011: 42);

- İşletmenin yıllar itibarıyla finansal durumundaki farklılaşmaların takip edilmesi,
- İşletmenin çeşitli performans alanlarının izlenebilmesi,
- Vergiye esas matrahın hesaplanması,
- Tarımsal faaliyet karının işletme ortakları arasında adil bir şekilde paylaşılmasını sağlayabilmek,
- İleriye yönelik plan ve bütçelerin hazırlanmasını sağlayabilmek,
- Tarım politikası konusunda hükümetlere bilgiler aktarabilmek,
- Kredi kurumlarını finansal durumumla ilgili bilgileri sağlamak,
- Eğitim ve araştırma hizmetlerindeki ilgili kişi ve kuruluşlara bilgi sağlamak,
- Tarımsal teşviklere ve desteklere temel olacak bilgileri vermek,
- Ürün fiyat politikalarının belirlenmesine yardımcı olmak,
- İşçi ücretlerinin tespiti için bilgi sağlamak,
- En uygun ürün bileşimleri hususunda işletmecilere yardımcı olmak,

- İşçi ve yöneticilerinin performans değerlemelerine yardımcı olmak,
- Üretim yerlerindeki verimliliklerin hesaplanması hususunda katkılar sağlamak,
- İşletmeye ait olan veya olmayan bazı varlıkların kiralanması ya da satın alınması konusunda işletmecilere bilgi sağlayabilmek.

5. TARIMSAL İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

5488 sayılı Tarım Kanun’da “*Tarım işletmesi: Üretim faktörlerini kullanarak; bitkisel ve/veya hayvansal ve/veya su ürünlerinin üretimi için tarımsal faaliyet yapan veya söz konusu tarımsal faaliyete ilave olarak işleme, depolama, muhafaza ve pazarlamaya yönelik faaliyetlerde bulunan işletme*” diye tanımlanmaktadır. Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 41 Tarımsal Faaliyet Standardı ise tarımsal faaliyeti şu şekilde tanımlanmıştır; “*Satışa veya geri dönüştürülmeye konu canlı varlıkların tarımsal ürünlere veya farklı canlı varlıklara dönüştürülmesi hasat işlemlerinin bir işletme tarafından yönetimidir*” (TMS 41, madde 5). Gelir vergisi Kanun’ a (GVK) baktığımızda ise daha kapsamlı bir tanımlama yapılmıştır. GVK göre “*Tarımsal faaliyet; arazide, deniz göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veyahut doğrudan doğruya tabiatan istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlamasını, avcılarını ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya mahsullerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder*” (GVK, madde 52).

Tarım muhasebesinin kendisine has bazı özellikleri bulunmaktadır (Aktuğlu, 1984: 42-43; Gökgöz, 2013: 16-17; Sönmez, 2006: 32-36);

- Tarım işletmelerinde birleşik maliyet hesaplaması yapmak gerekir. Çünkü işletmede bulunan hayvanlardan tek yönlü değil çeşitli şekillerde faydalanılmaktadır.

- Tarım işletmelerinde aile fertleri üretim faaliyetlerinde bizzat çalışmaktadır. Bu nedenle işletmede kullanılan işgücünün hesaplanması ve üretim hesaplarına dağıtımında sorunlar yaşanmaktadır.

- Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunda çiftçi ve ailesi işçi olarak çalıştıkları için üretilen ürünlerin bir kısmını tüketirler. Böyle bir durumda yapılan öz tüketim belirlenmezse elde edilen kazancın tam ve doğru hesaplanması mümkün olmayacaktır.

- Özellikle küçük ve orta büyüklükteki tarım işletmelerinde yürütülen işlemlere ait belgelerin temin edilmesi ve güvenilirliği konusunda sorunlar mevcuttur.

- Bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerini bir arada yürüten tarım işletmelerinde bir faaliyetten elde edilen ürün diğer alanda hammadde ve malzeme olabilmektedir.

- Hayvancılık işletmelerinde hayvanların sabit mi yoksa döner değere mi sahip olduğunun saptanmasında güçlükler söz konusudur.

Aşağıda yer alan örnekler ve açıklamalar tarım muhasebesinin ayırt edici özelliklerine yönelik olarak verilmiştir;

Türkiye’ de muhasebe kayıtlarının nasıl uygulanacağını belirleyen iki otorite söz konusudur. Bunlardan birincisi vergi otoritesi ikincisi ise muhasebe otoritesidir (Gökgöz, 2013: 24). TMS 41 standardı ve VUK’na bakıldığında muhasebe uygulamalarına ilişkin olarak değişik esasları benimsedikleri görülmektedir (Özulucan ve Deran, 2008:3). Büyükbaş canlı varlıklar elde tutuldukları süre boyunca doğma, büyüme, olgunlaşma ve ölme gibi biyolojik değişim özelliklerine sahip oldukları için TDHP’nda yer alan diğer varlıklardan ayrı bir grup da izlenmesi gerekmektedir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 272). KGK tarafından yayınlanan Taslak hesap planında “Canlı Varlıklar” ile ilgili hesap grupları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Tablo 1: Taslak Hesap Planında Canlı Varlıkların İzlendiği Hesap Grupları (KGK, 2018)

1. DÖNEN VARLIKLAR
17 CANLI VARLIKLAR
170 TARLA BİTKİLERİ
171 BAĞÇE BİTKİLERİ
172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR
173 KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR
174 KANATLI HAYVANLAR
175 SU ÜRÜNLERİ VE DİĞER CANLI VARLIKLAR
176 CANLI VARLIKLAR DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)
-
-
-
2. DURAN VARLIKLAR
27 CANLI VARLIKLAR
270 TARLA BİTKİLERİ
271 AĞAÇLAR
272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR
273 KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR
274 KANATLI HAYVANLAR
275 SU ÜRÜNLERİ VE DİĞER CANLI VARLIKLAR
276 CANLI VARLIKLAR DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)
277 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)
278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI
279 VERİLEN AVANSLAR

Büyükbaş canlı varlıklar genelde; Besilik büyükbaş hayvanlar, ürün veren (sağmal hayvanlar) büyükbaş hayvanlar, damızlık büyükbaş hayvanlar, yetişmekte olan büyükbaş hayvanlar olmak üzere dört grupta değerlendirilebilir (İçöz, 2015: 1232). Bir yıldan daha kısa sürede işletmede tutulması düşünülen büyükbaş canlı varlıkların dönen varlıklar grubunda izlenmesi gerekmektedir. Bir yıldan daha uzun süre elde tutulması düşünülen büyükbaş hayvanların ise duran varlıklar hesap grubunda izlenmesi daha uygun olacaktır (Taştan, 2013: 111). “172 Büyükbaş Hayvanlar” hesabında; kasaplık et üretimi için elde tutulan büyükbaş hayvanlar veya işlenmek (sucuk, sosis v.b.) amacıyla yetiştirilen hayvanlar ile besiye alınarak bir faaliyet döneminden daha kısa sürede elde tutulup satılacak olan hayvanlar izlenir. (Özulucan ve Deran, 2008: 10).

Besilik Büyükbaş Hayvanlar
(Dönen Varlıklar)

Sağmal Büyükbaş Hayvanlar
(Duran Varlıklar)

Damızlık Büyükbaş Hayvanlar
(Duran Varlıklar)

TMS 41 standardı normal şartlarda bir canlı varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir şekilde ölçülebileceğini varsaymakta ancak canlı varlıkların gerçeğe uygun değerinin güvenilir şekilde ölçülceğini varsaymak, her şartta mümkün olamamaktadır. Bu durum aşağıdaki gibi formüleleştirilebilir (Yanık ve Özerhan, 2010: 785);

İlk muhasebeleştirme dönemi sonundaki maliyet değeri;

5.1. Büyükbaş Canlı Varlıkların Aktifleştirilmesi ve Değerlemesi

Canlı varlığın muhasebe kayıtlarına alınması TMS 41’de belirlenmiştir (TMS 41, madde 10); TMS 41 standardı büyükbaş canlı varlıkların gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmesini benimsemiştir (TMS 41, madde 12). Bunun nedeni biyolojik dönüşüm özelliği sonucunda ortaya çıkan değişiklikleri en iyi yansıtmadır (Tuğay, 2013: 150). Kısaca canlı varlığın ilk muhasebeleştirildikleri tarih ve sonraki değerlemelerde gerçeğe uygun değerden tahmini satış maliyetleri düşüldükten sonra kalan tutar ile değerlendirilir (TMS 41, md. 12).

Örnek: İşletmenin aktifinde bulunan inek, 01.01.2020 tarihinde doğum yapmıştır. Buzağuların pazarındaki fiyatı 1.000 TL’dir. Hayvan pazarına ulaşım için nakliye+komisyon bedeli 100+50 TL dir. Buzağının piyasa değeri: 1.000 TL, Satış maliyeti: 100 TL Nakliye + 50 TL Komisyon = 150 TL ise gerçeğe uygun değer: 1.000 - 150= 850.- TL’dir.

272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	850	
272.03 Taşıyıcı Büyükbaş Hayvanlar		
643 ESAS FAALİYETLERDE DEĞERLEME ARTIŞLARI		850
643.01 Olgunlaşmamış Büyükbaş Hay. Değer A-		

TMS 41 standardı normal şartlarda bir canlı varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir şekilde ölçülebileceğini varsaymakta ancak canlı varlıkların gerçeğe uygun değerinin güvenilir şekilde ölçüleceği varsaymak, her şartta mümkün olamamaktadır. Bu durum aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Yanık ve Özerhan, 2010: 785);

İlk muhasebeleştirme dönemi sonundaki maliyet değeri

(-) İlk muhasebeleştirme dönemi sonundaki birikmiş amortisman
(-) İlk muhasebeleştirme dönemi sonundaki birikmiş değer düşüklüğü.karşılığı

Örnek: İşletmenin 100 baş hayvanı bulunmaktadır. Bu hayvanların maliyet değeri 500.000 TL'dir. Ayrılan amortisman tutarı 50.000 TL'dir. 2018 yılı dönem sonundan itibaren büyükbaş hayvanların gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde belirlenmemiştir. Bu durumda işletme canlı varlıklara ilişkin maliyet değeri;

Büyükbaş Hayvanların Maliyet Değeri:
500.000 TL
Büyükbaş Hayvanların Bir. Amor. Tutarı:
(50.000) TL
Büyükbaş Hayvanların Bir. Değ. Düş. Kar.:
(-----) TL
Mevcut Hayvanların 2018 Yıl Sonu Değeri:
450.000 TL'dir.

5.2. Tarımsal Devlet Teşvikleri (Gerçeğe Uygun Değerle Değerleme)

Canlı varlıklara ilişkin devlet teşviklerinin muhasebeleştirme işlemleri, devlet teşviklerinin koşullu olup olmamasına göre ayrılmıştır.

• **Koşullu Devlet Teşvikleri:**TMS 41'in 35. maddesine göre gerçeğe uygun değerle ölçülen canlı varlıklara ilişkin koşullu yapılan devlet teşvikleri, ilgili işletmenin belirli bir tarımsal faaliyette bulunmaması da dahil olmak üzere istenen şartları yerine getirmesi durumunda kâr veya zararda muhasebeleştirilir (Tuncez, 2011: 143).

102 BANKALAR	37.500	
644 ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER ÇEŞİTLİ GELİR VE KAZANÇLAR		37.500
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		
649.01 Devlet Teşvik Gelirleri		

2020 yılında korunga hasadı yapıldığında bir yıllık teşvik tutarı gelir olarak yazılacaktır. Aynı kayıt işlemi her yıl ürün hasat edildiğinde 2021, 2022 yıllarında da yapılmalıdır. İkinci yıla ait teşvik tutarı kısa vadeli hale geldiğinde 482 borçlanırken 382 alacaklanır.

• **Koşulsuz Devlet Teşvikleri:** TMS 41'in 34. maddesi uyarınca, gerçeğe uygun değerle ölçülen canlı varlıklara ilişkin

devlet teşviklerinin ancak tahsil edilebilir duruma gelmesi halinde kâr ya da zararda muhasebeleştirilebilir.

Örnek: İşletmede 150 adet besilik sığır yetiştirilmektedir. Bakanlık desteklemesinden yararlanılarak alınan hayvan başına 250 TL teşvik tutarı banka hesabına yatırılmıştır. Kazanç ya 644 yada 649 da gösterilecektir.

102 BANKALAR	150.000	
382 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ		50.000
482 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ		100.000

Örnek: Sığır besi faaliyeti ile uğraşan işletmenin arazisi üzerinde 3 yıllık korunga üretimi için 1000 dekarlık korunga ekimi taahhüt edilmiş, üreticiye dekar başına 90 TL/yıl destekleme primi ödenmiştir. Alınan teşvik tutarı şu şekilde hesaplanacaktır;

Yıllık teşvik tutarı = 1000 dekar x
50 TL = 50.000 TL
3 Yıllık teşvik tutarı = 3 yıl x
50.000 TL = 150.000 TL

Ancak besi işletmesi 3 yıllık korunga hasadı üretiminden vazgeçerse, üretim yapmadığı yıllara ait teşvik bedelini yasal faizi ile birlikte geri ödemek zorundadır. Örneğin, işletme 2020 yılında korunga üretiminden vazgeçmesi halinde iki yıllık teşvik tutarına ilave olarak 4.000 liralık yasal faizi ödemesi ile ilgili kayıt aşağıdaki gibi olacaktır.

382 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ	50.000	
644 ESAS FAAL. DIĞ. ÇEŞİTLİ GEL.VE KAZANÇLAR		50.000
644.01 Devlet Teşvik Gelirleri		
482 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ	50.000	
382 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ		50.000
382 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ	50.000	
482 ALINAN DEVLET TEŞVİKLERİ	50.000	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	4.000	
102 BANKALAR		104.000

5.3. Tarımsal Devlet Teşvikleri (Maliyet Değeriyle Değerleme)

TMS 41, hayvanların gerçeğe uygun değer ile değerlendirmesini belirtmektedir. Buna rağmen hayvanların gerçeğe uygun değeri doğru bir biçimde ölçülemez isemaliyetinden birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü karşılıklarının düşülmesi suretiyle ölçülen canlı varlıklara TMS 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması standardı

hükümleri uygulanmalıdır (TMS 41, md. 37).

Örnek: İşletme 20.000 liralık gübreleme sistemini, Bakanlığın destekleme çerçevesinde satın almıştır. Destek programına göre alımlarda %50 oranında hibe verilmektedir. Gerçeğe uygun değeri doğru biçimde ölçülemeyen ekipman için alınan hibe bedeli, TMS 20'ye göre muhasebeleştirilecektir. (KDV ihmal edilmiştir). Alınan hibe gelir yaklaşımına göre kayıt edildiğinde 644 borçlandırılır.

253 TESİS MAKİNA VE CİHAZLAR	20.000	
100 KASA		20.000
102 BANKALAR	20.000	
546 YEDEKLERDE İZLENEN DEVLET TEŞVİK GEL.		20.000
102 BANKALAR	10.000	
644 ESAS FAAL. DIĞ. ÇEŞİTLİ GEL. VE KAZANÇLAR		10.000

5.4. Canlı Varlık Olarak Alınıp Canlı Varlık Olarak Satılan Büyükbaş Hayvanlar

Bir tarım işletmesi sadece büyükbaş hayvan alım ve satım faaliyeti gerçekleştiriyorsa satış işlemi normal ticari işletmeler gibidir.

Örnek: İşletme kısa vadede satmak üzere, bir işletmeden 10 Adet sığır satın almıştır. Sığırların tanesi % 8 KDV hariç 4.000 TL olup ödeme banka havalesi ile yapılmıştır. Büyükbaş hayvanlar teslim alınmış, nakliye firmasına 5.000 TL fatura düzenlenmiştir.

172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	40.000	
172.01 Sığırlar		
191 İNDİRİLECEK KDV	3.200	
102 BANKALAR		43.200
172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	5.000	
172.01 Sığırlar		
191 İNDİRİLECEK KDV	900	
329 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR		5.900

5.5. Yarımamul Olarak Satın Alınan ve Canlı Varlık Olarak Satılan Büyükbaş Hayvanlar

Canlı varlıklar satın aldıkları zaman 172 nolu hesapta aktifleştirilir. Ancak, söz konusu büyükbaş hayvanlar tamamlanmamış, diğer ifade ile yarı mamul olması nedeniyle sonrasinda hayvanlarla alakalı yapılan giderler 710, 720 ve 730 hesaplarında kayıt altına alınır.

Örnek: İşletme, 10 adet danayı birimi % 8 KDV hariç 3.000 TL' den çek karşılığı

satın almıştır. Satın alma tarihinden dönemsonuna kadar danalar ile ilgili gerçekleşen giderler ilgili hesaplara aktarılmıştır. (İlk iki yevmiye kaydı satınalmayı göstermektedir.) Dönem sonunda büyükbaş hayvanların gerçeğe uygun değeri 6.000 TL olarak belirlenmiştir. Bu durumda 10 adet dananın gerçeğe uygun değeri 60.000 TL olarak hesaplanır. 172 Büyükbaş Hayvanlar Hesabının borç kalanı 46.000 TL (30.000+ 16.000= 46.000) olduğuna göre

172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR 172.02 Danalar	30.000	
191 İNDİRİLECEK KDV 103 VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ	2.400	5.900
172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR 172.02 Danalar	16.000	
711 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME YANSITMA		6.000
721 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ YANSITMA		3.000
731 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ YANSITMA		7.000
172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR 172.02 Danalar	14.000	
643 TARIMSAL FAALİYET DEĞERLEME ARTIŞLARI		14.000

“643 Tarımsal Faaliyetlerde Değerleme Artışları” hesabına 60.000 - 46.000= 14.000 TL değer artışı olarak kayıt edilmesi gerekir. Bu durumda 172 nolu hesap 14.000.-TL borçlandırılırken 643 alacaklandırılır.

Son olarak... İşletmenin sahip olduğu danaların belirli bir olgunluğa eriştikten sonra satılmasına karar verilmiştir. Hhayvanların tanesi %8 KDV hariç 8.000 TL’ye çek karşılığı satılmıştır. 2020 yılı içerisinde 710 İlk Madde Malzeme

hesabında 4.000 TL, 720 Direkt işçilik Gideri hesabında 2.000 TL ve 730 Genel Yönetim Gideri Hesabında 5.000 TL birikmiştir. 2019 yılı sonunda varlıkların değeri 60.000 TL olarak hesaplanmıştı. 2020 yılı içerisinde varlıkların maliyetine 11.000 TL eklendiğinde satışların maliyeti 71.000 TL olacaktır. Bu durumda 172 nolu hesap 11.000.-TL borçlandırılırken yansıtma hesapları alacaklandırılır ve en son yevmiye ile 620 nolu mamulş maliyeti hesabı 30.000.-TL borçlandırılır.

172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR 172.02 Danalar	11.000	
711 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME YANSITMA		4.000
721 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ YANSITMA		2.000
731 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ YANSITMA		5.000
620 SATILAN MAMUL MALİYETİ 172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR 172.02 Danalar	30.000	5.900

5.6. İşletmede Doğan, Büyüyen ve Bir Yıl İçinde Satılan Büyükbaş Canlı Varlıklar

Buzağılara doğum sonrası belirlenen gerçeğe uygun değeri, süreç içinde meydana gelen değer artışları ve büyüyüp belli bir olgunluğa erişinceye kadar yapılan tüm harcama tutarları 278 nolu hesapla izlenmelidir. Buzağular belirli bir yaşa

geldikten sonra satılacaksa “Dönen Varlıklar” grubunda izlenir. Fakat damızlık ya da sağmal inek olarak tutulacaksa “Duran Varlıklar” grubunda izlenmelidir (Yılmaz, 2014: 242).

Örnek: İşletmeye ait ineklerden 5 tanesi doğum yapmıştır. Buzağuların gerçeğe uygun değeri 1.000 TL’dir

278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI	5.000	
278.01 Buzağular		
643 TARIMSAL FAALİYET DEĞER ARTIŞLARI		5.000
278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI	6.000	
278.02 Danalar		
711 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME YANSITMA		3.000
721 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ YANSITMA		1.000
731 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ YANSITMA		2.000
278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI	11.000	
278.02 Danalar		
278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI		5.000
278.01 Buzağular		
278 YAPILMAKTA OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI	1.500	
278.02 Danalar		
643 TARIMSAL FAALİYET DEĞER ARTIŞLARI		1.500

(5*1.000=5.000.-TL 278 nolu hesap borçlandırılır). Dönem sonuna kadar buzağular için yapılan harcamalar ilgili hesaplara aktarılmıştır. Yıl sonunda buzağular belli bir büyüklüğe eriştiklerinde “danalar” alt hesabına aktarılmış ve gerçeğe uygun değeri hayvan başına 2.500 TL olarak belirlenmiştir. Dönem sonunda danalar belli bir erişkinliğe ulaştığında danalar alt hesabına aktarılmış ve yıl sonu gerçeğe uygun değerleri tanesi 2.500 TL

olarak tespit edildiğinden 5 buzağıya ait toplam değer 12.500 TL olmuş, değer artışı 12.500 – 11.000= 1.500 TL olarak hesaplanmıştır.

Ertesi yıl 5 buzağı 4.000 TL’den (4.000*5=20.000) çek karşılığı satılmıştır. Ertesi yıl içinde danalar için yapılan harcamalar ilgili hesaplara aktarılmıştır (6.000 TL). Akabinde satılma duruma gelen hayvanlar, ilgili varlık hesabına aktarılır (12.500+6.000=18.500).

278 YAPIL. OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI	6.000	
278.02 Danalar		
711 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME YANSITMA		3.000
721 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ YANSITMA		1.000
731 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ YANSITMA		2.000
172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	18.500	
172.02 Danalar		
278 YAPIL. OLAN CANLI VARLIK YATIRIMLARI		18.500
278.02 Danalar		
101 ALINAN ÇEKLER	21.600	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		20.000
391 HESAPLANAN KDV		1.600

5.7. Duran Varlıklarda İzlenecek Büyükbaş Hayvanlar

Tarım işletmeleri büyükbaş canlı varlıklarından fayda sağlamak amacıyla bir yıldan daha uzun süre ellerinde tutuyorlarsa bu hayvanlar duran varlıklar grubunda yer

almaktadır (KGK, 2018). Duran varlıklarda takip edilecek büyükbaş hayvanlar işletme tarafından satın alınarak elde edilebileceği gibi, işletmenin içinde doğan hayvanların işletmede bırakılması yoluyla edinilebilir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 273).

272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	84.000	
272.03 Sağmal İnekler		
191 İNDİRİLECEK KDV	6.720	
102 BANKALAR		90.720

5.8. İşletme İçinde Yetişen ve Duran Varlık Olarak Kullanılacak Olan Büyükbaş Hayvanlar

Büyükbaş hayvan işletmelerinde damızlık, sağmal vb. amaçlarla kullanılan ineklerin doğurması sonucu dünyaya gelen buzağuların, işletmede hangi amaçla kullanılacağına karar verilene kadar 278 nolu hesapta izlenir. Bu büyükbaş hayvanlar gerekli olgunluğa ulaşıp tarımsal ürün verme düzeyine geldiklerinde işletme içerisinde kullanılacaksa 272 nolu hesapta izlenmeye başlanır (Taştan, 2013: 143-148).

Doğal olarak satış sonunda 620 SATILAN MAMUL MALİYETİ 18.500.-TL borçlandırılacak, 172 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR (172.02 Danalar) 18.500.-TL alacaklandırılacaktır.

Duran Varlıklar grubunda izlenecek olan büyükbaş hayvanlar 272 nolu hesapta kayıt altına alınır. Hayvanlardan gelişimini tamamlayamamış olanlar 278 nolu hesapta izlenmektedir. Aynı zamanda hayvanların satın alınma bedeline, işletmeye getirme (nakliye) maliyetleri de eklenmektedir.

Örnek: 01.01.2020'de sağmal ineklerin tanesi 7.000 TL'den (% 8 KDV hariç) 12 adet satın almıştır. Ödeme havale ile yapılmıştır.

5.9. Büyükbaş Canlı Varlıklarda Değer Azalışları

Büyükbaş hayvanların gerçeğe uygun değerle ile değerlemeleri yapıldığında, doğma, gelişme gibi nedenlere bağlı değer artışları yaşanacağı gibi; hastalık, yaşlılık, ölüm gibi nedenlerle de varlığın değerinde azalışlar yaşanabilmektedir. Büyükbaş hayvanın değerinde sayılan sebeplere bağlı bir değer düşüşü yaşandığında bu durum 653'e borç kaydedilir ve ilgili hesap alacaklanır. Fakat söz konusu canlı varlığın değeri gerçeğe uygun değer yerine maliyet değeri ile belirleniyorsa bu durumda yaşanan değer azalışları 276'ya alacak olarak kaydedilir (Yılmaz, 2014: 246).

Örnek: 09.12.2020 tarihinde, 10 adet sığır hastalığa yakalanmıştır. Hastalık sonrasında sözkonusu büyükbaş hayvanların gerçeğe uygun değerinde 20.000 TL değer düşüklüğü görülmüştür. Ertesi yıl hayvanların hastalıktan kurtulmaları sebebiyle yeniden bir değerlendirme yapılmış ve söz konusu hayvanların değerinde 18.000 TL artış meydana geldiği tespit edilmiştir (İlk iki yevmiye kaydı bu konu ile ilgilidir). Şayet dönem içinde işletmenin aktifinde 7.000 TL değerle kayıtlı bulunan besilik sığırlar salgın hastalık sebebiyle ölmüşler, hayvanların herhangi bir değeri kalmamış ve sigorta imkanları bulunmuyorsa 3. yevmiye kaydı yapılacaktır.

653 TARIMSAL FAALİYETLERDE DEĞERLEME AZALIŞLARI	20.000	
272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR		20.000
272.02 Sığırlar		
272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR	18.000	
272.02 Sığırlar		
643 TARIMSAL FAALİYETLERDE DEĞERLEME ARTIŞLARI		18.000
654 ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER ÇEŞİTLİ GİDER VE ZARARLAR	20.000	
272 BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR		20.000
272.02 Sığırlar		

6. SONUÇ

İnsanoğlu fizyolojik ihtiyaçlarının tamamına yakın bölümünü tarımsal faaliyetler ile karşılamaktadır. Dünya nüfusundaki hızlı artışın yanı sıra ekonomik ve politik nitelikte gelişen birçok olay tarım sektörüne olan gereksinimi ve önemi artırmıştır. Günümüzde tarım sektörü stratejik öneme sahip sektörler arasındadır. Tarım sektörünün giderek artan önemi bu sektörün çoğu zaman devlet destekli olarak işlevselliğinin artırılmasına ve yanı sıra artan girdi ve yatırım maliyetleri nedeniyle ciddi yatırımcıların büyük sermayeler ile girişimde bulunmak suretiyle tarımdaki ölçeksel yapının değişimine sebebiyet vermiş oldukları görülmektedir.

Tarım sektörünün artan önemi ve profesyonelleşen tarım işletmecileri; pazarlama yapısının gittikçe değişimine sebep olmuştur. Bu değişim ile; tarımsal ürünlere yönelik yeni pazarlama stratejilerinin ve medya araçlarının geliştirilmesinin, yanı sıra bu ürünlere bağlı sanayilerde de meydana gelen iyileştirmeler sonucunda ambalajlamadan, paketlemeye ve ürünün sunum tarzlarına kadar çok sayıda inovatif fikrinde doğmasına sebep olmuş, ayrıca markalaşmadan fiyatlama stratejilerine kadar alışılabilen tüm

pazarlama anlayışında de yenilikler getirdiği görülmüştür.

Pazarlamada meydana gelen değişimlerin yanı sıra tarım işletmelerinin giderek artan önemi, tarım muhasebesi alanını muhasebe dünyasına gerekli kılmıştır. Tarımsal işletmelerde meydana gelen çoğu işlem, diğer birçok işletme ile benzerlik göstermesine rağmen bazı yönlerden de kendine has özellikler taşımaktadır. Bu özellikler muhasebe uygulamalarında da bazı zorluklara kısmen de yanlış anlamalara sebep olabilmektedir. Tarımsal faaliyetlerin ana ögesi canlı varlıklardır. Bu varlıklar gelişim dönemleri itibarıyla farklılaşabilmektedirler. Ancak uygulamadaki sistem canlı varlıkların, canlı olma özelliğinden ziyade onları cansız bir varlıkmiş gibi kabul etmektedir. TMS 41 bu nedenle net gerçeğe uygun değer ile değerlemeyi uygun görmüştür. VUK'a göre ise canlı varlıklar maliyet değerleri ile değerlemeye tabi tutulmaktadır. Mevcut Tek düzen muhasebe hesap planına göre, büyükbaş besi hayvanları dönen varlık olarak nitelendirilmektedir. Sonuç olarak büyükbaş besi hayvanların muhasebeleştirme işlemlerinin TMS 41'e göre yapılması daha doğru ve güvenilir olduğu kanaatini taşımaktayız.

KAYNAKÇA

1. 5484 Sayılı Tarım Kanunu.
2. ABDULLAH VE HOSSAİN (2013), A New Cooperative Marketing Strategy for Agricultural Products in Bangladesh, World Review of Business Research, Vol. 3. No. 3. July 2013. Issue. pp. 130 – 144.
3. AKDOĞAN, N., ve SEVİLENGÜL, O., (2007, Kasım-Aralık), "Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum İçin Tek Düzen Hesap Planında Yapılması Gereken Değişiklikler", Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 84, s. 29-70.
4. AKTUĞLU, M. A. (1984), İhtisas Muhasebeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir.
5. ALAGÖZ S. B. (2007), Yeşil Pazarlama ve Eko Etiketleme, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Ocak 2007, sayı: 11.
6. ASOGWA B.C., vd., (2012), Marketing of Agricultural Produce Among Rural Farm Households in Nigeria: The Case of Sorghum Marketing in Benue State, International Journal of Business and Social Science, Vol. 3 No. 13; July 2012.
7. ERKAN, N. vd., (2008), Gıda Sanayisinde Kullanılan Kalite Güvence Sistemleri, Journal of Fisheries Sciences, (2/1): 88-89 (2008).
8. EMEKSİZ, F. vd., (2019), Türkiye'de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama

- Kanalları ve Araçlarının Değerlendirilmesi, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/7968ad196a5085f_ek.pdf, (Erişim Tarihi: 17/12/2019).
9. ELEVLİ S., (2018), END304 Kalite Kontrol, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü Ders Notları, Temmuz-2018.
  10. FİDAN H., (2018), Tarım Muhasebesinin Tanımı, Önemi ve Amaçları, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2018(4).
  11. GÖKGÖZ, A. (2013), Tarımsal Faaliyet Muhasebesi, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
  12. GVK, Madde 52.
  13. İÇÖZ, A., (2015), "TMS 41 Çerçevesinde Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinde Karşılaşılan Sorunlara Öneriler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 41, s. 1307-9581.
  14. KGK, (2018, Aralık 25), "Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı", <http://www.kgk.gov.tr/ContentAssingmentDetail/2530/Finansal-Raporlama-Standartlar%C4%B1na-Uygun-Hesap-Plan%C4%B1-Tasla%C4%9F%C4%B1> Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2019.
  15. KILLI M., Hatunoğlu Z., (2016), Dünyada ve Türkiye’de Tarım Muhasebesi Yazımına Tarihsel Bir Bakış, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2016(3-1).
  16. ÖRÜCÜ E., Tavşancı S. (2001), Gıda Ürünlerinde Tüketicilerin Satın alma Eğilimini Etkileyen Faktörler ve Ambalajlama, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Bahar 2001, Sayı:3.
  17. ÖZGÜL E. ve Aksulu İ. (2006), Ambalajlı Gıda Ürünlerinde Tüketicilerin Etiket Duyarlılığındaki Gelişmeler, Ege Akademik Bakış Dergisi, 6/1.
  18. ÖZULUCAN, A. ve Deran, A. (2008), "41 Nolu Türkiye Muhasebe Standardı, Vergi Usul Kanunu ve Tek Düzen Hesap Planı Açısından Küçük ve Büyükbaş Canlı Varlıkların Muhasebeleştirilmesi ve Değerleme İşleminde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 25, s. 1-22.
  19. TAŞTAN, H. (2013). Büyükbaş Canlı Varlık İşletmelerinde Muhasebe Düzeni (Uygulamalı Örnekli, TMS/TFRS - VUK/MSUGT Karşılatırmalı), DetayYayıncılık, Ankara.
  20. TOKAY S.H. ve DERAN A. (2011), Tarım Sektöründe ve Tarım Sektörünün Önemli Bir Alt Dalı Olan Meyve Bahçesi İşletmelerinde Muhasebenin Gereği, Belge ve Defter Düzeni, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1
  21. TUĞAY, O. (2015), Tarımsal Faaliyetlere Yönelik Devlet Teşvikleri ve Muhasebeleştirilmesi, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
  22. TUNCEZ, H. A. (2011), Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinin Türkiye Muhasebe Standardı-41 Çerçevesinde İncelenmesi: Bir Tarım İşletmesinde Örnek Uygulama, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
  23. TMS41, Madde 5, 10, 12, 37.
  24. TOSUN, Babür N. (2014), Marka Yönetimi, Beta Basım ve Yayım, İstanbul.
  25. SÖNMEZ, F. (2006), Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesi, Altın Nokta Basın Yayın Dağıtım, İzmir.
  26. YANIK, S. ve ÖZERHAN, Y. (2010), TMS-TFRS Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı, TÜRMOB Yayınları, Yayın No: 377, Ankara.
  27. YILMAZ, E. (2014), "TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı Kapsamında Büyükbaş Canlı Varlıkların Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi", Yönetim ve

- Ekonomi Araştırma Dergisi, Cilt: 1, Sayı :22, s. 232-248.
28. YÜCEL, M. ve EKMEKSİZ Ü.S., (2008), Çevre Dostu Ürün Kavramına Bütünsel Bir Yaklaşım: Temiz Üretim Sistemi, Eko-Etiket, Yeşil Pazarlama, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.7/26, Güz-2008.
29. YOLAÇ G., (2004), Bütünleşik Pazarlama İletişimi ve Pazarlama, Halkla İlişkiler, Öneri, Cilt: 6, Sayı:22, Haziran 2004.
30. YURDAKUL M. ve KIRACI H. (2008), Sanal Pazarlama Karması Bileşimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2.
31. www.ontario.ca, Farm Products Marketing Act, 12/12/2019).
32. www.tse.org.tr/Icerik?ID=2900, Standardizasyon, 02/03/2020).

ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL MUHALEFET DAVRANIŞINA ETKİSİ: EĞİTİM ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE PERCEPTION ON ORGANIZATIONAL OPPOSITION BEHAVIOR: A RESEARCH ON EDUCATIONAL STAFF

Ahmet YILDIRIM*

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, ahmet.yildirim@sdu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1208-071X

ÖZ

Örgütsel adalet çalışanların, örgüt politikalarını, kararları ve uygulamalarını onaylayıp onaylamadıklarının değerlendirilmesidir. Örgütsel muhalefet, uyuşmazlıkların ya da farklı fikirlerin ifadesi olarak olumsuz bir anlam barındırır da önemli bir örgütsel iletişim davranışıdır. Örgütlerde muhalefet davranışı örgütlerin gelişimi için çok değerli katkılar sağlamaktadır. Bu anlamda bir örgütsel iletişim ve geribildirim yöntemi olan muhalefet sayesinde, örgütler eksik yanlarını geliştirebilecek ve yanlışlarını da düzeltebilecektir. Bu bağlamda örgütsel düzeyde adaletsiz uygulamaların sorgulanması ve düzeltilmesi boyutunda örgütsel muhalefet etkili bir geribildirim rolü oynamaktadır.

Araştırmanın evrenini, Isparta il merkezinde bulunan Anadolu Liselerinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Isparta Milli Eğitim Müdürlüğünden elde edilen verilere göre Isparta İl Merkezindeki Anadolu Liselerinde farklı branşlarda 581 öğretmen görev yapmaktadır. Öğretmenlerin tümüne anket formları ulaştırılmıştır ve geri dönen ve analize uygun 347 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Değişkenler arasındaki etkiyi tespit etmek üzere AMOS ve SPSS programlarından yararlanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ile elde edilen verilerin analizi sonucunda, örgütsel adalet, örgütsel muhalefet boyutlarını anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhalefet, Örgütsel Muhalefet, Örgütsel Adalet,

Jel Kodları: M19, M54

ABSTRACT

Organizational justice is the evaluation of whether employees approve or disapprove organizational policies, decisions and practices. Organizational opposition is an important organizational communication behavior, although it has a negative meaning as the expression of disputes or different ideas. Opposition behavior in organizations provides valuable contributions for the development of organizations. In this sense, thanks to the opposition, which is an organizational communication and feedback method, organizations will be able to improve their shortcomings and correct their mistakes. In this context, organizational opposition plays an effective feedback role in the questioning and correction of unfair practices at the organizational level.

The population of the research center is located in Isparta are teachers in High School. According to the data obtained from Isparta Directorate of National Education, 581 teachers work in Anatolian High Schools in Isparta Province. Questionnaires were sent to all of the research universe and 347 questionnaires were included in the analysis. As a result of the analysis of the data obtained by

structural equation modeling, the dimensions of organizational opposition have a significant and positive effect on the dimensions of organizational justice.

Keywords: *Dissent, Organizational Dissent, Organizational Justice*

Jel Codes: *M19, M54*

1. GİRİŞ

Örgütsel adalet, örgütlerde adaletin etkisini/etkinliğini tespitine yönelik olarak değerlendirilen bir terimdir. Diğer bir ifadeyle örgütsel adalet çalışanlara, çalışma sürecinde ne kadar adil davranıldığı hakkındaki algılarını ve bu algının örgütsel süreçleri nasıl etkilediğini vurgulayan bir kavram olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Adalet algısı temelde çalışanların, bir bakıma örgüt politikalarını, kararları ve uygulamalarını onaylayıp onaylamadıklarının da değerlendirmesidir. Greenberg, çalışma ortamı ile doğrudan ilişkili olan adaletin örgütteki rolüne vurgu yapmıştır. Greenberg'e (1990) göre, çalışanların, örgüte seçilmeleri/atanmaları, performanslarının değerlendirilmesi ve ücret-ödül-terfi gibi süreçlerin nasıl yönetildiğine dair kanaatleri örgütsel adalet algılarını şekillendirmektedir.

Örgütsel muhalefet, temelde bir görüş ayrılığının ifade edilmesiyle kendisine varlık alanı bulan bir kavram olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar örgütsel muhalefet, uyuşmazlıkların ya da farklı fikirlerin ifadesi olarak olumsuz bir arka plana sahip olsa da, muhalefet eylemi önemli bir örgütsel iletişim davranışıdır. Bu bağlamda örgütsel muhalefet, yönetenlerin örgüt içerisindeki olan-biten hakkında malumat edinebildikleri ya da planlanan kararların sonuçları hakkında geri dönüt elde edebildikleri bir geribildirim mekanizması görevi görmektedir.

Örgütlerin yönetilmesi etkin bir iletişim süreci ile mümkündür. Dolayısıyla örgütsel düzlemde doğru tasarlanmış bir iletişim sistemi, yönetsel açıdan çeşitli yararlar sağlar. Bu açıdan muhalefet, örgütler için

etkin bir iletişim modeli açısından bir fırsat yaratabilir.

Muhalefet nitelikli bir geri dönüt, bir bildirim şeklidir. Dolayısıyla bu bildirimde çalışanların iletişim becerileri ile muhalefet kavramına yükledikleri anlam örgüt kültürünü etkilemektedir (Burns ve Wagner, 2013). Hegstrom örgütsel muhalefet davranışı sergileyenleri, örgütle ilgili bir memnuniyetsizlik durumunda korkmadan bu durumu ifade edebilenler olarak tanımlamaktadır (Garner, 2006:7). Dolayısıyla örgütsel muhalefeti bir çalışan duruşu ve tavrı olarak da değerlendirmek gerekir.

Örgütsel muhalefet örgüt düzeyindeki uygulamalardan duyulan tatminsizlik sonucu gündeme gelir. Bir bakıma tatminsizlik sebepleri muhalefet etmenin temel dinamiğini oluşturmaktadır (Kassing, 1997; Strong, 2002; Garner, 2006; Landier, et al., 2009).

Kassing ve Armstrong örgütsel muhalefeti ortaya çıkaran “harekete geçirici” etkenler içerisinde, çalışanlara yönelik adil olmayan davranışlar, kaynakların adalet ölçüsünde dağıtılmaması ve örgütteki adil olmayan performans değerlendirmelerini işaret etmişlerdir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44).

Çalışanların örgütsel süreçlere dair düşüncelerini ve önerilerini gündeme getirebilmeleri ise, adil ve demokratik bir örgüt yapısıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla örgütsel adalet, muhalefet davranışını karakterize etmektedir. Diğer bir ifadeyle örgütsel düzeyde adil olmayan uygulamalar, bir iletişim kanalı olarak muhalefet davranışını tetiklemekte, gerekli tedbirlerin alınması için bir baskı oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının, örgütsel muhalefet davranışlarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesidir. Yapılan alanyazın taraması sonucunda, örgütsel adalet algısının, örgütsel muhalefet davranışına etkisine yönelik olarak sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar içerisinde Kavak ve Kaygın (2018) tarafından akademisyenler üzerine gerçekleştirdikleri çalışma örnek olarak verilebilir. Alana dair sınırlı sayıda çalışmanın bulunması aynı zamanda çalışmanın kısıtlılığını da oluşturmaktadır. Bu nedenle örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet üzerindeki etkisinin incelenmesi araştırmanın önemini arttırmaktadır. Dolayısıyla ulaşılan araştırma sonuçlarının alanyazına bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.ÖRGÜTSEL ADALET

Kuramsal temeli Adams'ın eşitlik kuramı ile ilişkilendirilen örgütsel adalet kavramı, örgütsel kaynakların nasıl dağıtıldığı, işlemlerin nasıl yürütüldüğü ve etkileşimlerin nasıl gerçekleştiği boyutlarında çalışanların geliştirdiği adalet algılarının sonucudur (Colquitt, 2001). Greenberg örgütsel adaleti, çalışanların örgüt içinde ve örgütsel süreçlerdeki adaleti algılamaları olarak tanımlamıştır (Greenberg, 1990). Örgütsel adalet kavramı, ontolojik olarak, çalışanlara örgütlerinde adaletli muamele edilmeleri karşılığında örgütsel çıktılarının nasıl etkilendiği üzerine yoğunlaşmaktadır (Folger and Konovsky, 1989).

Çalışanların yönetime katılmalarına imkân verilmesi, örgütsel düzeyde cereyan eden yanlışlıkların düzeltilmesi için fırsat tanınması, kuralları ve politikaları objektif bir şekilde uygulayarak rasyonel bir şekilde karar alınmasının sağlanması, örgüt içindeki uygulamaların çalışanlar açısından adalet bağlamında algılanması için gerekli kriterler olarak sayılabilir (Leventhal, 1980). Yöneticilerin keyfi ve tarafsızlıktan uzak şekilde davranarak karar almalarından ziyade, alınan kararların çalışanlar

tarafından nasıl algılandığı örgütsel adalet açısından belirleyicidir (Kaneshiro, 2008:4). Kavramın olumsuz hali olan “örgütsel adaletsizlik” ise, zaman, enerji ve performans kaybı, motivasyon kayıpları ile bazı psikolojik sorunları beraberinde getiren olumsuz etkilere neden olabilecek, istenmeyen bir durum olarak tanımlanabilir (Nerdinger, 2007). Adaletsizlik algısı, örgütlerin amaçlarına ulaşmasını zorlaştıran saldırganlık, şiddet gibi bazı olumsuz davranışlara yol açmaktadır (Beugre, 2002).

Alanyazında örgütsel adalet, dağıtım adaleti, işlem adaleti ve etkileşim adaleti olarak üç alt boyut altında incelenmektedir (Greenberg, 1987; Barling and Phillips 1993). “Dağıtım adaleti” ilgili alanyazında değerlendirilen ilk adalet boyutudur. Dağıtım adaleti, karar süreçlerinin ne derecede adil olduğuna dair bir sorgulama içerisindedir (Konovsky 2000). Diğer bir ifade ile çalışanın elde ettiği ödül ve sorumluluğun, çalışma arkadaşlarının elde ettikleriyle karşılaştırması sonucu algılandığı adalet olarak tanımlanır (Greenberg, 1990).

Örgütsel adaletin ikinci türü olan “işlemsel adalet” yerine alanyazında işlem adaleti veyahut uygulamaya ilişkin adalet kavramı da kullanılmaktadır. Lambert'e (2003) göre, işlemsel adalet, maaş veya terfi gibi örgütte dağıtılan çıktıların belirlenmesi sürecine yönelik algılanan adalettir. Temelde çalışanlar karar vericilerin adil davrandıklarından emin olmak isterler. Örgütsel adaletin bir diğer boyutu olan “etkileşim adaleti” ise, bir örgütte aynı süreçlerin farklı kişilere benzer biçimde uygulanıp uygulanmadığının bir ölçütü olup, kişiler arası etkileşimlerin kalitesinden beslenen adalet algısıdır (Karaeminoğulları, 2006).

Çalışanlar, kendilerine nasıl davranıldığı konusunda oldukça duyarlıdırlar. Ayrıca yönetim tarafından önemsendiklerini, kendilerine değer verildiğini de görmek istemektedirler. Bu meyanda kendilerini ifade edebilmelerine imkân veren, kararlara katılmaları ile ilgili prosedürlere özen gösteren yöneticileri olumlu algılamaktadırlar. Çalışanlara yönelik bu tür

davranışlar, çalışanların yöneticileri ile kurdukları iletişimin yönünü ve niteliğini belirlemektedir. Çalışanlar yöneticilerinin kendileriyle de, diğer çalışanlar gibi iletişim kurmalarını beklerler ve bu iletişimde adalet beklentisi içerisinde olurlar.

1.1.Örgütsel Adalet ile İlgili Araştırmalar

Örgütsel adaletin, çalışanların davranışlarını ve örgütteki birçok çıktıyı etkilemesi bakımından önemli olduğu araştırmalarda tespit edilmiştir.

Araştırmalar, “örgütsel adaletsizlik” algılarının düşük motivasyon, iş doyumunda ve örgütsel bağlılıkta azalma, stres, tükenmişlik sendromu gibi olumsuz sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Buna mukabil örgütsel adaletsizlik algıları, kişilerin gönüllülük esaslı davranışlarında azalmaya yol açmakta ve saklama eğilimlerini perçinleyebilmektedir (Özen-İşbaşı, 2000). Örgütsel adalet algısının iş tatmini, örgütsel güven, pozitif iş performansı, örgütsel bağlılık, iç girişimcilik gibi olumlu sonuçlarla ilişkili olduğuna işaret edilmiştir (Ayden ve Yılmaz, 2018; Cihangiroğlu ve Yılmaz, 2010; İşcan ve Sayın, 2010; Meydan, 2011; Şeşen ve Basım, 2010).

Örgütsel adalet algıları ile örgütsel muhalefet davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu (Kavak ve Kaygın, 2018), örgütsel adalet üst yönetime güveni olumlu etkilediği (Jeon, 2009); işlemsel adaletin örgütsel güvenle olumlu ilişkisi olduğu (Sholihin ve Pike, 2010), örgütsel adalet ile örgütte bilgi paylaşımı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu (Demirel ve Seçkin, 2011), Gürbüz (2008) ile Songür, Basım ve Şeşen (2008) ise, örgütsel adalet algısının, örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkilediğini belirlenmiştir. Diğer yandan Duan, Lam, Chen ve Zhong (2010) liderlik adaletinin, çalışanların olumsuz davranışları (çalışan suskunluğu ve çalışanların olumsuz tepkisi) ile negatif bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Babaoğlu ve Ertürk, 2013).

2. MUHALEFET, ÖRGÜTSEL MUHALEFET KAVRAMI

Muhalefet, anlamlı ve rasyonel değerlendirmelere dayalı olarak alınmış karar ve gerçekleştirilmiş uygulamalara yönelik karşı çıkma davranışını anlatan bir kavramdır. Kavramın ism-i faili olarak nitelenebilecek “muhalif” kavramı ise, TDK Türkçe Sözlüğünde, “bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olan, aykırı olan kimse”, olarak tanımlanmıştır (TDK, 1998:1704).

Örgütler çalışanlarının işe ve örgüte karşı olumlu düzeydeki tutumlarını arttırabilmek için onları, karar mekanizmalarında daha fazla yer vermeye çalışmaktadırlar. Örgütler çalışanlarının yetki devri ve karar alma süreçlerinde daha etkin olmalarının yolunu açarak, örgütsel uygulamalar ve politikalar ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine imkân vermektedir. Sınırları çizilen etkileşimleri içeren örgütsel düzeydeki muhalefet, çalışanların örgüt politikası ya da uygulamasıyla ilgili uygun olmayan bir durumu çekinmeden rahatça ifade edebilmesi olarak tanımlanabilir (Sadykova ve Tutar, 2014:7). Kassing (1998) örgütsel muhalefeti, çalışanın kendisinin ötekileştiğini hissetmesi ve örgütü hakkında ihtilafli, muhalif bir duruş sergilemesini ihtiva eden çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Alanyazında örgütsel muhalefet kavramının tanımlarında ortak bazı boyutlar gözlenmektedir. Bunlar;

- Örgütsel muhalefet ontolojik olarak olumsuzdur,
- Örgütsel muhalefet bir tatminsizlik neticesi ortaya çıkar,
- Örgütsel muhalefet eleştirilen uygulamaya yönelik farklı bir pozisyonu savunmayı gerektirir,
- Örgütsel muhalefet açık bir protesto ve bir itirazı zorunlu kılar,
- Örgütsel muhalefet temelde anlaşmazlıkların ve karşıt fikirlerin gündeme getirilmesidir.

Örgütsel muhalefet, örgütsel düzeyde adalet sağlama (Avery ve Quinones, 2002;

Korsgaard ve Roberson, 1995) ve karar alma yeteneklerini geliştirme (Hegstrom, 1991; Janis, 1982; Redding, 1985) gibi katkılar sağlamaktadır. Örgütsel muhalefetin etkin bir şekilde işlemesi, yöneticilere sorunların çözümü için fırsat verecektir.

Kassing (1998) örgütsel muhalefetin söz konusu olabilmesi için üç temel stratejiden bahsetmektedir. Bunlar;

Açık muhalefet (articulated dissent): Açık, anlaşılır ve yapıcı yaklaşımla muhalefet etme düzeyidir.

Gizli muhalefet (latent dissent): Çalışanların örgüt ile ilgili düşüncelerini dile getirmek istemelerine rağmen makul bir prosedürün olmadığını algıladıklarında ortaya çıkmaktadır. Engellenme hissi içerisindeki birey tepkisel düzeyde muhalif düşüncelerini daha çok yatay düzlemde gündeme getirir.

Dışsal muhalefet (displaced dissent): Muhalif görüşleri iş dışı arkadaşlar, yabancılar gibi harici kişilere ifade etmeyi içermektedir.

Farrell (1983) “umursamazlık” davranışının da bir muhalefet stratejisi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. .

Kassing ve Armstrong örgütsel muhalefet stratejisinden hareketle, muhalif görüşlerin üstlerle paylaşılmasını “dikey veya açık muhalefet”, aynı seviyeden çalışma arkadaşları ile paylaşılmasına “örtük muhalefet”, iş dışından arkadaşlarla paylaşılması ise “dışsal muhalefet” olarak tanımlamışlardır (Kassing ve Armstrong, 2002).

Muhalif olma hali ve muhalefet davranışı, karar alma sürecinin etkili bir unsuru, yanlış ve adil olmayan uygulamaların düzeltilmesi için önemli bir yaptırım gücü sayılmaktadır (Garner, 2016:414). Muhalefet kavramının etimolojik temelinden hareketle “karşı çıkma davranışı”, bir itiraz davranışı olmayıp, mevcut karar ya da uygulamaya “anamlı”, “tutarlı” ve “gerekçeli” olarak bir öneri sunma eylemidir.

Kassing, çalışanların beklentileri ile örgütsel arzın arasında uyumsuzluk söz konusu

olunca çalışanların daha sorgulayıcı bir tutum geliştirdiğini, örgüt tarafından onaylanmış ve tercih edilen davranışlara karşı daha isteksiz yaklaşıtlarını düşünmektedir (Kassing, 1997: 40). Çalışanlar, adalet beklentileri ile ortaya çıkan memnuniyetsizlik algıları içerisinde protest bir davranışla beraber daha fazla muhalefet davranışına yönelmektedirler (Özdemir, 2013).

2.1. Örgütsel Muhalefet ile ilgili Çalışmalar

Örgütsel muhalefetin konu edildiği çalışmalar içerisinde, muhalefetin örgüt içinde alınan kararların kalitesini artırma yönünde olumlu bir etkisi olduğu (Dooley ve Fryxell, 1999; Peterson vd., 1998; Landier vd., 2009); açık (dikey) muhalefet ile bireyin işi ile özdeşleşmesi ve işine bağlılık göstermesi arasında doğru yönlü bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Kassing vd., 2002). Çalışanların yöneticilere yönelik muhalif davranışlarında azalmanın stres ve tükenmişlik seviyesinin üzerinde ters yönde etkisi olduğu (Avtgis vd., 2007; Ng ve Feldman, 2012) tespit edilmiştir. Örgütsel benzeşmenin örgütsel muhalefette belirleyici bir rol üstlendiği (Croucher, Zeng, Kassing 2016), tam zamanlı işgörenlerin gönüllü olarak açık muhalefete yöneldiği tespit edilmiştir (Kassing, Fanelli, Chakravarthy 2015). Kavak ve Kaygın’ın (2018) araştırmalarında örgütsel adalet ile muhalefet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

3. ÖRGÜTSEL MUHALEFET, ÖRGÜTSEL ADALET BOYUTLARI ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER

Yapılan çalışmalarda çalışanların adalet algısının, çalışanın örgüt içerisindeki davranışlarının temel belirleyicilerinden birisi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda örgütsel süreçlerde adalet ile ilgili sorun yaşayan çalışanların işe karşı olumlu bir tutum geliştirmeleri beklenemez.

Örgütler, farklı fikir ve düşüncelere imkân verdikleri oranda gelişmekte ve dinamizm kazanmaktadırlar. Örgütsel muhalefet, örgüt

içerisinde ortaya çıkan sorunların çözümü ve yaşanması muhtemel sorunların ortaya çıkmadan engellenmesi noktasında da iletişim kanallarını kullandığı için büyük katkı sağlamaktadır (Kassing ve Armstrong, 2002).

Örgütsel davranış araştırmacıları çalışanların muhalefet etmesini tetikleyen birçok faktör tespit etmişler ve bu faktörleri kategorik olarak bireysel, ilişkisel ve örgütsel olarak gruplamışlardır (Sprague ve Ruud, 1988; Kassing, 1997: 311-332). Örgütsel muhalefeti tetikleyen genelde 3 temel faktör söz konusu olsa da, örgütsel muhalefet nedenlerini “kişisel çıkar yönelimli” ve “ilkesel muhalefet” başlıkları altında da toplayabiliriz. İlkesel muhalefetin temelini ise “adalet” beklentileri oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile çalışanlar örgütsel süreçlerde ortaya çıkan adaletsiz durumlar karşısında ilkesel bir şekilde uygulamalara karşı adalet içerikli muhalif bir duruş geliştirebilirler.

Dağlı ve Ağalday (2015) yöneticilerin, öğretmenlerin “yasal haklarını kullanması konusunda engellenmeye çalışmaları ve görevleri adaletsiz dağıtmaları”, öğretmenlerce muhalefet etme nedeni olarak görüldüğünü ifade etmiştir (Dağlı ve Ağalday, 2015: 896). Dolayısıyla ilkesel düzeyde muhalefetin adalet beklentisini etkilediği görülmektedir.

Okullarda öğretmen muhalefetini etik dışı, hukuk dışı ve zorbaca davranışlar sergileyen yönetici tutumlarının tetiklediği, muhalefetin okullarda öz-denetim, demokrasi, adalet ve örgütsel yenileşme üzerinde olumlu etkilerinin olduğu da belirlenmiştir (Özdemir, 2013).

Örgütsel adaletle dair yürütülen çalışmalarda, adaletin örgütlerde önemli bir değer alanı oluşturmasına ve çalışanların inanç, tutum, davranış ve hislerini etkileyebilme gücüne vurgu yapılmıştır (Bos, 2001). Çalışanlar, kendilerine adaletsiz çalışma ortamında yaşadıkları olumsuz örgüt iklimini azaltmak için üç tip davranış geliştirirler. Adil olmayan durumlar karşısında ilk olarak, kendilerinin veya mensup oldukları gruplarının katkı ve kazanımları hakkındaki

algılarını değiştirebilirler. İkinci aşamada, işe dair kendi fiili katkılarını muhalif bir yaklaşımlarını değiştirebilirler. Üçüncü davranış kalıbı ise daha radikal bir eylem olarak örgütlerinden ayrılırlar (Cowherd ve Levine, 1992).

Kassing ve Armstrong, 2002 yılında ele aldıkları çalışmalarında, örgütsel muhalefet davranışına sebebiyet veren tetikleyici unsurları dokuz farklı başlık altında değerlendirmişlerdir. Bu unsurlar içerisinde yer alan en önemli başlık “örgüt üyelerine yönelik davranışları, yöneticilerin çalışanlara dönük davranışlarının çalışanlarca adaletsiz algılanması durumunda ortaya çıkan muhalefettir”. Dolayısıyla örgütsel adalet beklentisi, ağırlıklı olarak muhalefet davranışlarını tetikleyebilmektedir.

Örgütlerde ortaya çıkan örgütsel muhalefetin varlığı, örgütlerde adaletsiz uygulamalardan kaçınmayı zorunlu kılan bir noktaya doğru yönlendirmektedir. Bu anlamda muhalefet kültürü, örgütlerde adaletsiz uygulamaları engellemekte, adil olmayan uygulamaların çalışan davranışları üzerindeki bozucu etkisini düşürmektedir. Şayet muhalefet kültürü oluşturulamaz ve kurumsallaştırılmaz ise, bu durumdan örgütsel adalet beklentisi içerisinde olan çalışanlar etkilenecektir. Örgütlerde çalışan muhalefeti, örgütsel iletişimi geliştirmekte, adil olmayan uygulamaları daha yüksek bir sesle ve daha geniş bir platformda gündeme getirmektedir.

Dolayısıyla yukarıda çerçevesi çizilen kuramsal çerçeveye dayalı olarak oluşturduğumuz örgütsel adalet algısının, örgütsel muhalefet üzerine etkisine yönelik olarak hipotezlerimiz ve araştırma modelimiz aşağıdadır.

H1: Etkileşim Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

H2: İşlem Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

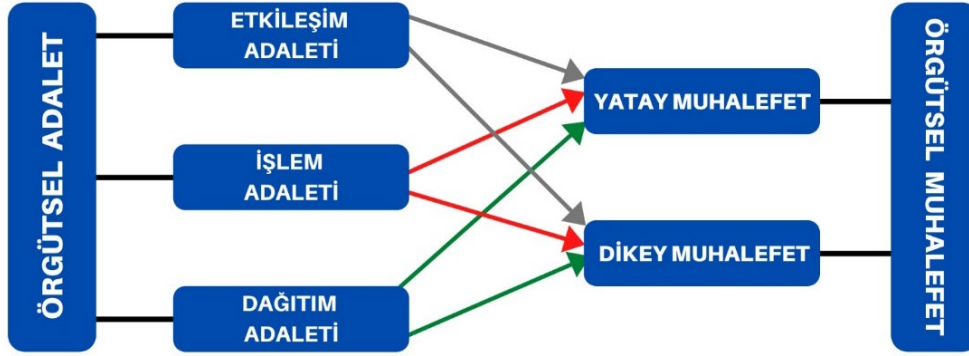
H3: Dağıtım Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

H4: Etkileşim Adaleti, Yatay Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

H5: İşlem Adaleti, Yatay Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

H6: Dağıtım Adaleti, Yatay Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler.

Şekil 1: Araştırma Modeli

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefete etkisinin tespitine yönelik araştırma için geliştirilen modeli test etmek için sayısal verilere odaklanan nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve verilerin toplanmasında anket tekniğinden faydalanılmıştır.

4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Verilerin toplanmasında kullanılan örgütsel adalet ölçeği Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilmiş 20 madde ve 3 boyuttur. Örgütsel adalet ölçeği Polat (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Örgütsel muhalefet ölçeği Kassing (1998) tarafından geliştirilmiştir. Ergün ve Çelik (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan örgütsel muhalefet ölçeğinin 15 maddelik ve 2 boyuttan oluşan formu kullanılmıştır.

4.2. Örneklem Süreci, Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Araştırmanın evrenini, Isparta il merkezinde bulunan Anadolu Liselerinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Isparta Milli Eğitim Müdürlüğünden elde edilen verilere göre Isparta İl Merkezinde 10 Anadolu Lisesi bulunmaktadır ve bu okullarda 581 öğretmen görev yapmaktadır. Evrenin tümüne anket formları ulaştırılmış ve 421 anket formu geri dönmüştür. Katılımcıların eksik doldurduğunun belirlenmesi ve cevap verilmeyen (boş bırakılan) soruların çokluğuna dayalı olarak değerlendirilemeyen anketler çıkarılmış, geri kalan 347 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Ankette yer alan örgütsel adalet ve örgütsel muhalefet ölçeklerinin yapı geçerliliğini sağlamak amacıyla AMOS 22.0 istatistikî paket programından yararlanılmıştır. SPSS 22.0 paket programı ile ölçeklerin güvenilirliği, tanımlayıcı istatistikler ve katılımcıların demografik dağılımları tespit

edilmiştir. En son aşamada araştırmanın hipotezlerini test etmek amacı ile yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kurulmuş ve hipotezler yol analizi ile test edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerle elde edilen verilerin normal dağılım göstermesi, bağımlı bağımsız değişkenlerin doğrusal ilişki içinde olması, hata varsayımlarının normal dağılım ve homojen dağılım göstermesi gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2014:112). Bu çerçevede verilere Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Test sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma verilerinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +3, -3 arasında olduğu tespit edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +3, -3 aralığında olması, dağılımın normalden aşırı sapma göstermediği anlamına gelmektedir (Kline, 2011:62).

Örgütsel adalet ve örgütsel muhalefet ölçeklerinin yapı geçerliliğini ortaya koymak amacıyla, AMOS 22 istatistik paket programı ile birinci düzey tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda elde edilen değerler, kabul edilebilir uyum değerler arasında olmadığından programın önerdiği modifikasyonlar yapılmıştır.

Bunun için örgütsel muhalefet ölçeğinin dikey muhalefet boyutundan bir madde, yatay muhalefetten 3 madde, örgütsel adalet ölçeğinin etkileşim adaleti boyutundan 2 madde, işlem adaleti boyutundan 3 madde, dağıtım adaleti boyutundan 3 madde modelden çıkartılmıştır (Davras, 2019:522; Yıldız, 2015:29-46). Gerçekleştirilen modifikasyonlar neticesinde, önerilen uyum değerleri elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Ölçeklerin Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	GFI	NFI	SRMR	RMR	CFI	RMSEA
Örgütsel Muhalefet	128.264	39	3.289	0,94	$\geq 0,94$	$\leq 0,03$	0.02	0.97	0.07
Örgütsel Adalet	191.822	46	4.170	0.91	$\geq 0,95$	≤ 0.04	≤ 0.05	0.96	0.05
İyi Uyum Değerleri*			≤ 3	≥ 0.90	≥ 0.90	≤ 0.08	≤ 0.08	≥ 0.97	≤ 0.05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri *			$\leq 4-5$	$\geq 0.89-0.85$				≥ 0.95	$\leq 0.06-0.08$

***Kaynak:** Meydan ve Şeşen (2015); Munro (2005); Screiber, Nora, Stage, Barlow and King (2006); Şimşek (2007); Hooper and Mullen (2008: 53-60); Schumacker and Lomax (2010: 85-90); Waltz, Streikland and Lenz (2010); Wang and Wang (2012:5-9).

Tablo 2: Ölçeklere Ait Faktör Yükleri ve Güvenilirlik Katsayıları

Ölçekler	Boyutlar	Faktör Yüğü	Güvenilirlik Katsayısı
Örgütsel Muhalefet		.979	.824
	Dikey Muhalefet	.761	
	Yatay Muhalefet	.782	
Örgütsel Adalet		.988	.806
	Etkileşim Adaleti	.635	
	İşlem Adaleti	.799	
	Dağıtım Adaleti	.755	

Tablo 2 incelendiğinde tüm ölçeklere ait cronbach alfa katsayıları, .806 ile .824 arasında değişmektedir. Ölçeklere ait bu katsayılar kabul edilebilir değerler arasında yer aldığından tüm ölçeklerin güvenilirliği de ortaya konulmuştur. Diğer taraftan her bir

ölçeğe ait maddelerin faktör yüklerinin ise. 600'ün üzerinde olduğu görülmektedir.

5. BULGULAR

Çalışmaya katılanların kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik frekans analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Demografik Değişkenler

Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	N	%
Erkek	173	49.9	Evli	288	83.0
Kadın	174	50.1	Bekâr	59	17.0
Göreviniz	N	%	Eğitim Durumu	N	%
Müdür	14	4.0	Lisans Tamamlama	31	8.9
Müdür Yardımcısı	23	6.6	Lisans	297	85.6
Öğretmen	310	89.3	Yüksek Lisans	19	5.5.
Kıdem Yılı	N	%	Yaş	N	%
1-5 Yıl	65	18.7	18-25	10	2.9
6-10 Yıl	78	22.5	26-30	82	23.6
11-15 Yıl	59	17.0	31-40	149	42.9
16-20 Yıl	54	15.6	41-50	75	21.6
21-25 Yıl	30	8.6	50+	31	8.9
26-30 Yıl	48	12.8			
30 + Yıl	13	3.7			

Tablo 3 incelendiğinde kadın katılımcıların az bir çoğunlukla (% 50,1) erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu veriler Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı demografik verilerle örtüşmektedir (MEM, 2019). Katılımcıların % 83,'ü evli, % 85,6'sı lisans mezunudur. % 22.5'i 6-10 yıl arası kıdem yılına sahiptir. Katılımcıların

%42.9'u 31-40 yaş aralığındadır. Bu oranlara göre katılımcıların orta yaş grubunda ve 10-20 yıl kıdemli oldukları ifade edilebilir.

Örgütsel Adalet ve Örgütsel Muhalefet ölçekleri boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Ölçek Maddelerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçekler	Boyutlar	N	Ort.	S.S.	Varyans
Örgütsel Adalet	Etkileşim Adaleti	347	3.21	.79	.636
	İşlem Adaleti	347	3.17	.81	.665
	Dağıtım Adaleti	347	3.04	.79	.625
Örgütsel Muhalefet	Dikey Muhalefet	347	3.10	.64	.414
	Yatay Muhalefet	347	3.86	.68	.473

Tablo 4'te ölçeklerin maddelerine ait ortalamalar, standart sapma ve varyans değerleri görülmektedir. Ortalama değerleri incelendiğinde en yüksek ortalama değerine "örgütsel muhalefet ölçeği yatay muhalefet boyutu ile örgütsel adalet ölçeği etkileşim adaleti boyutunun sahip olduğu görülmektedir. Etkileşim adaleti daha çok "ötekinin" durumuna göre değerlendirilen bir adalet beklentisidir. Öğretmenlik mesleğinin dışa açık yönü etkileşim adaleti talebini öncelemektedir. Dolayısıyla etkileşim adaleti boyutunda elde edilen bu sonuç örneklem grubunun mesleki refleksleri ile örtüşmektedir. En düşük ortalamalar ise, örgütsel adalet ölçeği dağıtım adaleti boyutu ile örgütsel muhalefet ölçeği dikey muhalefet boyutundadır. Araştırmada örgütsel yatay muhalefet boyutunda en yüksek ortalamanın elde edilmesi anlamalıdır. Yatay muhalefet örgütte hiyerarşik olarak kendi konumunda bulunanlara açıklanan muhalefet türüdür. Diğer bir ifade ile söylem düzeyindeki muhalif davranışlardır. Merkezi kamu otoritesi altında görev yapan öğretmenlerin söylem düzeyinde yani yatay muhalefet yaklaşımını tercih etmeleri örgüt yapısı ve

kültürü ile de ilişkili olabilir. Bu sonuç Bakan vd. (2017), Biçkes (2017), Püsküllüoğlu ve Altınkurt'un (2018) çalışmalarındaki bulgularla nispeten uyumludur.

Çalışmanın son aşamasında ise araştırma modelini test etmek amacı ile yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi birçok değişken arasındaki ilişkilerin modellenenbilmesi ile araştırma problemini tek bir süreçte, sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele almayı sağlamaktadır (Anderson ve Gerbing, 1988). Öte yandan yapısal eşitlik modellemesine ait ölçüm hataları modele dâhil edilebildiği için daha güçlü sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Dursun ve Kocagöz, 2010).

Model oluşturulmadan önce modelde yer alacak değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi tüm değişkenler arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler vardır. Dolayısıyla değişkenler arasındaki etkileşimler öngörülebilmektedir.

Tablo 5: Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi

	Etkileşim Adaleti	İşlem Adaleti	Dağıtım Adaleti	Dikey Muhalefet	Yatay Muhalefet
Etkileşim Adaleti	1				
İşlem Adaleti	.499**	1			
Dağıtım Adaleti	.684**	.382**	1		
Dikey Muhalefet	.687**	.498**	.365**	1	
Yatay Muhalefet	.763**	.256**	.361**	.323**	1

$n=347$, ** $p<.01$, * $p<.05$

Tablo 5'te görüldüğü gibi örgütsel adaletin etkileşim adaleti boyutu ile örgütsel muhalefetin yatay muhalefet boyutu ve dikey muhalefet boyutu arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.76$, $p<.01$, $r=.68$, $p<.01$). Buna göre örgütlerde etkileşim adaleti algısı arttıkça dikey ve yatay muhalefetin arttığı söylenebilir. Bu ilişki, ölçek boyutlarının ortalamaları ile ilgili elde edilen sonuçları ile de örtüşmektedir. Diğer yandan işlem adaleti algısı ile ($r=.49$, $p<.01$) dikey muhalefet algısı ile yatay muhalefet ($r=.25$, $p<.01$) orta

düzeyde, pozitif ve anlamlı ve bir ilişki olduğu görülmektedir. Dağıtım adaleti ile dikey muhalefet ve yatay muhalefet arasında ise orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmektedir ($r=.36$, $p<.01$).

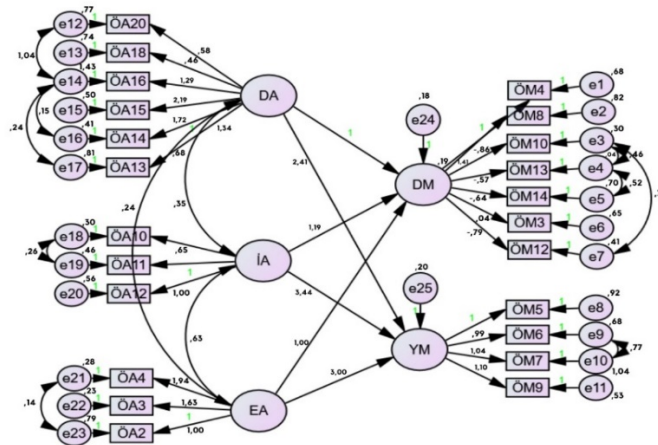
Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacı ile şekil 2'de gösterilen yapısal eşitlik modeli oluşturulmuştur. Modelin iyi uyum değerlerinin sağlanabilmesi için programın ürettiği değerler doğrultusunda bazı modifikasyonlar yapılmıştır.

Tablo 6: Ölçeklerin Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	GFI	CFI	NFI	SRMR	RMR	RMSEA
Yapısal Eşitlik Modeli	445.101	215	2,070	.91	.95	.92	0.04	0.02	.05
İyi Uyum Değerleri*			≤ 3	≥ 0.90	≥ 0.97	≥ 0.95	≤ 0.05	≤ 0.05	≤ 0.05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri*			$\leq 4-5$	$\geq 0.89-0.85$	≥ 0.95	≥ 0.90	≤ 0.08	≤ 0.08	$\leq 0.06-0.08$

***Kaynak:** Meydan ve Şeşen (2015); Munro (2005); Sreiber, Nora, Stage, Barlow and King (2006); Şimşek (2007); Hooper and Mullen (2008: 53-60); Schumacker and Lomax (2010: 85-90); Waltz, Streikland and Lenz (2010); Wang and Wang (2012:5-9).

Şekil 2: Modelin Test Sonucu

Şekil 2'de model testi sonucu elde edilen uyum indeksleri, modelin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir

($\chi^2=895,136$, $df=217$, $\chi^2/df= 4.125$, $RMSEA=0.07$, $GFI=0.87$, $CFI=0.95$, $NFI=0.92$, $SRMR=0.04$, $RMR=0.02$).

Ölçeklerin boyutlarına göre oluşturulmuş hipotezlerin sonuçları Tablo 7 de değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Örgütsel Muhalefet –Örgütsel Adalet Yapısal Eşitlik Modeli Katsayıları

HİPOTEZLER		β	R2	S.H.	C.R.	P	Sonuç
H1	Etkileşim Adaleti, Dikey Muhalefet Pozitif Yönde Etkiler	1,116	,16	,985	1,412	***	Desteklendi
H2	Etkileşim Adaleti, Yatay Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler	1,262		,145	8,194	***	Desteklendi
H3	Dağıtım Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler	2,825	,96	,560	3,807	***	Desteklendi
H4	Dağıtım Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler	3,083		,639	3,772	***	Desteklendi
H5	İşlem Adaleti, Yatay Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler	2,425	,59	,661	5,213	.117	Desteklenmedi
H6	İşlem Adaleti, Dikey Muhalefeti Pozitif Yönde Etkiler	2,220		,560	5,358	***	Desteklendi

Tablo 7’de elde edilen değerlere göre standardize edilmiş beta katsayısı anlamlı olan hipotezler kabul edilmiştir. Modele ait elde edilen R2 değerlerine göre, etkileşim adaleti yatay ve dikey muhalefetin % 96’sını, dağıtım adaleti % 59’unu, işlem adaleti ise % 16’sını açıklamaktadır. Oluşturulan modele göre elde edilen değerler incelendiğinde, etkileşim adaleti

dikey ve yatay muhalefeti, pozitif yönde etkilemektedir. Dağıtım adaleti, yatay muhalefet ve dikey muhalefeti pozitif yönde etkilemiştir. İşlem adaleti ile yatay muhalefet arasında bir etki tespiti yapılamamıştır. Dolayısıyla araştırmamızda oluşturduğumuz 6 hipotezimizin 5’i desteklenmiştir.

6. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda Isparta il merkezinde Anadolu liselerinde görev yapan öğretmenlerden veriler toplanmıştır. Toplanan veriler SPSS ve AMOS programlarında yapılan analizlerle çözümlenmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin boyutlarının ortalamaları incelendiğinde en yüksek oranın “örgütsel muhalefetin yatay muhalefet boyutunda gerçekleştiği görülmektedir. Yatay muhalefet, muhalif yaklaşımlarının eleştirel ve söylem düzeyinde dile getirmesi durumudur. Merkezi kamu otoritesi altında görev yapan öğretmenlerin eylemden ziyade söylem

düzeyinde muhalefet yaklaşımı sergilemeleri örgüt yapısıyla da ilişkilendirilebilir.

Korelasyon analizi sonuçları itibarıyla örgütsel adaletin etkileşim adaleti boyutu, işlem adaleti boyutu ve dağıtım adaleti boyutları ile örgütsel muhalefetin yatay muhalefet boyutu ve dikey muhalefet boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Araştırmamızda en yüksek korelasyon örgütsel adaletin etkileşim adaleti boyutunun dikey yatay muhalefet boyutu arasında ($r=.76$, $r=.68$) arasında olduğu görülmektedir ($p<.01$). Bu bağlamda göre örgütsel adalet beklentisi arttıkça örgütsel muhalefet düzeyinin arttığı söylenebilir.

Tespit edilen ilişkilerden dolayı boyutlar arası etkileşimler öngörülmesi ve yapısal

eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda yapısal eşitlik modeli analizinde, araştırmanın bütün değişkenleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir etkinin varlığı tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen ilk bulgulara göre örgütsel adaletin etkileşim adaleti boyutu, örgütsel muhalefetin dikey ve yatay muhalefet boyutlarını pozitif yönde etkilemektedir. Örgütsel adalet dağıtım adalet boyutu, örgütsel muhalefet yatay muhalefet ve dikey muhalefetini pozitif yönde etkilemiştir. Örgütsel adalet işlem adaleti ile örgütsel muhalefet yatay muhalefet arasında ise bir etki tespit edilememiştir.

Öğretmenler karşılaştıkları adaletsiz uygulamalar karşısında muhalefeti bir iletişim kanalı olarak kullanmaktadırlar. Diğer bir ifade ile öğretmenler kendilerini ifade ederlerken, gündeme getirdikleri fikirleri ile çalışma ortamında karşı karşıya kaldıkları adaletsiz uygulamalar karşısında örgütsel adalet taleplerini muhalif söz ve davranışları ile dillendirebilmektedirler. Elde edilen sonuçlar, örgütsel adalet ve örgütsel muhalefet kavramlarının birbirleri arasındaki ilişkinin araştırma konusu yapıldığı tek çalışma olan Kavak ve Kaygın'ın (2018) akademisyenler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada elde ettikleri sonuçlarla örtüşmektedir.

Alga ve Eroğlu'nun (2018) araştırmalarında çalışanların yöneticilerin bir nevi adil olmayan bir uygulama olarak kabul edilebilecek olan yasal haklarının engellenmesi durumunda muhalif davranış sergileme eğilimleri daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada elde edilen sonuçlar Alga ve Eroğlu'nun ulaştığı sonuçlarla örtüşmektedir. Örgütsel

muhalefet, bir yanlışlığı, hukuksuzluğu ya da adaletsizliğe dikkat çekmektir. Örgütsel anlamda yanlış giden şeylerin düzeltilmesini talep etmektir. Doğal olarak örgütlerde çalışanlar tarafından adalet beklentisinin gündeme getirilmesi ve talep edilmesi yöneticilerin sıklıkla karşılaştıkları bir durumdur.

Elde edilen sonuçlar farklı düzeylerdeki muhalefet davranışının adalet taleplerini gündeme getirdiği, adalet talebi ve beklentisi için muhalefet davranışının bir iletişim modeli olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Bilinç düzeyi oldukça yüksek bir meslek grubu olan öğretmenlerin görev yaptıkları örgütlerde karşı karşıya kaldıkları, adil olmayan durumlar karşısında sıklıkla farklı türlerde muhalif davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Farklı türdeki muhalefet stratejileri örgütsel adalet boyutlarında etkili olduğu, adalet beklentilerini tetiklediği görülmektedir.

Bu bağlamda eğitim örgütlerindeki yöneticiler çalışanların muhalif yaklaşımlarına daha anlayışlı olmaları, çalışanlardan gelen tepkileri dikkate almaları, mümkünse gerekli gördüklerinde müdahale etmelerini teşvik etmeleri beklenmektedir.

Diğer tüm çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da bazı sınırlılıklara sahiptir. İleriki çalışmalarda daha farklı örneklerle çalışılması ve araştırmanın farklı örgütlerde yapılması, daha doğru genellemelerin yapılabilmesine imkân verebilecektir. Aynı zamanda takip eden çalışmalarda araştırma modeline farklı değişkenler eklenerek analizler yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. ANDERSON, J. C. ve GERBING D. W. (1988). "Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach", *Psychological Bulletin*, (103), 411-423.
1. ALGA, E., EROĞLU, G.Ş. (2018). "Çalışanların Örgütsel Muhalefete İlişkin Algılamalarının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.10 S.24*, 129-157.
2. AVERY, D., R., QUINONES, M., A. (2002). "Disentangling the effects of

- voice: The Incremental Roles of Opportunity, Behavior and Instrumentality in Predicting Procedural Fairness”, *Journal of Applied Psychology*, S. 87, 81–86.
3. AVTGİS, T. A., MADDOX, C. T., TAYLOR, E., PATTERSON, B. R. (2007). “The Influence of Employee Burnout Syndrome on the Expression of Organizational Dissent”, *Communication Research Reports*, 24(2).
  4. AYDEN, C., YILMAZ, İ. (2018). “Organizasyonlarda Değişim ve Değişime Karşı Direncin Örgütsel Adalet ve Değişime Bağlılık Boyutları ile İncelenmesi: Fırat Üniversitesi İdari Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, *Turkish Studies*, 13(7), 339-366.
  5. BEUGRE, C. D. (2002). “Understanding Organizational Justice and its İmpact on Managing Employees: An African Perspective”. *Journal of Human Resource Management*, 13(7), 1091-1104.,
  6. BAKAN, İ., DOĞAN, İ. F., YILMAZ, Y. S. (2017). “Çalışanlarda Mesleki Öz Yeterlilik Algısı ile Örgütsel Muhalefet İlişkisi”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 54-70.
  7. BOS, K. V. (2001). “Fundamental Research by Means of Laboratory Experiments is Essential for a Better Understanding of Organizational Justice”, *J. Vocational Behaviour*, 58,254-259.
  8. BURNS,T., WAGNER, C.(2013). “Organizational Dissent”, *Principal Leadership*. 14 (4). 28-32.
  9. BİÇKES, D. M. (2017). “Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Muhalefetin Bireylerarası Saldırganlık Üzerindeki Etkisi, Kapadokya’daki Otellerde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(4), 957973.
  10. BARLING, J., PHILLIPS, M. (1993). “Interactional, Formal and Distributive Justice in the Workplace: An Exploratory Study”. *The Journal of Psychology*, 127(6), 649-656.
  11. BABAÖĞLAN, E. ve ERTÜRK, E. (2013). “Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algısı ile Örgütsel Adanmışlıkları Arasındaki İlişki”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 87-101.
  12. CİHANGİROĞLU, N., YILMAZ, A (2010). “Çalışanların Örgütsel Adalet Algısının Örgütler İçin Önemi”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(19), 195-212.
  13. CROUCHER, S. M., ZENG, C., & KASSING, J. (2016). “Learning To Contradict And Standing Up For The Company: An Exploration Of The Relationship Between Organizational Dissent, Organizational Assimilation, And Organizational Reputation”, *International Journal of Business Communication*, 1-9.
  14. COWHERD, D. M. & LEVİNE, D. I. (1992). “Product Quality and Pay Equity Between Lower-Level Employees and Top Management: An Investigation of Distributive Justice Theory”, *Administrative Science Quarterly*, 37(2), 302-320.
  15. COLQUİTT, J.A. (2001). “On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of a Measure”. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386-400.
  16. DAĞLI, A., AĞALDAY, B. (2015). “Öğretmenlerin Örgütsel Muhalefetin Nedenlerine İlişkin Görüşleri”, *İlköğretim Online*, 14(3).
  17. DAVRAS, Ö. (2019). “Tüketici Temelli Destinasyon Marka Değeri Modellemesi: Isparta Destinasyonu Örneği”, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/ Journal of Travel and Hospitality Management* 16 (3), 2019, 515-532.
  18. DEMİREL, Y. ve SEÇKİN, Z. (2011). “Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: İlaç Sektörü

- Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma”, *Bilgi*, 56, 99-119.
19. DOOLEY, R. S., FRYXELL, G. E. (1999). “Attaining Decision Quality and Commitment from Dissent: The Moderating Effects of Loyalty and Competence in Strategic Decision-Making Teams”, *The Academy of Management Journal*, 42(4), 389-402.
  20. DURSUN, Y., KOCAGÖZ, E. (2010). “Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 1-17.
  21. DUAN, J., LAM, W., CHEN, Z. & ZHONG, J. A. (2010). “Leadership Justice, Negative Organizational Behaviors, and the Mediating Effect of Affective Commitment”, *Social Behavior and Personality*, 38(9), 1287-1296.
  22. ERGÜN, H., ÇELİK, K. (2018). “Örgütsel Muhalefet Türkçeye Uyarlaması”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.48, 398-414.
  23. FARREL, D. (1983). “Exit, Voice, Loyalty, and Neglect as Responses to Job Dissatisfaction: A Multidimensional Scaling Study”, *The Academy of Management Journal* Vol. 26, No. 4, 596-607.
  24. FOLGER, R. & KONOVSKY, M.A. (1989). “Effects of Procedural and Distributive Justice on Reactions to Pay Raise Decisions”, *Academy of Management Journal*, 32(1), 115-130.
  25. GARNER, J. T. (2006). “When Things Go Wrong at Work: Expressions of Organizational Dissent as Interpersonal Influence”, *The Office of Graduate Studies of Texas A&M University*, 3-4-7-8.
  26. GÜRBÜZ, S. (2008). “İş Tatmini ve Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 49-77.
  27. GREENBERG, J. (1987). “A Taxonomy of Organizational Justice Theories”, *Academy of Management Review*, 12(1), 9-22.
  28. GREENBERG, J. (1990). “Organizational Justice: Yesterday, Today, and Tomorrow”, *Journal Of Management*, 16(2), 399-432.
  29. HOOPER D, COUGHLAN J, MULLEN M. (2008). “Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit”. *Electronic Journal of Business Research Methods*; 6(1).
  30. HEGSTROM, T. G. (1991). “The Accounts of Organizational Dissenters”. Paper Presented at the University of Colorado Conference on Narrative and Organizational Studies in Communication, Keystone, CO.
  31. JANİS, I. L. (1982). *Groupthink* (2nd ed.). Houghton Mifflin, Boston.
  32. JEON, J-H. (2009). “The Impact of Organizational Justice and Job Security on Organizational Commitment Exploring the Mediating Effect of Trust in Top Management”. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Minnesota, USA.
  33. İŞCAN, Ö.F., SAYIN, U. (2010). “Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 195-216.
  34. KARAEMİNOĞULLARI, A. (2006). “Öğretim Elemanlarının Örgütsel Adalet Algıları ile Sergiledikleri Üretkenliğe Aykırı Davranışlar Arasındaki İlişki ve Bir Araştırma”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
  35. KAVAK, O., KAYGIN, E. (2018). “Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Muhalefet Davranışı Üzerindeki Etkisi”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04 (01).
  36. KASSING, J.W. (1998). “Development and Validation of the Organizational Dissent Scale, *Communication Quarterly*, Volume, 12 (2), (s). 183-229.

37. KASSİNG, J. W., FANELLI, S. A. ve CHAKRAVARTHY, L. (2015). "Full-And Part-Time Dissent: Examining the Effect of Employment Status on Dissent Expression", *International Journal of Business Communication*, 1-11.
38. KASSİNG, J. W. (1997). "Articulating, Antagonizing and Displacing: A Model of Employee Dissent", *Communication Studies*, 48(4), 311-332.
39. KASSİNG, J.W. (2002). "Speaking Up: Identifying Employees' Upward Dissent Strategies", *Management Communication Quarterly*, 16, 187-209.
40. KASSİNG, J. W. ve ARMSTRONG, T. A. (2002). "Someone's Going to Hear About This: Examining the Association Between Dissent-Triggering Events and Employees' Dissent Expression", *Management Communication Quarterly*, 16(1), 39-65.
41. KLEİNE, R.B. (2011). "Principel and Practice of Structural Equation Modeling" (3.ed), Guilford Press, New York.
42. KORSGAARD, M. A.ve ROBERSON, L. (1995). "Procedural Justice in Performance Evaluation: The Role of Instrumental and Non-Instrumental Voice in Performance Appraisal Discussions", *Journal of Management*, S. 21, 657-669.
43. KONOVSKEY, M. A. (2000). "Understanding Procedural Justice and Its Impact On Business Organizations", *Journal of Management*, 26(3), 489-511.
44. KANESHİRO, P. (2008). "Analyzing the Organizational Justice Trust and Commitment Relationship in A Public Organization", Ph.D. Thesis, Northcentral University.
45. LANDİER, A., SRAER, D. ve THESMAR, D. (2009). "Optimal Dissent in Organizations", *Review of Economic Studies*, 76, 761-794.
46. LEVENTHAL, G.S. (1980). "What Should Be Done With Equity Theory? New Approaches To The Study Of Fairness İn Social Relationships. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED142463>
47. LAMBERT, E. (2003). "The İmpact Of Organizational Justice On Correctional Staff", *Journal of Criminal Justice*, 31(2), 155- 168.
48. MEYDAN, C. H. (2011). "Adalet Algısı-İç Girişimci Davranışlar İlişkisinde Kontrol Odağının Şekillendirici Rolü", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 195-222
49. MEYDAN, C.H. ve ŞEŞEN, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları. Detay Yayıncılık, Ankara.*
50. MUNRO BH. (2005). *Statistical Methods For Health Care Research. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia.*
51. NİEHOFF, P.B. ve MOORMAN R. (1993). "Justice as a Mediator of the Relationship Between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior", *The Academy of Management Journal* 36(3):527-556.
52. NG, T. W. H. ve FELDMAN, D. C. (2012). "Employee Voice Behavior a Meta - Analytic Test of the Conservation of Resources Framework", *Journal of Organizational Behavior*, 33(2), 216-234.
53. NERDİNGER, F. W. (2007). "Wenn Ungerechtigkeit Teuer Wird – Kontraproduktives Verhalten İm Unternehmen", *Organisations Entwicklung*, Vol.26, No.1, 32-35.
54. ÖZDEMİR, A. (2013). "Öğretim Elemanlarının Kullandıkları Güç Kaynakları ile Öğretmen Adaylarının Örgütsel Özdeşleşmeleri Arasındaki İlişki: İç Motivasyonun Aracılık Rolü", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 269-291.
55. ÖZEN-İŞBAŞI, J. (2000). *Çalışanların Yöneticilerine Duydukları Güvenin ve Örgütsel Adalete İlişkin*

- Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Oluşumundaki Rolü: Bir Turizm Örgütünde Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
56. POLAT, S. (2007). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
57. PÜSKÜLLÜOĞLU, E. L. ve ALTINKURT, Y. (2018). “Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Örgütsel Muhalefet Davranışları Arasındaki İlişki”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
58. PETERSON, R. S., OWENS, P. D., TETLOCK, P. E., FAN, E. T. ve MARTORANA, P. (1998). “Group Dynamics in Top Management Teams: Groupthink, Vigilance, and Alternative Models of Organizational Failure and Success”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 73(2-3), 272-305.
59. SADYKOVA, G. ve TUTAR, H. (2014). “Örgütsel Demokrasi ve Örgütsel Muhalefet Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, *İşletme Bilimi Dergisi Cilt:2 Sayı:1*.
60. SCHUMACKER R., LOMAX R. A., (2010). “Beginner's Guide to Structural Equation Modeling”. Taylor & Francis Group, New York.
61. SCHREİBER J., Nora A, STAGE FK, BARLOW EA, KING J. (2006). “Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review”. *The Journal of Educational Research*, 99(6).
62. SONGÜR, N., BASIM, H. N. ve ŞEŞEN, H. (2008). “Örgütsel Vatandaşlık Davranışında Adalet Algısının Öncüllük Rolü”. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 79-100.
63. STRONG, B. (2002). The Importance of a Dissenting Voice in Business. <http://strong.groups.et.byu.net/pages/articles/articles/dissent.pdf>, 03.01.2012.
64. SPRAGUE, J.A. ve RUUD, G.L. (1988). “Boat-Rocking in the High Technology Culture”, *American Behavioral Scientist*, 32(2), 169-193.
65. SHOLİHİN, M. ve PİKE, R. (2010). “Organizational Commitment İn The Police Service: Exploring The Effects Of Performance Measures, Procedural Justice And İnterpersonal Trust”, *Financial Accountability and Management*, 26(4), 392-421.
66. ŞEŞEN, H. ve BASIM, N. (2010). “Çalışanların Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkisi: İş Tatminin Aracılık Rolü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 37, 171-193.
67. ŞİMŞEK Ö. (2007). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve LİSREL Uygulamaları. Ekinoks, Ankara.
68. TABACHNİCK, B.G. ve FİDELL, L.S. (2014). *Using Multivariate Statistic*. Pearson, London.
69. TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları. Ankara.
70. YILDIZ, E. (2015). “Tüketici Temelli Marka Değerinin Marka Tercihlerine Etkisinde Ailenin Aracılık Rolü”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S.1.
71. WANG J, WANG X. (2012). *Structural Equation Modeling: Applications Using Mplus: Methods And Applications*. John Wiley & Sons, West Sussex.
72. WALTZ C., STRICKLAND O., LENZ E. (2010). “Measurement in Nursing and Health Research”. New York: Springer Publishing Company.